VOJNA IN MIR
ALI DEŽELA SVOBODNIH IN DOM POGUMNIH

UR. IGOR Ž. ŽAGAR

documenta

documenta
issn 1855-9646

vojna in mir
documenta 20

VOJNA IN MIR
ALI DEŽELA SVOBODNIH IN DOM POGUMNIH

uredil igor ž. žagar

pedagoški inštitut, založba pedagoškega inštituta, 2025

Vsebina

Igor Ž. Žagar 7

11 **Prolegomena h koncu sveta**

Igor Ž. Žagar

15 **Proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne!**

19 **Odgovor na poziv prof. dr. Igorja Ž. Žagarja in drugih proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne**

Miha Kordiš

23 **Predlog Priporočil Vladi Republike Slovenije za prekinitev sodelovanja Slovenije v vojni v Ukrajini ali drugod in začetek demilitarizacije Evrope**

Igor Ž. Žagar

41 **Vzhodno od raja**

Rudi Rizman

47 **Nikdar ni bilo dobre vojne ali slabega miru**

Rastko Močnik

61 **Pojasnilo o vojni v Ukrajini**

Igor Ž. Žagar

69 **Nevzdržna svoboda vzporednih svetov**

Miha Zadnikar

77 **Antimilitarizem, mirovništvo in ta trenutek**

Tomaž Mastnak
83 **Genocid, civilizacija, demokracija**

Rastko Močnik
93 **Strankarski sistem in odvisni kapitalizem**

Rastko Močnik
101 **Različice obnove kapitalizma in vojna v Ukrajini**

Maja Breznik
127 **Za kakšno svobodo se bori Ukrajina?**

Primož Šterbenc
139 **Kako razumeti Gazo, »mirovni proces iz Osla«, Hamas in delovanje Izraela**

Uroš Lipušček
157 **Zahajanje globalnega Zahoda, vzhod svetovnega Juga**

Genocidni dodatek

167 **Resignirano odprto pismo slovenskim akademskim združenjem**

171 **Izobešanje palestinske zastave pred Pedagoškim inštitutom**

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.11-12

Prolegomena h koncu sveta

Igor Ž. Žagar

Julija 2024 sva z dr. Rastkom Močnikom in več kot 120 podpisniki na slovensko vlado naslovila »Poziv proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne«. Poziv so objavili vsi osrednji mediji razen RTV SLO, ki vedno očitneje stopa po poti berlusconizacije televizije in omejevanja informativnega programa na »domače« novice: afere, nesreče in umore po eni strani, posladkane zgodbe o slovenski dobroti in slogi na drugi. Če bi človek sodil svet po programu RTV SLO, je Slovenija svetovno središče, vse izven njega pa zanemarljiva periferija.

»Poziv« je vzbudil izredno zanimanje in odziv, ki mu je do konca leta 2024 sledila kopica kritičnih in analitičnih člankov, predvsem o rusko-ukrajinski vojni (ki je osrednja tema »Poziva«) pa tudi o genocidu v Gazi. Članki so bili večinoma objavljeni v *Sobotni prilogi Dela,* nekaj jih je tudi iz drugih medijev.

Ker gre za izjemno in redko mobilizacijo kritične družboslovne misli in aktivizma – še posebej glede na stanje sveta dobrega pol leta po »Pozivu«, se nam je zdelo škoda, da bi vsa ta besedila le nabirala prah v časopisnih arhivih. Zato smo jih združili v enotni monografski publikaciji, ki prav zato, ker besedila niso časovno in prostorska fragmentirana, ampak prehajajo eno v drugega, predstavljajo zanimiv zgodovinski dokument o vzponu avtoritarnosti, militarizacije, celo fašizacije sodobnega sveta.

In kakšno je stanje sveta dobrega pol leta po »Pozivu«? Groteskno ... Predsednik ZDA kot »mirovni posrednik« priznava zasedena ukrajinska ozemlja, vključno s Krimom, kot ruska, prav kakor predsednik Ruske federacije. Ukrajina ne sme postati članica pakta Nato, sankcije proti Rusiji bodo odpravljene, z Ukrajino pa ZDA sklenejo sporazum o izkoriščanju redkih zemelj (ki je že bil sklenjen). Kar je takorekoč identično z zahtevami in s pogoji ruskega predsednika

Putina: ZDA in RF se torej strinjata glede razdelitve Ukrajine in njenega geopolitičnega položaja.

Kaj pa EU? EU bo še naprej intenzivno, vojaško in ekonomsko podpirala Ukrajino v njenem boju proti Ruski federaciji. Naj povzamem. Ukrajina skuša preko posredovanja ZDA (s katerimi je že sklenila sporazum o izkoriščanju rudnih bogastev) skleniti mirovni sporazum z Rusko federacijo. EU pa bo, nasprotno, Ukrajino še naprej, ekonomsko in vojaško, podpirala v njenem boju proti Ruski federaciji, s čimer pa zdaj ogroža tudi ameriške interese v Ukrajini. Ali še bolj strnjeno: Ukrajina si s pomočjo ZDA (sicer »tradicionalno« zaveznico EU) prizadeva za mirovni sporazum z Rusko federacijo, EU pa jo bo še naprej, vojaško in ekonomsko, podpirala v njenem boju proti Ruski federaciji ...

Včasih smo takšni razklanosti (metaforično) rekli shizofrenija. Ni pa veljala za geopolitično vodilo (sodobnega) sveta ...

Ljubljana, 1. maja 2025

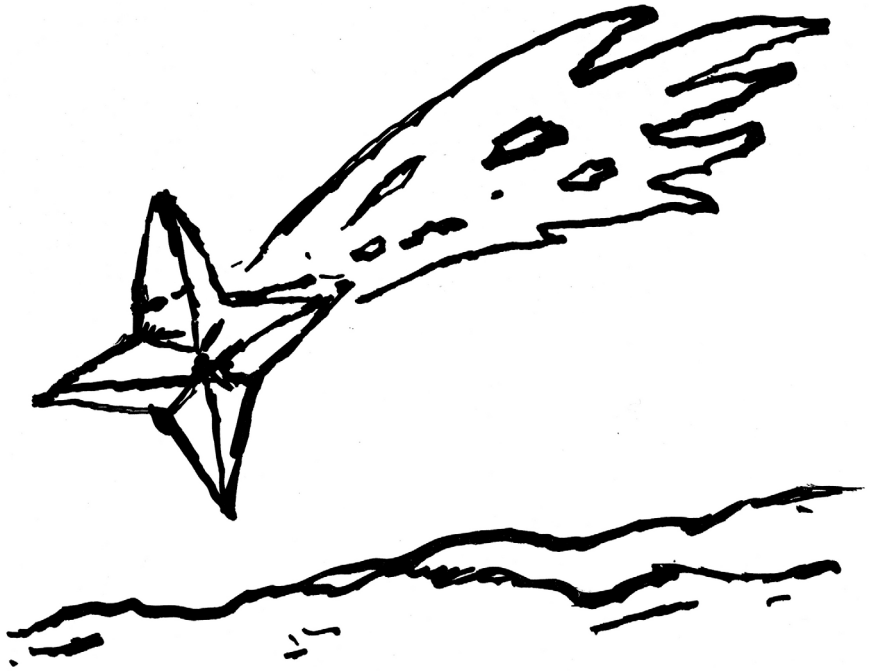

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.15-18

Proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne![1]

Igor Ž. Žagar

Na nedavnem vrhu v Washingtonu je Nato Ukrajini za leto 2025 zagotovil 40 milijard evrov vojaške pomoči. Nekaj mesecev prej je EU Ukrajini za leto 2025 zagotovila 39 milijard evrov vojaške pomoči. Samo za primerjavo: celotni proračun Republike Slovenije za leto 2025 znaša 15 milijard evrov ...

Pri tem je EU povečala proizvodnjo streliva za 30–40 %, samo Nemčija pa načrtuje nekajkratno povečanje proizvodnje orožja. Evropa torej nedvoumno vzpostavlja vojno ekonomijo in se pripravlja na vojno – pravzaprav je v vojno že vstopila. Kar se je začelo februarja 2022 z ruskim napadom na Ukrajino (katerega ozadje je veliko kompleksnejše kot lahko razberemo iz osrednjih medijev), je zelo kmalu preraslo v »proxy« (posredniško) vojno Zahoda – ZDA in EU pod skupnim ščitom pakta Nato – proti staremu, neporaženemu sovražniku hladne vojne, Ruski federaciji. Vojna se resda, udobno za ZDA in EU, bije na ukrajinskem ozemlju, na račun ukrajinske infrastrukture in predvsem na račun ukrajinskih življenj, toda to nikakor ni le obrambna vojna Ukrajine za priključena in zasedena jugovzhodna ozemlja, kot to prikazuje zahodna propaganda; to je vedno bolj obrambna vojna starega imperialnega Zahoda proti novi, vzhajajoči moči Vzhoda. Ruska federacija je tu le prvi, prikladen korak, glavni cilj pa je, seveda, Kitajska.

Meja je bila dokončno prekoračena z dovoljenjem Davida Camerona, nekdanjega ministra za zunanje zadeve Združenega kraljestva, da lahko Ukrajina britansko orožje uporabi tudi za napade na ozemlju Ruske federacije, ne le za obrambne namene. To stališče so sčasoma posvojile skoraj vse članice pakta Nato. Dokler orožje le financiraš in dostavljaš, si morda še lahko domišljaš, da v vojno nisi neposredno vpleten. Ko pa državi, ki ji dobavljaš orožje, »dovoliš«,

1 Predhodno objavljeno 18. julija 2024 v *Večeru* ter 19. julija 2024 v *Delu* in *Dnevniku.*

da ga uporabi za napad na cilje v drugi državi, nedvoumno postaneš del vojne tudi sam. Evropskih vojakov na ukrajinskih tleh sicer uradno še ni, z navodili, kako naj se orožje uporablja, in z obilico vojnih svetovalcev pa je EU v vojno že globoko vpletena, in to v vojno, ki ni njena. Pri tem se velja spomniti na navodila predstavnika ameriškega State Departmenta, ki je Slovenijo obiskal pred meseci: z Ukrajino da se bo morala ukvarjati EU, kajti ZDA imajo pomembnejšega nasprotnika, Kitajsko. In prav Kitajska je tudi najpomembnejša točka izjave letošnjega vrha Nata, bila naj bi *decisive enabler* (angl.), tj. »ključni omogočevalec« vojne na ukrajinskih tleh. Zakaj? Ker Ruski federaciji prodaja dele, predvsem elektronske – generalni sekretar Stoltenberg je govoril o čipih –, ki naj bi jih Ruska federacija vgrajevala v orožje za bojevanje v Ukrajini. Toda, te dele, čipe, Kitajska prodaja po vsem svetu, tudi ZDA. Ki jih vgrajuje v orožje in dostavlja Ukrajini. Naj torej Kitajska ustavi prodajo čipov tudi ZDA? Očitno gre za groteskno – in precej nespretno – opravičevanje ambicij, da se vojna razširi tudi na indopacifiško območje. To pa je tudi druga najpomembnejša točka letošnje izjave vrha Nata: da namreč dogajanje na indopacifiškem območju neposredno vpliva na evroatlantsko varnost. Si predstavljate, da bi Kitajska izdala uradno sporočilo, v katerem bi zatrdila, da dogajanja v Evropi (kamor sodi tudi Ukrajina) neposredno vplivajo na varnost v Aziji? Nato je evroatlantska zveza, ki, posledično, nima nobene indopacifiške članice in torej nima mesta na tem geopolitičnem območju. Ima pa ga, povsem upravičeno – in to vse bolj vznemirja Nato in ZDA – organizacija, o kateri osrednji mediji, tudi slovenski, redkokdaj poročajo, zahodna politika pa jo skuša ignorirati: Shanghai Cooperation Organization (SCO) ali Šanghajska organizacija za sodelovanje (ŠOS).

In kaj je ŠOS? ŠOS je, geografsko in populacijsko, največja svetovna regionalna organizacija (obsega 80 % Evrazije in 40 % svetovnega prebivalstva) s političnimi, z ekonomskimi, varnostnimi in obrambnimi cilji. Leta 2001 sta jo, tudi kot nekakšno protiutež Natu, ustanovili Kitajska in Rusija, danes pa šteje deset članic: Kitajsko, Rusijo, Indijo, Pakistan, Iran, Kazahstan, Tadžikistan, Uzbekistan, Kirgizijo in Belorusijo, s Turčijo, eno najmočnejših članic pakta Nato, kot pridruženo članico (teh je seveda še mnogo več). Vsaj pet članic ŠOS poseduje jedrsko orožje, od leta 2009 imajo tudi redne vojaške vaje, samo do leta 2007 so zagnali prek 20 velikih projektov na področju transporta, energije in telekomunikacij, organizirajo redna srečanja o temah varnosti, obrambe, vojaškega sodelovanja, zunanjih zadev, ekonomije financ in bančništva, v tem okviru pa so predlagali tudi uvedbo novega finančnega in bančnega sistema, ki bi bil neodvisen od dolarja kot mednarodnega plačilnega sredstva.

Takšno delovanje temelji na deklaraciji o »multipolarnem svetu« (sic!), ki sta jo že leta 1997 podpisala takratni ruski predsednik Boris Jelcin in kitajski predsednik Džjang Dzemin. In kakor lahko razberemo iz omenjenih aktivnosti, jim gre udejanjanje multipolarnosti vedno bolje od rok. Tudi iniciativa BRIC(S) je namreč rezultat delovanja ŠOS, saj je bil prvi vrh držav BRIC (S kot South Africa

(Južna Afrika) se povezavi priključi pozneje) organiziran prav skupaj z vrhom ŠOS leta 2007 v Jekaterinburgu. Zahteva po multipolarnem svetu in njeno neposredno uresničevanje seveda povzročata vedno hujši glavobol imperialnim ter kolonialnim težnjam ZDA, ki ga evropski »voditelji« vdano in ponižno blažijo s hladnimi obkladki, da bi ZDA lahko še naprej razmišljale namesto njih.

Eden tistih, ki mu to pride najbolj prav, ker svojih idej, kakor je dokazal v prvih dveh letih svoje vlade, nima, razmišljati pa mu je, kakor kaže, odveč, je slovenski predsednik vlade Robert Golob. Ob prihodu na vrh pakta Nato v Washingtonu je namreč izjavil (*Dnevnik,* 11. 7.): »Ne gre zgolj za področje investicij v obrambo in za to, da Ukrajina dobi dodatna zagotovila, da ji bo Nato stal ob strani, temveč tudi za to, da se bo Nato začel obnašati kot politična organizacija tako na Atlantiku kot v Indopacifiku.« Ob odhodu je dodal (*Delo,* 13. 7.): »In vloga Slovenije je lahko takšna, da na stran mirovne rešitve, ki jo predlaga tudi Ukrajina, pomaga pridobiti večino preostalega dela sveta. [T]udi podporo držav z globalnega juga.«

Predsednik vlade se torej zavzema:

1) da Slovenija poveča izdatke za oborožitev;
2) da Nato še naprej vojaško podpira Ukrajino v vojni z Rusijo;
3) da je politiko in diplomacijo treba zamenjati z vojaškimi grožnjami in z vojno samo;
4) da Nato razširi delovanje iz Evrope in Severne Amerike še na območje Indijskega in Tihega oceana;
5) da Slovenija prepričuje žrtve kolektivnega imperializma Zahoda, naj se pridružijo njegovi imperialistični in neokolonialni vojni.

Naj pri tem poudarimo, da vojna, v kakršni koli obliki, nikoli ni bila predmet razprav pred zadnjimi parlamentarnimi volitvami. Zato izvoljeni tudi niso dobili mandata, da nas potiskajo v posredniško, kaj šele v neposredno vojno proti Rusiji, vojne grožnje pa širijo na Afriko in Azijo. In kadar izrecnega mandata ni, se morajo vladajoči ravnati po splošnih načelih države, ki jo vodijo. Za varnostno politiko Republike Slovenije ta načela določa 124. člen ustave, ki nedvoumno pravi: »Pri zagotavljanju varnosti izhaja država predvsem iz mirovne politike ter kulture miru in nenasilja.«

Zato odločno protestiramo proti temu, da predsednik slovenske vlade, ministrice in ministri zlorabljajo svoj oblastni položaj, nas pehajo v vojno in nadomeščajo politiko ter diplomacijo z vojnim hujskaštvom. Zahtevamo, da vladajoči delujejo v skladu z ustavnimi načeli slovenske države in se dejavno zavzamejo za mir ter politično reševanje sporov.

Prof. dr. Igor Ž. Žagar in prof. dr. Rastko Močnik, prof. dr. Marko Uršič, izr. prof. dr. Katja Košir, dr. Andrej Lukšič, dr. Miklavž Komelj, Darja Matjašec, dr. Boris Vezjak, Franjo Žagar, dr. Marjan Šimenc, dr. Gorazd Kovačič, prof. dr. Gregor Pompe, Aurelio Juri, Ira Zorko, Ljuba Miljušević, Maja Breznik, Barbara Mali, izr. prof. dr. Tea Sernelj, Tomaž Wraber, Mojca Dobnikar, Janoš Ježovnik, prof. dr. Jana Rošker, Vlado Odar, zasl. prof. dr. Andrej Mašera, prof. dr. Darko Štrajn, dr. Iztok Osojnik, Miha Zadnikar, dr. Zdenko Kodelja, Tomaž Sajevic, doc. dr. Primož Šterbenc, prof. dr. Rudi Rizman, dr. Tomaž Mastnak, Igor Polajnar, Polona Jamnik, Remzo Skenderović, Bojan Končan, mag. Janez Černač, Janez Martinjak, Franco Juri, prof. dr. Bogomir Kovač, Marko Apih, dr. Uroš Lipušček, prof. dr. Ana Kučan, prof. dr. Bojan Baskar, Esmeralda Vidmar, Amila Adrović, Bojana Leskovar, Irena Weber, Viktorija Potočnik, doc. dr. Polona Petek, dr. Darij Zadnikar, dr. Božidar Flajšman, Karel Geržan, mag. Jelka Kernev Štrajn, Ancila Florijančič, David Kac, Beba Stiasny, prof. dr. Lev Kreft, Ana Kralj, Mirsad Begić, Igor Mekina, Svetlana Vasović Mekina, dr. Andreja Hočevar, Slavko Godec, Jože Muhič, dr. Borut Koloini, Miha Hočevar, zasl. prof. dr. Danijel Rebolj, dr. Igor Koršič, Izidor Barši, Anton Kalan, Jana Habjan, Saša Burian, Slavka Artnik, Branka Lemajić, Luka Bernot, Igor Škrjanc, Ivo Poderžaj, dr. Peter Tancig, dr. Simona Tancig, dr. Amelia Kraigher, Violeta Tomić, Uroš Stroj, Vlado Kljajič, Robin Dewa, Jana Unuk, Marko Goršič, Jan Supovec, Marko Mrak, Davorin Petaros, Maja Megla, Marjan Hribernik, Andrej Novoselnik, Rok Dobravec, Sandi Novinec, Alenka Pečnik, Andrej Knaus, Jolanda Petek Tomazin, Igor Orel, dr. Maja Lavrač, Bojan Trebičnik, Darka Bajec, Metka Bertoncelj, Matjaž Hanžek, Vesna Kalabić, Slavko Mezek, Alois Kolar, Božidar Cimerman, Joško Štenkler, Miha Kozorog, Aleš Učakar, doc. dr. Andraž Jež, dr. Metka Mencin Čeplak

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.19-21

Odgovor na poziv prof. dr. Igorja Ž. Žagarja in drugih proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne[1]

Spostovani prof. dr. Igor Ž. Žagar in sopodpisniki poziva,

Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije je Ministrstvu za zunanje in evropske zadeve Republike Slovenije in Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije 17. julija 2024, na podlagi prvega odstavka 7.a člena Poslovnika Vlade Republike Slovenije (Uradni list RS, st. 43/01 (23/02 - popr.), 54/03, 103/03, 114/04, 26/06, 21/07, 32/10, 73/10, 95/11, 64/12, 10/14, 164/20, 35/21, 51/21 in 114/21) odstopil v preučitev in odgovor vaš poziv proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne. Ministrstvi sta vaš poziv preučili in vam posredujeta usklajen odziv.

Vlada Republike Slovenije, izhajajoč tako iz ustavnega načela zasledovanja mirovne politike in kulture miru in nenasilja ter načela vstopa v obrambne zveze, ki temeljijo na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokracije in načel pravne drzave, kot tudi iz strategije zunanje politike Republike Slovenije, v kateri sta mir in varnost opredeljena kot ena temeljnih ciljev slovenske zunanje politike, se zavzema za trajen in pravičen mir v Ukrajini ter podpira vsa prizadevanja, da se mir doseže čim prej. Zasledovanje mirovne politike ter kulture miru in nenasilja pa ne sme pomeniti odrekanja pravice do samoobrambe suvereni državi, ki je žrtev agresije.

1 REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZUNANJE ZADEVE
Prešernova cesta 25, 1000 Ljubljana
F: 01 478 2340, 01 478 2341
E: gp.mzz@gov.si, www.mzz.gov.si
Številka: 023-3/2024/4
Datum: 8. avgust 2024
Zveza: Dopis Generalnega sekretariata Vlade Republike Slovenije št. 09200-1/2024/190 z dne, 17. julij 2024

Slovenija zagovarja enake cilje v dvostranskih odnosih in mednarodnih organizacijah, tudi v EU in Natu, kot tudi v okviru nestalnega članstva v Varnostnem svetu Organizacije združenih narodov (OZN). Skladno s 3. členom Zakona o zunanjih zadevah (ZZZ-1) Vlada Republike Slovenije redno obvešča Državni zbor Republike Slovenije o vseh pomembnih zadevah s področja zunanje politike, vključno z aktivnostmi v povezavi z Ukrajino, ter izvaja zunanjo politiko Republike Slovenije na podlagi usmeritev, ki jih prejme od Državnega zbora.

Slovenija podpira miroljubno rešitev vojne v Ukrajini kot suverene, demokratične in neodvisne države v okviru njenih mednarodno priznanih meja. Vlada Republike Slovenije meni, da morajo vrata za premirje in mirovna pogajanja ostati odprta, pri čemer je jasno, kdo je agresor, ki ukrajinskemu narodu odreka pravico do obstoja. Rusija nosi odgovornost za končanje agresije in za kršitve, vključno s kršitvami mednarodnega prava in mednarodnega humanitarnega prava. Zato Slovenija Ukrajini, napadeni državi, ki izvršuje legitimno pravico do samoobrambe v skladu z 51. členom Ustanovne listine Združenih narodov, nudi politično, humanitarno, vojaško in drugo potrebno pomoč.

Tako EU kot tudi Nato, temeljni organizaciji, preko katerih Slovenija zagotavlja lastno neodvisnost, varnost in blagostanje in kjer odločitve sprejemajo vse članice, nedvoumno in enotno podpirata Ukrajino. Ob tem naj tudi spomnimo, da je Generalna skupščina OZN leta 2023 s prepričljivo podporo sprejela resolucijo, ki potrjuje zavezo OZN suverenosti, neodvisnosti in ozemeljski celovitosti Ukrajine ter poziva k takojšnjemu popolnemu in brezpogojnemu umiku ruske vojske s celotnega ukrajinskega ozemlja. Na vrhu o miru v Ukrajini, ki je junija 2024 potekal v Švici, je več kot 80 držav sprejelo oziroma se pridružilo skupni izjavi, ki poudarja, da morajo kakršnakoli pogajanja temeljiti na mednarodnem pravu in Ustanovni listini Združenih narodov. Slovenija se v pogovorih s tujimi sogovorniki zavzema za mirovni proces na teh načelih, ki bi vodil do pravičnega in trajnega miru.

Zavedamo se, da miru ne bo mogoče doseči brez vključitve obeh strani v pogajanja, a so pogoji, ki jih trenutno postavlja Rusija za začetek pogajanj, nesprejemljivi, saj silijo Ukrajino v vdajo. Slovenija se strinja, da se moramo o načinih končanja vojne pogovarjati tudi z državami t.i. globalnega juga, skupaj s Kitajsko, Brazilijo, Indijo in z regionalnimi organizacijami. A ti pogovori ne morejo potekati brez Ukrajine.

Svoje partnerje kot ključne za krepitev stabilnosti smatra tudi Nato, pri čimer ima lahko sodelovanje z njimi pozitiven vpliv na globalno varnostno okolje in spoštovanje mednarodnega prava. Prizadevanja Nata pri sodelovanju s partnerji so usmerjena predvsem v krepitev političnega dialoga in vzpostavitev vzajemnega sodelovanja. Kljub široko razvejanemu in uspešnemu partnerskemu sodelovanju, pa Nato ostaja severnoatlantsko zavezništvo.

Slovenija, kot suverena in demokratična država, ki se je za svojo samostojnost izrekla na podlagi demokratične volje ljudstva in si je svojo samostojnost

izborila v osamosvojitveni vojni, mora vlagati v lastno varnost in obrambo ter prispevati k skupni varnosti zaveznic in članic EU. Ta potreba izhaja neposredno tudi iz drastično spremenjenega in poslabšanega varnostnega okolja v Evropi, ki je posledica ruske agresije na Ukrajino, ter iz zavedanja, da varnost ni več samoumevna. Trend večjega vlaganja v varnost in obrambo je prisoten že vsaj od leta 2014, ko je Rusija nelegalno priključila Krim.

Večja vlaganja v varnost in obrambo so trend tudi v EU. Sprejemanje ruske agresije na suvereno Ukrajino ter zanikanje pravice narodu do obstoja in države ter pravice, da si sama izbere zavezništva, je zagotovo nekaj, kar ne more biti v interesu državljanov Slovenije in Republike Slovenije. Ne gre samo za vprašanje vrednot, temveč temeljnega interesa Republike Slovenije.

Vsaka vojna se konča za pogajalsko mizo. Republika Slovenija podpira diplomatske rešitve, vendar ne na način, ki bi bil v korist agresorju. Putinov poskus obnove nekdanjega ruskega oz. sovjetskega imperija, sistematične kršitve človekovih pravic, tudi ruskim državljanom, hibridne taktike, namenjene spodkopavanju demokratičnih procesov in širjenju dezinformacij v državah EU in Nata, ter samovoljno izvajanje nasilja in kršitve mednarodnega prava, vključno s temeljnimi načeli ustanovne listine OZN, ne morejo biti nekaj, na kar lahko kot demokratična družba in država, pristanemo. Po drugi strani zanikanje suverenosti in pravice do obstoja posamezni državi ali odrekanje pravice do samoobrambe suvereni državi, ki je žrtev agresije, težko predstavljajo izraz protiimperializma in boja proti (neo)kolonializmu.

Ruska agresija na Ukrajino je jasno pokazala pomen multilateralnih povezav, še posebej Nata in EU, ki v primeru skupnih odgovorov in ukrepov nakazujeta izredno povezovalno in obrambno naravo. Članstvo v Natu se je zgodovinsko pokazalo kot najuspešnejša in najbolj učinkovita oblika odvračanja agresije, čemur nenazadnje pritrjuje tudi vstop Finske in Švedske v Nata v odziv na rusko agresijo zoper Ukrajino.

Kot je ob robu Vrha Nato v Washingtonu poudaril predsednik Vlade Republike Slovenije dr. Robert Golob: »Mir je vedno boljši od vojne, vendar pa mir brez svobode pravzaprav nima nobene vrednosti ,« si Republika Slovenija aktivno prizadeva za iskanje pravične rešitve konfliktov, ki pa mora temeljiti na mednarodnih pravilih.

S spoštovanjem,

Tanja Fajon, ministrica

Posredovano v vednost:
Generalni sekretariat Vlade Republike Slovenije;
Kabinet predsednika Vlade Republike Slovenije

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.23-38

Predlog Priporočil Vladi Republike Slovenije za prekinitev sodelovanja Slovenije v vojni v Ukrajini ali drugod in začetek demilitarizacije Evrope[1]

Miha Kordiš

Miha Kordiš
poslanec

DRŽAVNI ZBOR REPUBLIKE SLOVENIJE
mag. Urška Klakočar Zupančič, predsednica

Na podlagi 19. člena Zakona o poslancih (*Uradni list RS,* št. 112/05 – uradno prečiščeno besedilo, 109/08, 39/11, 48/12 in 17/22) ter 111. in 169.a člena Poslovnika državnega zbora (*Uradni list RS,* št. 92/07 – uradno prečiščeno besedilo, 105/10, 80/13, 38/17, 46/20, 105/21 – odl. US, 111/21, 58/23 in 35/24) spodaj podpisane poslanke in poslanci vlagamo

Predlog Priporočil Vladi Republike Slovenije za prekinitev sodelovanja Slovenije v vojni v Ukrajini ali drugod in začetek demilitarizacije Evrope,

ki ga pošiljamo v obravnavo in sprejem Državnemu zboru.

Pri obravnavi predloga priporočila v Državnem zboru in pri delu njegovih delovnih teles bom sodeloval kot predlagatelj.

Miha Kordiš, poslanec
Priloga: predlog priporočila

1 »Predlog Priporočil Vladi Republike Slovenije ...« je v Državni zbor poslanec Miha Kordiš vložil 15. oktobra 2024. Uvrstitev »Priporočil« v terminski program dela Državnega zbora je preprečila poslanska skupina Gibanja Svoboda z »argumentacijo«, »da se navedeni predlog iz terminskega programa dela državnega zbora umakne in da se do nadaljnjega vanj ne uvršča«.

Na podlagi 111. člena Poslovnika državnega zbora (*Uradni list RS,* št. 92/07 – uradno prečiščeno besedilo, 105/10, 80/13, 38/17, 46/20, 105/21 – odl. US, 111/21, 58/23 in 35/24) je Državni zbor na seji dne ..... sprejel

PRIPOROČILO

Vladi Republike Slovenije za prekinitev sodelovanja Slovenije v vojni v Ukrajini ali drugod in začetek demilitarizacije Evrope

1) Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije, da ustavi vse oblike vojaške pomoči Ukrajini, zlasti prodajo in donacije orožja ter urjenje ukrajinske vojske.
2) Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije, da od Ukrajine in Ruske federacije zahteva takojšnjo prekinitev ognja in začetek mirovnih pogajanj.
3) Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije, da v institucijah EU in OVSE sproži pobudo za takojšen začetek pogajanj evropskih držav o novi evropski varnostni arhitekturi, ki bo temeljila na premisi, da varnost ene države ne more ogrožati varnosti druge države, in bo vključevala:
   – prepoved jedrskega orožja v Evropi,
   – zmanjšanje obsega konvencionalnega orožja, obsega oboroženih sil evropskih držav in obsega proračunskih sredstev za vojsko,
   – ponovno sklenitev mednarodnih pogodb, ki prepovedujejo uporabo določenih vrst oborožitve, zlasti raket kratkega in srednjega dosega, ki lahko nosijo jedrske bojne glave, in protibalističnih raket, ter sklenitev mednarodnih pogodb, ki krepijo mednarodno zaupanje in varnost.
4) Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije, da opravi revizijo vseh do sedaj sklenjenih pogodb za nakup vojaške opreme in ustavi vse postopke do zaključka revizije.

Državni zbor predlaga Vladi Republike Slovenije, da pripravi novo strategijo o razvoju in opremljanju Slovenske vojske ter zagotavljanju nacionalne varnosti, katere cilj bo zmanjšanje številčnosti Slovenske vojske, obsega težke oborožitve in obsega javnih izdatkov za vojsko oziroma njeno prekvalifikacijo in integracijo v sisteme civilne zaščite, gasilstva in druge reševalne službe ob vse pogostejših naravnih nesrečah zavoljo vse manj obvladljivih podnebnih sprememb.

Obrazložitev

Februarja 2014 se je začela vojna v Ukrajini, ki je z vojaškim posredovanjem ruske vojske leta 2022 prerasla v meddržavni spopad. Po več kot dveh letih spopadov je jasno, da je obrambna vojna pretveza za posredniško vojno Zahoda proti Ruski federaciji. V okrilju pakta Nato ZDA in EU stojita proti Ruski federaciji, ki se noče ali ne more vključiti v sistem globalnega kapitalizma pod pogoji, ki jih zahtevajo zahodne države. Medtem ko Zahod zalaga ukrajinski režim z neomejenimi količinami orožja in pošilja v smrt vedno mlajše nabornike, istočasno stopnjuje vojno grožnjo proti Kitajski, drugemu gospodarskemu izzivalcu, s tem, da kopiči vojsko in orožje v njeni bližini.

Toda gospodarskih težav ni mogoče reševati z vojnami. Druga stran vojne v Ukrajini je boj Zahoda proti novovzhajajoči moči Vzhoda. Za Zahod je monopol nad sredstvi množičnega uničevanja vse nujnejši, da bi ohranil privilegirano mesto v svetovnem gospodarstvu. Ti že dolgo trajajoči procesi človeštvo vodijo v svetovni jedrski spopad, v popoln zlom planetarnega ekosistema in podnebni kaos. Množično pobijanje in uničevanje na vzhodu Ukrajine je posledica imperialističnih politik po koncu hladne vojne.

Po razpadu Sovjetske zveze je v Rusiji in Ukrajini politična birokracija sprožila kapitalistični razvoj. V obeh državah je domači kapital (oziroma t. i. oligarhi) krojil razvoj, ki je obe državi potisnil v odvisnost od Zahoda. Vendar pa je v Ruski federaciji po letu 1999 vodilno vlogo prevzela birokracija varnostnih in represivnih aparatov ter poenotila vodilne družbene sloje. Tako si je okoli leta 2000 politična birokracija do neke mere podredila domači veliki kapital, ki pretežno zgolj pobira rento od izvoza naravnih bogastev. Državna politika se ni bistveno spremenila: Ruska federacija si je še vedno prizadevala, da se vključi v obstoječo globalno ekonomijo. Hkrati si je hotela zagotoviti neodvisnost na notranjepolitičnem področju ter oblikovati gospodarski in varnostni blok z azijskimi postsovjetskimi državami.

V Ukrajini do takega preobrata ni prišlo. Pobudo je takoj prevzela nekdanja sovjetska ekonomska birokracija in si prisvojila nekdanje družbeno bogastvo. Domači kapitalisti so si podredili državo in jo spremenili v polje spopadov med oligarhičnimi skupinami. S kapitalizmom je tudi Ukrajina padla v podrejenost od zahodnega transnacionalnega kapitala.

Ukrajinsko gospodarstvo in družba sta bila zgodovinsko tesno povezana z Rusko federacijo. Ker pa ruski kapitalisti v glavnem niso vlagali v proizvodnjo (temveč v vrednostne papirje, finančne špekulacije, davčne oaze in luksuzno potrošnjo), Ruska federacija ni zmogla vlagati še v obrobne dežele, kjer bi si lahko prisvajala imperialistično rento. Od tod paradoks: ukrajinski vladajoči razred je prozahodno usmerjen, ker Rusija ni imperialistična država. Ukrajinski kapitalisti se zato »organsko« usmerjajo v podrejanje zahodnemu imperializmu.

Podrejanje zahodnemu kapitalu je povzročilo močne pretrese v ukrajinski družbi. Leta 2012 je ukrajinsko gospodarstvo zašlo v desetletno stagnacijo, ravno ko je zunanjetrgovinska menjava z Evropsko unijo presegla menjavo z Rusko federacijo. Na splošno je Ukrajina med najmanj uspešnimi postsocialističnimi deželami, padec bruto domačega proizvoda v obdobju 1991–2012 (za 35 odstotkov) pa je bil celo največji na svetu. Ukrajinski bruto domači proizvod na prebivalca v stalnih cenah po letu 1991 nikoli ni dosegel ravni iz sovjetskega obdobja.

Pot v vojno

Razmah vojne leta 2022 je pokazal na pravilnost teze, da bo širitev pakta Nato pripeljala do tragedije. Na to so vrsto let opozarjali visoki ameriški diplomati – od snovalca ameriške politike zadrževanja Georga F. Keenana do Roberta M. Gatesa, obrambnega sekretarja pod G. W. Bushem in Obamo, od Madaleine Albright do Strobeja Talbotta, namestnika zunanjega ministra ZDA med letoma 1994 in 2001. V zadnjih tridesetih letih si je politika ZDA na eni strani zatiskala oči pred temi opozorili, na drugi pa služila interesom svoje orožarske industrije.

Kljub vsem opozorilom in čeprav so pred razpadom Sovjetske zveze številni politiki predsedniku Mihailu Gorbačovu zagotavljali, da se Nato ne bo širil na vzhod, se je po hladni vojni vse bolj širil proti mejam Ruske federacije.

Širitev pakta Nato je vplivala tudi na rusko-ukrajinske odnose. Vse od mirne razdružitve nekdanjih republik Sovjetske zveze so se poglabljale razlike v notranjem razvoju, državnih politikah in državnih interesih. Medsebojne napetosti so se porajale ob vprašanju sovjetskega jedrskega orožja na ozemlju Ukrajine, delitvi sovjetske črnomorske flote, uporabi stare ruske mornariške postojanke Sevastopol, statusu pripadnikov ruske vojske na Krimu, dobavni ceni in plačilu za tranzit ruskega plina preko ukrajinskega ozemlja itn. Da bi vzdrževala dobre odnose in visoko raven gospodarskega sodelovanja, se Ruska federacija ni vpletala v ukrajinske notranje zadeve. Na več področjih se je prilagodila potrebam Ukrajine, znižala je cene energentov pod raven svetovnih, drago plačevala za najem Sevastopola in zavračala podporo ruskemu separatizmu v Ukrajini, še posebej na Krimu. V dveh desetletjih je Ukrajino subvencionirala s približno 90 milijardami dolarjev, kar je bil eden izmed razlogov za korupcijo v tej državi.

Odnosi med Rusijo in Ukrajino so se začeli slabšati leta 2004, ko je med t. i. oranžno revolucijo oblast prevzel proameriški kandidat Viktor Juščenko, družinsko povezan z izrazito protiruskim delom ukrajinske diaspore v ZDA. Takšno spremembo na vrhu ukrajinske politike so izkoristile ZDA. Pred vrhom pakta Nato v Bukarešti so aprila 2008 pritiskale na druge članice, naj zavezništvo po hitrem postopku vključi Ukrajino in Gruzijo. Ruska federacija je večkrat protestirala proti širitvi pakta Nato do svojih meja. Opozarjala je ZDA

na obljubo, da se Nato ne bo širil proti vzhodu. Zlasti pa se je sklicevala na načelo »nedeljive varnosti«, po katerem varnostni ukrepi države ne smejo ogrožati varnosti druge države.

Ukrajina leta 2008 ni dobila povabila v pakt Nato, predvsem zaradi nasprotovanja Nemčije in Francije. Vendar pa je bilo Gruziji in Ukrajini obljubljeno članstvo, čeprav brez dokončnih datumov, dobili sta tudi vabilo v akcijski program za članstvo. Ruska federacija je protestirala, da bo imela vsako širitev pakta Nato na zgodovinsko ruska ozemlja za grožnjo svoji varnosti, zahodni diplomati in analitiki so opozarjali, da taka politika neizbežno vodi v oborožen konflikt z Rusko federacijo. Da se je ameriško vodstvo zavedalo, kako usodne posledica ima takšna politika, dokazuje depeša takratnega direktorja ameriške Centralne obveščevalne agencije (CIA) Williama Burnsa, ki jo je poslal ameriškemu veleposlaniku v Moskvi. V njej je napisal:

> *Strokovnjaki nas svarijo, da Rusijo skrbijo močna nesoglasja glede ukrajinskega članstva v Natu, ki mu nasprotuje velik del ruske etnične skupnosti, kar bi lahko pripeljalo do velikega razkola, vključno z nasiljem, ali, v najslabšem primeru, do državljanske vojne […] V tem primeru bi se morala Rusija odločiti, ali bo posredovala ali ne; to je odločitev, s katero se Rusija noče soočiti.*

Ko je pakt Nato obljubil članstvo Ukrajini in Gruziji, je bila Ruska federacija prisiljena, da spričo nadaljnjih širitev pakta spremeni svojo politiko. Štiri mesece pozneje je Gruzija napadla Južno Osetijo in pri tem ubila več ruskih pripadnikov modrih čelad. Ruska federacija se je odzvala z vojaškim posredovanjem v Gruziji in priznala Južno Osetijo ter Abhazijo kot samostojni državi. V Ukrajini je bil na volitvah leta 2010 za predsednika izvoljen proruski politik Viktor Janukovič. To je odložilo konflikt z Rusko federacijo. Janukovič je novembra 2013 zavrnil podpis pridružitvenega sporazuma z EU in dal prednost tesnejšemu povezovanju Ukrajine z Rusko federacijo. To je bil povod za demonstracije, ki so februarja 2014 prerasle v oborožene spopade, prelivanje krvi in nasilen državni udar, ki ga je podpiralo ameriško veleposlaništvo. Oboje – obljubljeno članstvo v Natu in nasilen prevzem oblasti v Kijevu, ki je ustoličil odkrito sovražen režim do Ruske federacije – je napovedalo, da bo Ruska federacija bržkone izgubila več kot dvesto let staro vojaško pomorsko postojanko Sevastopol na Krimu, za katero je plačevala visoko najemnino.

Na ta preobrat je Moskva hitro odgovorila s prevzemom nadzora nad Krimom, kar je izvedla brez ukrajinskega odpora in žrtev. Po uspešnem referendumu o odcepitvi polotoka je Ruska federacija priključila Krim. Oster politični konflikt z Ukrajino se je začasno umiril, ko so se po ukazu iz Kijeva enote ukrajinske vojske vdale in so se ukrajinski državni organi umaknili s polotoka.

Državljanska vojna

Novi režim je vpeljal diskriminatorne ukrepe do ruskega in rusko govorečega prebivalstva na ozemlju Ukrajine, ki so sprožili novi val protestov, zlasti v vzhodnih delih Ukrajine. Novi vladi je te proteste uspelo krvavo zadušiti, razen na vzhodu, v Lugansku in Donecku. Na razglasitev »suverenosti in avtonomije« dveh samooklicanih republik je 13. aprila 2014 kijevski režim odgovoril s »protiteroristično operacijo« in 15. aprila naložil ukrajinski vojski, da jo izpelje. Tako je ukrajinska vlada aprila 2014 začela vojno, napadla je ukrajinske državljane z bombniki, s tanki in topništvom.

Na pobudo Ruske federacije in pod pokroviteljstvom OVSE je bil v Minsku septembra 2014 podpisan sporazum, s katerim je bilo sklenjeno premirje. Drugi sporazum (Minsk 2) so 12. februarja 2015 podpisali predsedniki Francije, Ukrajine in Rusije ter nemška zvezna kanclerka. Ta sporazum je ustvaril pravno osnovo za mirno rešitev konflikta v Donbasu. Po sporazumu naj bi Ukrajina v dogovoru z uporniki izpeljala nove lokalne volitve na osnovi ukrajinske zakonodaje. Ukrajinski parlament bi s posebnim zakonom določil ozemlje, za katero bi veljal status avtonomije. Ko bi bil sprejet zakon, s katerim bi se strinjali uporniki, in ko bi Ukrajina ustrezno dopolnila svojo ustavo, bi ukrajinska oblast lahko vzpostavila nadzor nad celotnim ozemljem skupaj z mejo z Rusko federacijo. Toda Ukrajina ni izpolnila večine svojih obveznosti, predvsem pa ni izpolnila najpomembnejših političnih obveznosti. Pri tem sta jo molče podpirali Nemčija in ZDA. Sopodpisnice sporazuma so tako polnih sedem let podpirale ukrajinsko zavračanje mirne rešitve. Tudi ukrajinski predsednik Zelenski, ki je na volitvah obljubljal prekinitev spopadov, ni uresničil svojih obljub in ni ustavil oboroženega nasilja ter obstreljevanja samooklicanih republik.

Rusija je pred februarjem 2022 večkrat vabila ZDA in Nato na pogovor, zato da bi se uredili medsebojni odnosi in da bi bila zagotovljena njena varnost ter varnost držav pakta Nato in Ukrajine. Decembra 2021 je Rusija predstavila svoj predlog, ki je predvideval prekinitev širjenja pakta Nato in omejitev vojske ter orožja v vzhodni Evropi. Predlogi so bili zavrnjeni s precej praznimi izgovori. Pakt Nato je ukrajinsko članstvo predstavljal kot izključno zadevo Ukrajine, čeprav je jasno, da bi imelo neposredne vplive na varnost Rusije. Ruski zunanji minister je 17. februarja 2022 še enkrat opozoril Nato in ZDA, da bo Rusija uporabila vojaško tehnične ukrepe, če ne bo dobila zavezujočih varnostnih jamstev. Isti dan je ukrajinski režim začel močno obstreljevati Lugansk in Doneck s težkim topništvom, zato so naslednji dan začeli evakuirati civilno prebivalstvo v Rusko federacijo.

Vojska Ruske federacije je 24. februarja 2022 prestopila ukrajinsko-rusko mejo in začela vojaške operacije proti ukrajinskim oboroženim silam ter ukrajinskemu režimu. Zelo kmalu so se začela tudi pogajanja med Rusijo in Ukrajino. Ukrajinski režim je bil na začetku pripravljen odreči se članstvu v paktu

Nato in pristati na nevtralnost ob varnostnih zagotovilih Rusije, vendar je pod pritiski zahodnih politikov to stališče opustil.

Načrti za povojno obnovo Ukrajine

Sočasno s propadom ukrajinsko–ruskih pogajanj so v sodelovanju z Ukrajino zahodne države pripravile in v začetku poletja predstavile načrte za povojno obnovo Ukrajine. Načrt je v resnici zajemal klasičen seznam ukrepov za privabljanje tujih investicij. Seznam je vključeval privatizacijo državnih bank, državnih podjetij in celo jedrskih elektrarn, kapitalu prijazno fiskalno, davčno in carinsko politiko, odpravljanje delavskih pravic in »ciljno usmerjene« socialne pomoči namesto univerzalnih. To je v resnici paket neoliberalnih reform, ki so od 80. let prejšnjega stoletja države, ki so jih izvajale, dokazano peljale v spiralo revščine in gospodarske odvisnosti.

Samo nekaj mesecev pozneje se je začela vrtoglava privatizacija, razprodaja Ukrajine tujim investitorjem kar preko svetovnega spleta. Na prodaj je bilo več kot 400 milijard dolarjev premoženja. Prodajo je podprla agencija za humanitarne dejavnosti USAID, katere naloga je bila jamčiti za varnost investicij. Sočasno s privatizacijo je ukrajinski režim začel z ukinjanjem delavskih pravic. Najodmevnejši je bil zakon št. 5371, s katerim se je za delavke in delavce malih ter srednje velikih podjetjih (torej v podjetjih z manj kot 250 zaposlenimi) ukinilo varstvo po zakonu o delu in kolektivnih pogodbah. Ti delavci in delavke, ki sestavljajo med 70 in 80 odstotkov vseh zaposlenih v Ukrajini, naj bi sklepali samo individualne pogodbe o zaposlitvi. To teoretično pomeni, da se lahko sklepajo pogodbe celo o 100-urnem tedenskem delovniku.

Medtem ko v imenu domovine, svobode in demokracije ukrajinska vlada na fronto pošilja vse mlajše nabornike,[2] ki se jih oborožuje z orožjem pakta Nato, hkrati ta ista vlada prebivalstvu jemlje delavske in socialne pravice ter razprodaja njegovo premoženje na internetni dražbi. To se nadaljuje še danes,[3] stanje na fronti pa se v zadnjem letu in pol ni bistveno spremenilo.

Po propadu dogovora o premirju v Ukrajini poteka uničujoča in izčrpavajoča vojna, v kateri ukrajinska politika poskuša obnoviti ozemeljsko celovitost v mejah pred letom 2014 ter se integrirati v gospodarske, politične in vojaške strukture zahodnih držav. Ruska politika si želi vojaško nevtralne Ukrajine

2 Čeprav se vedno bolj niža starostna meja za vpoklic v vojsko, so zakonsko oproščeni služenja vojske vsi zaposleni v 133 nevladnih organizacijah in podjetjih, povezanih z ZDA in EU. Med njimi so, npr., zaposleni na zasebni univerzi Kyiv School of Economics, v ameriškem podjetju Raytheon, podružnicah družbe Deloitte, ameriškem International Republican Institute, britanski The Westminster Foundation for Democracy. Poslanec ukrajinskega parlamenta Maksim Bužanski iz stranke predsednika Zelenskega je ob tem izjavil, da če je moralo fevdalno plemstvo jamčiti svoje privilegije z zavezo, da se borijo za kralja, je novemu ukrajinskemu plemstvu jamčena pravica, da se ne borijo.

3 V začetku poletja 2024 je ukrajinska vlada na seznam za privatizacijo dodala okoli 20 državnih podjetij. Na seznamu so bili Hotel Ukrajina v centru Kijeva, nakupovalni center na obrobju Kijeva ter več rudarskih in kemijskih podjetij.

s politiko, ki bi bila kompatibilna z ruskim političnim sistemom vsaj v nekaterih delih Ukrajine (tudi s priključitvijo ozemelj, ki jih je pridobila po letu 2014, in ozemelj, ki jih bo morda še pridobila), ter ohranitev statusa quo svojega notranjepolitičnega in gospodarskega ustroja.

Vendar pa Ukrajina in Ruska federacija nista edini vojskujoči se strani, ki z vojno nadaljujeta pretekle politike z drugimi sredstvi. Osrednji akter v vojni so postale (zlasti po uničenju večine vojaške tehnike ukrajinskih oboroženih sil v prvem letu spopadov) zahodne države. Vojna v Ukrajini je posredniška vojna med ZDA in Rusko federacijo, preko pakta Nato pa so vanjo potegnjene še vse druge članice. Cilja ZDA sta strateški poraz Ruske federacije in ohladitev odnosov med Rusko federacijo ter Kitajsko – vse to z namenom ohranjanja svojega privilegiranega položaja v svetu, ki ga vse bolj ogroža premeščanje težišča ekonomskih in tehnoloških procesov na svetovno periferijo.

Prizadevanja za vzpostavitev monopola nad sredstvi množičnega uničevanja

ZDA, EU in Japonska lahko svojo hegemonijo in privilegiran položaj v svetovnem gospodarstvu ohranijo samo s premočjo na področju modernih tehnologij, globalnih finančnih trgov, z neoviranim dostopom do naravnih virov po svetu, nadzorom nad komunikacijami in množičnimi mediji ter na področju orožja za množično uničevanje. To so monopoli, med katerimi je monopol nad orožjem za množično uničevanje postal bistven za ohranjanje premoči na vseh drugih področjih.

Relativni monopol nad orožjem za množično uničevanje so si ZDA zagotovile med drugo svetovno vojno z razvojem jedrskega orožja, vendar so ga nato že v začetku 50. let prejšnjega stoletja izgubile, ko je Sovjetska zveza razvila atomsko orožje in nato v začetku 70. let dosegla jedrsko pariteto z ZDA. Čeprav so desetletje po tem ameriški strategi še sanjali o tem, da bi ZDA lahko razvile zmogljivosti za popolno uničenje sovjetskega jedrskega arzenala v prvem udaru, so od tega kmalu odstopili in se sprijaznili s strategijo zagotovljenega vzajemnega uničenja (angl. *mutual assured destruction*). Prevladala je strategija t. i. minimalnega jedrska zastraševanja, ki je temeljila na zavedanju, da je popolno uničenje nasprotnikovega jedrskega orožja nemogoče, saj bi uporaba jedrskega orožja na eni strani izzvala uporabo na drugi strani, zato bi množična uporaba jedrskega orožja povzročila na desetine ali stotine milijonov žrtev na obeh straneh. Po napadu bi jedrska zima pobila še veliko večino preživelih. To je obe strani najprej prisililo v pogovore o omejevanju jedrskega orožja, na osnovi katerih so bile sklenjene pogodbe o prepovedi protibalističnih raket, Sporazum o prepovedi jedrskih raket srednjega dosega (INF) ter sporazuma o zmanjšanju strateške oborožitve (START I in START II), ki so močno zmanjšali možnost izbruha jedrskega spopada med velesilama.

ZDA so po koncu hladne vojne postopoma opuščale strategijo minimalnega jedrskega zastraševanja. Tedaj je začela prevladovati strategija t. i. maksimalnega jedrskega zastraševanja, ki temelji na prvem udaru, med katerim se uniči več kot 90 odstotkov vsega nasprotnikovega jedrskega arzenala, protibalistični ščit pa nato prestreže še vse rakete, ki bi preživele prvi udar in bi jih nasprotnik sprožil kot povračilni ukrep.

ZDA so leta 2002 odstopile od pogodbe o prepovedi protibalističnih raket, takoj potem pa so začele načrtovati postavitev protiraketnega ščita v Evropi. Nato se je gradnje protiraketnega ščita lotil z izgovorom, da mora zavarovati Evropo pred raketami iz Irana. Ruska federacija je od vsega začetka opozarjala, da bi izgradnja protiraketnega ščita v Evropi lahko porušila strateško ravnotežje med ZDA in Rusijo. Pri izgradnji ščita pred raketami izven Evrope je Rusija predlagala, da se najprej jasno opredeli, katere so realne grožnje Evropi, takoj potem pa zagotovi tudi enakopravno vlogo Rusije v načrtovanem evropskem protiraketnem ščitu. To se ni zgodilo. Nato se je leta 2010 odločil za postavitev prve protiraketne baze v Romuniji. Ruska federacija je temu nasprotovala, leta 2011 se je ruski predsednik Medvedjev odzval z besedami, da bo Rusija »na zahodu in jugu države namestila moderne oborožitvene sisteme, ki bi jih lahko uporabili za uničenje evropske komponente ameriške protiraketne obrambe«. Leta 2012 so voditelji na vrhu pakta Nato najavili, da je Natov sistem zaščite pred balističnimi raketami dosegel »začasno zmogljivost« (angl. *interim capability*).[4] Ruska federacija je to komentirala z besedami, da je dejanski cilj protiraketnega ščita spodkopati obrambne sposobnosti Ruske federacije, saj niti Iran niti Severna Koreja nista grožnja za Evropo, zato je namen ščita nevtralizirati ruski jedrski raketni arzenal. Maja 2015 je protiraketni ščit v Romuniji začel delovati. Generalni sekretar pakta Nato Jens Stoltenberg je ob tem zagotovil, da ščit ni uperjen proti Ruski federaciji, kar je ta zavrnila. Konec leta 2023 je začela delovati tudi baza protiraketnega ščita na Poljskem,[5] Nemčija pa je oktobra 2022 skupaj s še 15 državami začela projekt za vzpostavitev skupnega evropskega sistema zračne obrambe. Namen je prav krepitev Natovega že obstoječega protiraketnega sistema, ki v doktrini maksimalnega jedrskega zastraševanja predstavlja ofenzivno zmogljivost, ne le defenzivno, namenjeno zgolj in samo obrambi pred napadom. Preprosto rečeno, s tem so ZDA pripravljene, da začnejo jedrsko vojno, da prve izvršijo jedrski napad na Rusko federacijo, povračilni napad pa bi po predstavi ameriških strategov minimizirali na sprejemljivo raven kolateralne škode, ki se meri z uničenimi mesti in s človeškimi žrtvami.

4 To pomeni, da so bile testirane in vzpostavljene osnovne zmogljivosti poveljevanja ter nadzora v nemški bazi Ramstein.

5 Ves ta čas so ZDA nameščale elemente protiraketnega ščita tudi v Pacifiku in neposredni bližini Ljudske republike Kitajske. Kljub opozorilom Kitajske, da postavitev takšnega ščita razume kot grožnjo lastni varnosti in destabilizacijo širše regije, danes potekajo načrti za integracijo različnih elementov protiraketne obrambe ZDA in njenih zaveznikov na t. i. indijsko-pacifiškem območju.

Poleg pogodbe o prepovedi protibalističnih raket in protiraketnega ščita so ZDA leta 2019 enostransko odstopile tudi od Pogodbe o raketah srednjega in krajšega dosega. Ta pogodba je bila zadnjih 30 let ključnega pomena za evroatlantsko varnost in še zlasti za Evropo, saj je bil njen rezultat popolno uničenje tega orožja (3.000 izstrelkov z jedrskimi in konvencionalnimi konicami) in zato konec hladne vojne. ZDA so enostransko odstopile, ker je Rusija razvijala take raketne sisteme, čeprav so jih razvijale tudi ZDA. Predvsem pa so ZDA zamolčale, da je Ruska federacija te sisteme razvijala kot odziv na ameriško gradnjo protiraketnega ščita v Evropi.

Leta 2020 so ZDA enostransko odstopile še od Pogodbe o odprtem nebu. Tudi ta je imela izjemen pomen pri krepitvi varnosti in zaupanja v evroatlantskem prostoru. Določala je režim zračnega opazovanja in snemanja ter uporabo in širjenje tako pridobljenih informacij. Vsaka pogodbenica je smela izvajati opazovalne lete nad drugo državo pogodbenico in hkrati morala sprejeti opazovalne lete drugih držav nad svojim ozemljem po določenih kvotah. Leto po tem, ko so odstopile ZDA, je od te pogodbe odstopila tudi Ruska federacija.

Po devetih mesecih ruskih vojaških operacij v Ukrajini je novembra 2022 ameriško letalstvo spremenilo varnostna pravila za prevoz jedrskega orožja s transportnimi letali C-17A, s čimer je omogočilo hitrejši prevoz atomskih bomb B61-12 v Evropo.[6] Gre za najnovejšo bombo iz razreda B61, ki jo imajo nekateri za »najnevarnejše orožje v ameriškem arzenalu«.[7] Je razmeroma majhna in lahka. Prenašajo jo lahko tudi manjši lovski bombniki in prestrezniki, med njimi tudi nevidni F-35. Bombe B61-12 so že v Italiji, Nemčiji, Turčiji in na Nizozemskem. Zanje je prosila tudi Poljska, ki že ima letala F-35. V primeru vojne bi ZDA lahko to orožje dale v uporabo tudi ostalim članicam pakta v okviru Natovega programa o delitvi jedrskega orožja. Ruska federacija se je v začetku leta 2023 odzvala s podpisom sporazuma z Belorusijo, da lahko namesti rusko jedrsko orožje v Belorusiji. Konec leta 2023 je rusko jedrsko orožje že prispelo.

V začetku avgusta 2024 je ukrajinska vojska okrepila raketne napade na cilje v notranjosti Rusije in s podporo zahodnih držav tudi prvič stopila na rusko ozemlje s sicer razmeroma majhnim številom vojakov. Rusija je zaradi spopadov v kurski regiji evakuirala 76.000 ljudi. Ukrajinska vojska tam ne dosega večjih političnih ali strateških ciljev. Njen namen je predvsem zvleči večje število ruskih enot z ukrajinske fronte in s tem razbremeniti pritisk. Vpad ukrajinskih sil na rusko ozemlje pomeni tudi večje tveganje za uporabo taktičnega jedrskega orožja. Ruski politični vrh je večkrat poudaril, da bo v primeru napada na rusko ozemlje uporabil jedrsko orožje. Ruska uporaba jedrskega orožja,

6 Gre za taktično jedrsko orožje z močjo od 0,3 do 50 kT. Moč se določa na osnovi »števílčnice« na orožju, ki moč eksplozije meri s količino izotopa vodika, ki se uporabi pri jedrski reakciji. Moč atomske bombe, s katero so ZDA leta 1945 ubile na deset tisoče civilnih prebivalcev Hirošime, je bila 20 kT.

7 Gl. https://nationalinterest.org/blog/buzz/why-b-61-12-bomb-most-dangerous-nuclear-weapon-americas-arsenal-32976.

četudi taktičnega in samo v napadu na vojaške cilje, bi ZDA in njene zaveznike moralno upravičila, da odgovorijo z jedrskim orožjem. Ukrajinski režim z bombardiranjem ciljev v notranjosti Ruske federacije in z vdorom na rusko ozemlje izziva jedrski spopad med velesilami.

Dvoličnost slovenske politike in njena podpora imperializmu

Dvoličnost slovenske politike do vojne v Ukrajini se je do obisti razkrila po začetku genocidnih operacij izraelske vojske v Gazi, ki so se začele novembra 2024. Čeprav je Izrael že v prvem mesecu pobil več palestinskih civilistov, kot je bilo vseh smrtnih žrtev med civilnim prebivalstvom prvo leto rusko-ukrajinske vojne, Slovenija ni uvedla sankcij proti »naseljenskemu kolonializmu« Izraela. Slovenija ni poslala vojaške pomoči Palestini. Slovenija ni bila sposobna niti obsoditi dejanj Izraela, temveč je namesto tega obsojala Hamas in druge skupine palestinskega narodnoosvobodilnega boja proti izraelski okupaciji, obsojala je napade jemenskega Ansarja Allaha na izraelske in z Izraelom povezane ladje v Rdečem morju, obsojala je napad Irana na Izrael itd. Slovenija je sicer po desetletju prizadevanj resda priznala Palestino, vendar je kot legitimnega predstavnika priznala le kolaboracionistično oblast Fataha na Zahodnem bregu, ne pa tudi osvobodilnih gibanj, ki se bojujejo proti Izraelu. Še to je bilo preveč za desni pol slovenske politike, ki je zaradi tega sprožil postopke pred ustavnim sodiščem. Slovenska politika pa je manj kot tri tedne po napadu Ruske federacije na Ukrajino čez noč sprejela Deklaracijo o trenutnih razmerah v Ukrajini, s katero je obsodila napad, podprla sankcije proti Rusiji in Belorusiji ter evropsko integracijo Ukrajine. Hkrati je glede na velikost slovenske države poslala sorazmerno zelo velike količine orožja.

Vendar pa dvoličnost slovenske politike ni nepričakovana in ni nekaj novega. Vse od osamosvojitve Slovenija hlapčevsko podpira in sodeluje v agresorskih vojnah pod okriljem pakta Nato. Slovenija je odprla svoj zračni prostor silam slednjega, ki so leta 1999 brez pristanka Varnostnega sveta OZN bombardirale infrastrukturo ter pobijale prebivalke in prebivalce Zvezne Republike Jugoslavije. Podprla je agresijo ameriške koalicije na Afganistan leta 2002 in skoraj dve desetletji sodelovala v okupaciji. Afganistanskemu režimu je podarila več milijonov evrov vredno orožje in strelivo, v zadnjih letih okupacije pa tudi plačevala poseben Natov sklad za afganistansko marionetno vojsko. Leta 2003 je Slovenija podpisala Vilensko izjavo, s katero je podprla ameriški napad na Irak na osnovi lažnih informacij, da Irak ni spoštoval resolucij OZN o uničenju iraškega orožja za množično uničevanje. Medtem ko je Slovenija vedno strastno obsojala vsako nasilje in kršitve suverenosti »tretjih držav«, je molčala ob enakih kršitvah ZDA in EU ali v najboljšem primeru »obžalovala« dogodke.

Tako kot v vse prejšnje imperialistične vojne je Slovenija nepremišljeno stopila tudi v rusko-ukrajinsko. Odločitev za vojno je bila spet sprejeta za zaprtimi

vrati in brez vsake javne razprave, ljudem pa predstavljena kot opravljeno dejstvo. Tudi v vseh drugih zahodnih politikah do Ruske federacije je Slovenija zvesto in slepo sledila ZDA, čeprav je imela z Rusijo tradicionalno prijateljske odnose, bistveno večjo blagovno menjavo kakor z ZDA, oskrba z zemeljskim plinom je bila strateškega pomena za državo, zelo dobro pa je bilo tudi sodelovanje na področju kulture.

Dvoličnost slovenske zunanje politike je 19. oktobra 2022 pokazala ministrica za zunanje in evropske zadeve na 7. nujni seji Odbora za zunanjo politiko. Ministrica Tanja Fajon je povedala:

> *Slišali ste tudi Putinove nedavne izjave o uporabi in grožnji z uporabo taktičnega jedrskega orožja. To postaja realna grožnja in vsem je jasno, da je to lahko pot v pogubo za celotno Evropo, za ves svet. V takšni vojni, ki bi imela tudi razsežnosti uporabe jedrskega orožja, ne more biti zmagovalca, zato moramo res okrepiti vse napore, da se prepreči takojšen poguben razvoj dogodkov oziroma morebiten jedrski spopad.*

Napihovanje ruske jedrske grožnje je nenavadno, če ga primerjamo z odzivom na izjavo Vrhovnega poveljnika zavezniških sil za Evropo (Supreme Allied Commander Europe – SACEUR). General Tod D. Wolters je na začetku leta 2020 na zaslišanju pred odborom ameriškega senata za oborožene sile izjavil, da je »ljubitelj fleksibilne politike prvega udara«. S tem je hotel reči, da lahko ZDA prve napadejo drugo državo z jedrskim orožjem, še preden bi bile ZDA ali zavezniške države tarča jedrskega napada. Izjava je prišla le nekaj mesecev po tem, ko so ZDA začele nameščati taktično orožje s t. i. »low yield« jedrskimi konicami na svoje podmornice. Poleg tega je Wolter tudi potrdil, da naj bi razvoj kopenskih raket srednjega dosega služil za zastraševanje Ruske federacije. To je izjavil kmalu po enostranskem odstopu ZDA od pogodbe INF.

Slovenski politiki se niso odzvali na izjave ameriškega generala, ki je imel za Slovenijo tako pomembno funkcijo. Na poslansko vprašanje Mihe Kordiša, ali je načelo prve uporabe jedrskega orožja skladno s politiko miru in kulturo nenasilja Republike Slovenije, je minister za obrambo Matej Tonin odgovoril, da »Ministrstvo za obrambo ne more komentirati izjave ameriškega generala, ki jo je dal v vlogi poveljnika ameriškega evropskega poveljstva«. Skratka, Wolters naj bi to izjavil kot ameriški general, ne pa kot vrhovni poveljnik SACEUR.

Po eni strani slovenska politika napihuje rusko jedrsko grožnjo, po drugi pa se je oktobra 2022 pridružila nemški pobudi za vzpostavitev skupnega evropskega sistema zračne obrambe v sklopu protiraketnega ščita, ki lahko prestreza balistične izstrelke do višine 100 km. Kot je bilo že povedano, protiraketni ščit ni defenzivno orožje, temveč del ofenzivnih zmogljivosti, ki omogoča uničenje večine ruskega jedrskega arzenala v prvem udaru in nato uničenje zelo majhnega števila raket, ki bi jih Rusija poslala v povračilnem napadu.

Po izbruhu vojne v Ukrajini je Slovenija poslala vojsko v Latvijo, kjer sodeluje v Natovi operaciji Okrepljena prednja prisotnost, s katero Nato zastrašuje Rusko federacijo v neposredni bližini meje. Slovensko kampiranje na ruski meji z okoli 50 vojakinjami in vojaki letno stane okoli štiri milijone evrov. Mesec dni po začetku rusko-ukrajinske vojne je vlada sprejela tudi sklep o sodelovanju Slovenske vojske v Natovi operaciji Aktivnosti okrepljene pozornosti na Slovaškem, kjer je 200 slovenskih vojakov. V prvi fazi je Slovenija napotila 101 vojaka, stroške pa ocenila na dobre tri milijone evrov letno. Konec leta 2022 je sprejela še sklep o sodelovanju do 30 pripadnikov Slovenske vojske in civilnih funkcionalnih strokovnjakov v misiji Evropske unije za vojaško pomoč v podporo Ukrajini. V okviru te misije Slovenska vojska sodeluje pri Natovem urjenju ukrajinskih vojakov v Nemčiji.

Na začetku leta 2023 je ministrica za zunanje zadeve na televiziji izjavila, da »smo v vojni« z Rusijo. Na pisna poslanska vprašanja o tem, kdo je sprejel odločitev o vojni z Rusijo, bodisi ni odgovorila bodisi so bili odgovori vsebinsko prazni. A videti je, da smo res v vojni. Slovenija uri ukrajinske vojske in pošilja orožje Ukrajini, kar je v nasprotju s 124. členom ustave, ki določa, da pri zagotavljanju varnosti država izhaja predvsem iz mirovne politike ter kulture miru in nenasilja.

Do konca leta 2023 je po javnih podatkih Slovenija Ukrajini poslala 28 tankov M-55S, 35 bojnih vozil pehote M-80A, 20 oklepnih transporterjev Valuk, 20 terenskih vozil HMMWV, 16 lahkih havbic M101s, 200 protiletalskih topov Zastava M55s in M75s, 8000 protitankovskih min ter večje količine pehotnega orožja, streliva, čelad in pogonskega goriva.

Konec junija sta predsednik vlade Robert Golob in ukrajinski predsednik Volodimir Zelenski podpisala sporazum o sodelovanju na področju varnosti ter dolgoročni podpori med državama za obdobje desetih let. Slovenija se je s sporazumom zavezala, da bo še naprej nudila potrebno varnostno in obrambno podporo. V letih 2022, 2023 in 2024 je Slovenija zagotovila 13 svežnjev vojaške pomoči Ukrajini. Po sporazumu bo enak obseg pomoči zagotovila tudi letos in prihodnja leta. Poleg tega je podprla tudi reformne ukrepe, ki so pogoj za vključevanje Ukrajine v EU in pakt Nato.

Razen oklepnikov Valuk in HMMWV je večina podarjenega orožja del zapuščine JLA in je bilo že odpisano ter na prodaj, vendar Ministrstvo za obrambo ni našlo kupca. Možnosti nadaljnjih daril orožja iz skladišč Slovenske vojske praktično ni več. Enak obseg vojaške pomoči lahko Slovenija zagotovi le na račun javnih financ. To pomeni, da se bodo ob upoštevanju fiskalnega pravila krnile javne storitve in investicije, ki se zagotavljajo iz državnega proračuna. Nadaljnja podpora ukrepom, ki zbližujejo Ukrajino z EU in s paktom Nato, pa poglablja temeljne vzroke za vojno.

Vdor ruske vojske v Ukrajino februarja 2022 je slovenski politiki izgovor za stopnjevanje militarizacije, ki se je razmahnila pod prejšnjo vlado z agresivno

kampanjo za novačenje mladih v vojsko, z rastjo izdatkov za vojsko in z nakupi orožja po diktatu in za potrebe pakta Nato. Namesto da bi te procese ustavila, jih vlada Roberta Goloba še stopnjuje. Le dve leti po sprejetju »Resolucije o splošnem dolgoročnem programu razvoja in opremljanja Slovenske vojske do leta 2035« je sprejela novo resolucijo za obdobje do leta 2040. Ta narekuje dvig vojaškega proračuna na dva odstotka BDP pet let prej kakor prejšnja resolucija. Vzpostavitvi srednje bataljonske bojne skupine in srednjega izvidniškega bataljona za Nato nista več zaporedni, ampak istočasni. Dodala je nakup transportnega letala in več helikopterjev za specialne sile. Čeprav je nova vlada v začetku mandata odstopila od nakupa 48 bojnih oklepnih vozil Boxer za dobrih 400 milijonov evrov, sedaj načrtuje nakup več kot sto vozil Patria v vrednosti 700 milijonov evrov. Novembra 2023 je javnost izvedela, da namerava Slovenija od Italije kupiti šest helikopterjev Agusta Westland 139M v vrednosti 188 milijonov evrov. Decembra 2023 je vlada podpisala dogovor z Nemčijo o nakupu protiletalskih raket IRIS-T. Samo prva od treh predvidenih baterij bo stala okoli 146 milijonov evrov. Slovenija se s Francijo dogovarja tudi o nakupu artilerijskih sistemov Caesar in sistemov zračne obrambe Mistral.

Ker vojski primanjkuje kadra, Ministrstvo za obrambo izvaja agresivne kampanje med mladimi. Novembra 2023 je porabilo kar dva milijona evrov za resničnostni šov, ki naj bi reklamiral vojsko. Ob tej zadevi je Komisija za preprečevanje korupcije izdala več priporočil zaradi nepravilnosti, Računsko sodišče preiskuje porabo javnih sredstev, Državna revizijska komisija pa nasprotje interesov zaradi domnevnih poznanstev med naročnikom in ponudnikom.

Toda vse države članice pakta Nato povečujejo izdatke za vojsko. Čeprav se je vojaški proračun Ruske federacije skoraj podvojil glede na obdobje pred letom 2022, so ruski izdatki za vojsko še vedno skoraj desetkrat nižji od skupnih vojaških izdatkov pakta Nato. Poleg tega države slednjega tudi stalno povečujejo obseg vojaštva na ruskih mejah, ki se je povečal tudi z vstopom Švedske in Finske. Temeljni vzroki za rusko-ukrajinsko vojno se ne rešujejo, temveč poglabljajo. Hkrati ZDA odpirajo nove vojaške baze v bližini Kitajske in slednjo razglašajo za grožnjo evroatlantski varnosti, s čimer odpirajo nova potencialna bojišča na Pacifiku. Tudi tu Slovenija namerava slepo podpirati ZDA, kot je potrdil Robert Golob na vrhu pakta Nato. V Washingtonu je povedal tole: »Ne gre zgolj za področje investicij v obrambo in za to, da Ukrajina dobi dodatna zagotovila, da ji bo Nato stal ob strani, temveč tudi za to, da se bo Nato začel obnašati kot politična organizacija tako na Atlantiku kot v Indopacifiku.«

Sklep

Brez vsake javne razprave se je Slovenija vključila v vojno, ki postaja vse totalnejša in že nakazuje možnost jedrskega spopada. Vojaško-propagandni stroj demonizira sovražnika in hkrati tudi pozive k miru. Argument o neizzvani vojni

Rusije proti Ukrajini zamegljuje zgodovino širjenja pakta Nato proti ruskim mejam, oboroževanja in militarizacije evroatlantskega prostora ter enostranskih odstopov od pogodb, ki so zagotavljale mir v Evropi. Prav tako se s tem zanika odgovornost ZDA in EU pri spodbujanju etničnih konfliktov na obrobju Evrope ter za vmešavanje v notranjepolitične zadeve. Črno-belo slikanje vojne in kolektivna zgodovinska pozaba temeljne vzroke za vojno pometata pod preprogo, s tem pa tudi možnosti za končanje spopadov in trajen mir v Evropi.

Število žrtev vojne v Ukrajini se meri v sto tisočih mrtvih in ranjenih. Vojna je z domov pregnala več milijonov ljudi. Porušenih je mnogo mest, onesnaženo je eno najrodovitnejših območij v Evropi. Okoljska škoda je vsak dan večja ne le za Ukrajino, temveč za celoten svet. Zaradi sankcij proti Rusiji Evropa uporablja vse bolj umazane in dražje vire energije, napad na Severni tok je povzročil največji izpust toplogrednih plinov v zgodovini človeštva. Vse to otežuje uresničevanje Pariškega podnebnega sporazuma o globalnem zadrževanju dviga temperature pod 1,5 stopinje Celzija glede na predindustrijsko dobo.

Ukrajina je vsem moškim, sposobnim za vojsko, prepovedala izhod iz države. Zavračanje vojaške službe velja za izdajstvo in se kaznuje z dolgoletno zaporno kaznijo. Država je tudi odpravila svobodo govora in političnega združevanja. Medtem ko se državljanke in državljani, delavci in delavke borijo v vojni, jim država pripravlja suženjske delavske zakone. Privatizira državna podjetja, sprejema kapitalu prijazno proračunsko, davčno in carinsko politiko, odpravlja delavske in socialne pravice.

Vojna močno vpliva tudi na prebivalke in prebivalce Ruske federacije. Tako kot ukrajinski tudi ruski vojaški stroj pošilja na tisoče mladih v vzhodnoukrajinsko klavnico. Z vojno je izginil še preostanek pravic in svoboščin, ki so jih državljani uživali pred njo. Vsako še tako majhno in neškodljivo nasprotovanje vojni je sankcionirano z visokimi zapornimi kaznimi.

Med vsem vojnim pustošenjem pa si vojaškoindustrijski kompleksi manejo roke. Obrambni proračuni držav rastejo čez vse meje. Nevtralne države so pod vse večjim pritiskom, da opustijo politiko nevtralnosti. Medtem ko države pošiljajo velike količine orožja ukrajinskemu režimu, nas pripravljajo na konec »izobilja in brezskrbnosti« ter hkrati zvišujejo vojaške proračune. Konec izobilja in brezskrbnosti v resnici pomeni nadaljnje krčenje že tako osiromašenih javnih storitev, omejevanje svobode govora, odpravljanje temeljnih pravic in svoboščin, predvsem pa opustitev ukrepov za preprečitev podnebnega zloma. Ob prilivanju olja na ogenj v Ukrajini vidimo tudi, kako naši voditelji vse bolj stopnjujejo sovražno retoriko do Kitajske in koncentrirajo vojaško moč v njeni okolici.

Treba je ustaviti pospešeno drvenje v novo svetovno vojno. Države pakta Nato se morajo sprijazniti, da njihova varnost ne more ogrožati varnosti drugih držav. ZDA in njene zaveznice v Nato so največja vojaška sila na svetu in zato največja potencialna grožnja svetovnemu miru ter varnosti.

Slovenija sama ne more prisiliti ZDA in pakta Nato, da ustavi in spremeni smer svoje politike. Lahko pa se v zunanji politiki zavzame za mirovno politiko ter kulturo miru in nenasilja, kar ji naposled nalaga tretji odstavek 124. člena Ustave Republike Slovenije. Ker je Slovenija majhna in ni vojaško ogrožena, se lahko odloči za zmanjšanje nakupov orožja in obsega oboroženih sil. Prepoznati mora temeljne vzroke za ukrajinsko vojno, ustaviti dobavo orožja Ukrajini, zahtevati takojšnjo prekinitev spopadov od Rusije in Ukrajine ter začetek mirovnega procesa. Predvsem pa se lahko v institucijah EU in pakta Nato, ki hočeta vojno proti Rusiji do zadnjega Ukrajinca, zavzame za umiritev odnosov, vrnitev k mednarodnim pogodbam, ki so bile desetletja temelj varnosti na evropski celini, ter sklenitev novih sporazumov, katerih cilj bo zmanjšanje obsega jedrskega in konvencionalnega orožja.

Sopodpisnice in sopodpisniki: Maja Breznik, Igor Ž. Žagar, Aurelio Juri. Pobudi se je kasneje pridružilo še približno 200 podpisnikov in podpisnic.

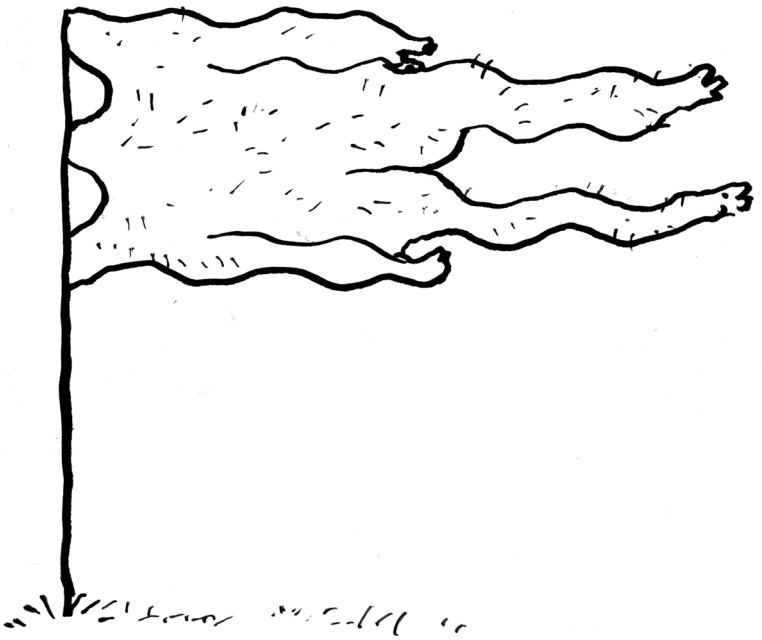

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.41-46

Vzhodno od raja[1]

Igor Ž. Žagar

Povzetek: Besedilo analizira retorične pristope odklonilnih odzivov na »Poziv proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne«, od žaljenja in smešenja (Rupel, Cigler) do konstrukcije »alternativne realnosti« (Luka Lisjak Gabrijelčič).

Naš »Poziv proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne«, ki ga je do predaje vladi, medijem in javnosti podpisalo približno 120 ljudi, je vzpodbudil tudi nepričakovano število javnih medijskih odzivov: od pričakovano napadalnih in diskreditirajočih, ki prihajajo s strani vernikov in ministrantov zveze Nato, pa do presenetljivo razveseljivih in odobravajočih, ki segajo vse do prvega predsednika Republike Slovenije, g. Milana Kučana, in njegovega govora v Podvelki.

Presenetljivo številčen in teoretsko-vsebinsko močan je tudi odziv somišljenikov ter sopodpisnikov »Poziva« na večinoma stereotipne, poprepro-ščene, manihejsko črno-bele odgovore opričnikov in zoprnikov, ki ne želijo ali pa ne znajo pogledati izza svojih evroatlantskih plašnic. Sociolog, dr. Marko Kerševan, tako v *Delu* že 6. avgusta (»Vojna in mir v Ukrajini«) analitično utemeljeno opozori, da »v Ukrajini in prek Ukrajine poteka več medsebojno povezanih spopadov«, in ne le, zaradi lažje evroameriške konsolidacije javnega mnenja, poenostavljeno konstruirani »napad Ruske federacije na suvereno Ukrajino«.

Dr. Rastko Močnik, soavtor »Poziva«, že tri dni za tem, 9. avgusta (»Pojasnilo o vojni v Ukrajini«), poda briljantno razredno analizo neoliberalnih, neokolonialnih in imperialističnih okvirov, ki so do vojne med Rusko federacijo in Ukrajino sploh pripeljali. In potem je tu še obsežna analiza dr. Rudija Rizmana, podpisnika

1 Prvič objavljeno 17. avgusta 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

»Poziva«, v *Sobotni prilogi* 10. septembra (»Nikdar ni bilo dobre vojne ali slabega miru«), ki podrobno razčleni pljuvaške in neargumentirane izpade Delovega kolumnista Luke Lisjaka Gabrijelčiča proti »mirovništvu« in »mirovnikom«.

Odgovori kolegov na negativne odzive so torej že tu (tako Rizmanovo kot Močnikovo besedilo lahko preberete takoj v nadaljevanju), so vsebinsko in teoretsko trdni, zato bi se sam želel posvetiti še načinu in taktikam, s katerimi so želeli naši opričniki in zoprniki, ob pomanjkanju, celo popolnem umanjkanju argumentov diskreditirati podpisnike in podpisnice »Poziva«, medtem ko se njegovi vsebini niti niso resneje posvečali. Pri tem bom, kolikor bo na omejenem prostoru *Sobotne priloge* to mogoče, uporabil orodja in orožja, ki jih ponuja ena najstarejših strok, retorika (z argumentacijo). Naj v zvezi s tem že takoj na začetku opozorim, da se v spisih zoprnikov in opričnikov »Poziva« izraz »akademski« uporablja kot psovka in zmerljivka, izraz, ki naj pokaže na nekompetentnost in nepotrebnost te vrste »strokovnjakov« v današnji družbi. To je svojevrsten obrat, ki kaže na radikalno spremembo vrednot v slovenski družbi, vsaj v zadnjih desetih letih, ko intelekt in intelektualizem postajata vedno bolj odveč, celo škodljiva, na račun glorificiranja »zdravega razuma« in »kmečke pameti«. In, če se spomnimo Umberta Eca (*Ur-Fascism,* 1995), kaže predvsem na resne znake začetka fašizacije družbe, med katerimi na Slovenskem najdemo vsaj še: kult tradicije, zavračanje modernizma, obravnavanje nestrinjanja kot izdaje, strah pred razlikami, pacifizem in populizem. Mislim, da bi se počasi že morali zamisliti ...

Torej. Najprej se (že 20. julija, v *Spletnem časopisu* Petra Jančiča, besedilo pa reciklira še v *Delu* 23. julija) k besedi prijavi, tako rekoč za lase potegne iz naftalina kot legendarni baron Munchausen, nekoč večni in nikoli pozabljeni minister za zunanje zadeve, Dimitrij Rupel. Ko g. dr. Ruplu pripisujemo zgodovinske vzporednice s slavnim baronom Munchausnom, seveda samo sledimo etosu g. Rupla: to je tisti osebek, ki je v imenu Slovenije podpisal notorično Vilensko izjavo (znano tudi kot Vilniuško izjavo), s katero Slovenija pristopa h koaliciji voljnih za napad na Irak, saj naj bi jo prepričali dokazi o obstoju orožja za množično uničevanje, ki so jih predstavile ZDA. Kakor že nekaj časa vemo, tega orožja ni bilo, dokazov tudi ne in, posledično, jih tudi predstaviti ni mogel nihče. G. zunanji minister dr. Rupel je torej debelo lagal ...

In kaj nekdanji zunanji minister, pod katerega ministrovanjem se je Slovenija pripravljala na vstop v Nato in vanj tudi vstopila, pove o »Pozivu«?

Najprej prvopodpisanega, torej mene, zreducira na »tekst Ž«, tega potem le še na »Ž« (klasična zgodovinska metoda za spreminjanje svojega nasprotnika v nepomemben ostružek), kolega dr. Močnika, s katerim se sicer še kako dobro poznata, sploh ne omenja, ostalih podpisnikov in podpisnic nikakor ne, tako mimogrede pa navrže, »da so med podpisniki tudi pametni, čeprav trenutno nepremišljeni kolegi«. Če še drugače povzamem: podpisniki in podpisnice

tega »Poziva« so neki anonimusi, za nameček še ne najpametnejši, kar posledično seveda pomeni, da jih ne kaže jemati preresno.

Kaj pa »Poziv« sam? Je tudi ta neresen in ne najpametnejši? Kajpada, pravzaprav je še veliko veliko huje. Takole pravi dr. Rupel: »Zahtevnejši, recimo obupani bralec bo v besedilu Ž prepoznal formule in politične fraze, ki so bile značilne za t. i. mirovniška in s strani Sovjetske zveze navdihovana (in plačana?) gibanja pred drugo svetovno vojno in seveda še večkrat pozneje. Dokument Ž vsebuje podobne formulacije, kot so jih vsebovale do Hitlerja popustljive izjave zahodnih (Chamberlain) in vzhodnih vlad (Stalin) leta 1938 in 1939.«

Torej, podpisniki in podpisnice »Poziva« nismo le nepomembni, anonimni in ne najpametnejši osebki, smo tudi plačanci Rusije, ki so kakih sto let za časom, za nameček pa še potencialni narodni izdajalci in kolaboranti. To je dobesedno šolska, zgodovinsko preizkušena retorična tehnika: nasprotnika napadeš *ad personam,* ga ponižuješ in zmerjaš, da se ti ne bi bilo treba ukvarjati s stvarjo samo (*ad rem*): če namreč neko stvar, idejo ali tezo zastopajo nepomembni nepomembneži, potem pač ni vredna pozornosti.

In potem se 26. julija v *Dnevnikovem Objektivu* oglasi Mirko Cigler (»Čigava vojna?«), vojak, diplomat (ki je v času ministrovanja g. Rupla skrbel prav za pridruževanje Slovenije Natu) in publicist (tako se predstavlja sam). Najprej se spotakne ob »šesterico naših mirovniških zastavonoš« (gre za skupino intelektualcev, ki je zaradi brezglavega financiranja ukrajinsko-ruske vojne obiskala predsednico DZ), potem pa se loti »še ene četice spoštljivih profesorjev in njihovih somišljenikov«, kakor prijazno poimenuje podpisnike in podpisnice »Poziva«. Ustavimo se za trenutek ob tej kvalifikaciji, ki temeljno zaznamuje način odziva vojaka Ciglerja: »četica spoštljivih profesorjev«. Kaj je četa, verjetno vemo vsi: ena najmanjših organiziranih vojnih oz. bojnih formacij, ki ima jasno določeno vodstvo oz. vodjo in ravna oz. mora ravnati po njegovih navodilih. Tu sta si s kolegom Ruplom, s katerim sta družno pridruževala Slovenijo zvezi Nato, pri videnju »Poziva« in njegovih podpisnikov zelo blizu: gre za organizirano skupino posameznikov, ki po navodilu »od zgoraj« (kje oz. kdo ta »zgoraj« je, seveda, ne povesta) širi svoja (nespodobna) stališča in jih ponuja, celo vsiljuje javnosti, za kar je morebiti celo plačana, in to iz tujine. Da bi še zmanjšal pomen stališč te »čete«, vojak Cigler uporabi pomanjševalnico, šlo naj bi le za »četico«, nekaj tako majhnega in nepomembnega, da je po svoji vrednosti in vplivu povsem zanemarljivo oz. bi vsaj moralo biti zanemarljivo. Vojaška metaforika nas ne bi smela presenetiti, saj je g. Cigler očitno še vedno predvsem vojak in vojaški diplomat. No, od diplomata očitno ni ostalo dosti, saj si diplomat, ki je tega imena vreden, pač ne bi privoščil žaljenja in zasmehovanja nasprotnikov. Ampak, ko zmanjka argumentov oz. le-teh sploh ni, se žaljivke in posmeh zde prva nadomestna, nekako intuitivna izbira. Seveda, če si otrok in postavljaš potičke v peskovniku, ne pa, če se imaš za prvo ime slovenske geopolitike (kolikor je pač že je).

Kar nekoliko preseneti, je, da podpisnike peticije označi za »spoštljive profesorje«. Najprej, profesorjev in profesoric je med podpisniki le za vzorec, vsi drugi so aktivni državljani različnih poklicev in izobrazb, ki jim ni vseeno, kaj se dogaja s svetom in s Slovenijo v njem. Je pa izbor etikete »profesorjev« očitno izbran ciljno in v skladu s stereotipi sodobne (slovenske) družbe: »profesorji« so tisti, ki so po prepričanju večinskega javnega mnenja, temelječega na prevladujočih govoricah in življenjskih okruških, odmaknjeni od resnične realnosti in živijo v svojih visokih stolpih teorije ter razmišljanj, za katere običajnim ljudem ni mar, »profesorjem« pa, menda, zanje ne (namreč za ljudi). Za nameček je »profesorjev« v splošni populaciji številčno in odstotkovno zanemarljivo malo, kar oboje kar kliče po sklepu, da lahko brez posebne škode zanemarimo tudi njihova stališča. Nič novega in nič presenetljivega: prezirljiv in podcenjevalen odnos javnosti do akademskih poklicev se, kakor sem omenil že na začetku, v Sloveniji stopnjuje, vodstva akademskih inštitucij pa so nad tem vzvišena in se še intenzivneje zatekajo v akademske rituale ter maškarade, ki naj bi utrjevali njihovo identiteto. Večina nad konceptom »aktivnega državljanstva«, javnimi zborovanji, pozivi in peticijami viha nos ter se jih ne udeležuje. A to je tema za drug in drugačen zapis.

Vrnimo se k vojaku Ciglerju, ki nas želi odpraviti kot »spoštljive profesorje«. Spoštljive do koga oz. do česa? V celotnem besedilu nam namreč očita prav nasprotno, nespoštljivost, in celo sklene (vsi poudarki so moji): »Z dejanskim razumevanjem kompleksnosti, zahtevnosti in posebnosti obeh vojn bi naši *akademski mirovniki* lahko z večjim odmerkom *ponižnosti, samokritičnosti in objektivnosti* ter z manj ideološkosti *paradirali* s svojimi mirovniškimi parolami in zahtevami.« Iz bogatega nabora negativnih kvalifikatorjev, ki jih je toliko kar težko stlačiti v en sam stavek, je jasno, da se je vojaku Ciglerju pripetil *lapsus calami* in je namesto »spoštljivi« (kar tisti, ki niso »ponižni, samokritični in objektivni«, pač ne morejo biti) želel zapisati »spoštovani«. In kdo velja za »spoštovanega« oz. kdaj takšen kvalifikator uporabimo? Kadar imamo opraviti z osebo, ki je v življenju nekaj družbeno pomembnega dosegla, ji priznavamo zasluge za pretekle dosežke, zdaj pa ne želimo več, da se vmešava v aktualno dogajanje, katerega protagonisti smo sami, naj se zasluženo greje v blesku svojih preteklih dosežkov – in bo tiho. In prav na ta način vojak Cigler pokroviteljsko oklofuta podpisnike »Poziva«: da vojne (še posebej rusko-ukrajinsko) razumejo le vojaki, da le vojaki, ne mirovniki (kaj šele »akademski«), lahko o njih kompetentno govorijo, tisti, ki jih neupravičeno srbi jezik, pa naj bodo ponižno, samokritično in objektivno – tiho. Aktivno državljanstvo, svoboda govora in izražanja mnenj očitno veljata le za nekatere ter le v nekaterih situacijah, sicer pa je za opletanje z jezikom in vrtenje peresa očitno potrebno dovoljenje dežurnih poznavalcev ter arbitrov dnevnih medijev.

Prav ganljivo, kako se Natovi priskledniki in propagandisti pričnejo sliniti, ko je treba popljuvati nasprotnike Natove agresivne ekspanzionistične politike.

Do sedaj smo v besedilih obeh polemikov nabrali tele zgovorne epitete: smo nepomembni, anonimni, ne najpametnejši, plačanci, kakih sto let za časom, potencialni narodni izdajalci in kolaboranti, manjka nam ponižnosti, samokritičnosti in objektivnosti.

Ah, pa to še zdaleč ni vse. 27. julija se na mnenjski strani *Dela* oglasi še *crème de la crème* slovenskega komentatorstva, Luka Lisjak Gabrijelčič (v nadaljevanju LLG), človek, ki je za kateri koli medij pripravljen komentirati kar koli, pragmatični multipraktik, erudit in polihistor slovenskega žurnalističnega politikantstva (»Dve napaki in dve prednosti iliberalne levice« – iliberalna levica, to bi bili, seveda, podpisniki »Poziva«). Če je Ruplova in Ciglerjeva tehnika še relativno retorično preprosta – smešenje, žaljenje, zasramovanje in zmerjanje –, se LLG odloči za zahtevnejši pristop: diskvalifikacijo in delegitimizacijo. V ta namen skonstruira alternativno, tako rekoč fiktivno realnost, ki naj bi izhajala iz našega poziva, pri tem pa mu nekajkrat nerodno spodrsne in pristane v laži ter šlampariji.

Da bi diskvalifikacija uspela, je treba javnosti najprej prodati kredibilno laž (taktika, ki jo že dolgo mojstri njegova nekdanja matična stranka SDS). In laž se zdi najučinkovitejša, če nasprotnika obtožiš, da laže. To konstitutivno laž (da je sedanja vladajoča politika že v predvolilnem boju zagovarjala vojno in militarizem) sta v svojih odzivih podrobno razčlenila in zavrnila že kolega dr. Močnik in dr. Rizman (besedili najdete v nadaljevanju), zato je na tem mestu ne bom ponavljal. Se pa LLG ne ustavi pri tej laži. »Podpre« jo še z dvema: da so »številni podpisniki odprtega pisma do zadnjega trdili, da je [ruska invazija na Ukrajino, op. IŽŽ] zgolj propaganda ameriških tajnih služb« in da s(m)o se podpisniki poziva »demokratično legitimnost vladne politike [...] odločili izpodbijati v trenutku, ko so njihova stališča doživela že tretji zaporedni volilni poraz: po parlamentarnih in predsedniških še evropske volitve«, na katerih naj bi obe »filokremeljski« listi doživeli popoln poraz (kateri bi bili ti »filokremeljski« listi, seveda ne pove, ker takšnih list preprosto ni, se pa na prvo žogo dobro sliši; in če je tvoja prepričevalna tehnika laž, še laž ali dve za podporo seveda ne moreta škoditi).

Seveda avtorji poziva nismo nikoli trdili (kaj šele »do zadnjega«), da je ruska »posebna vojaška operacija« propaganda ameriških tajnih služb, saj nam je ameriško vmešavanje v ukrajinske volitve in notranje zadeve, vsaj od l. 2014, ko je Victoria »Fuck the EU« Nuland lastnoročno delila sendviče po Majdanu, zelo dobro znano. Da to ni znano zgodovinarju Gabrijelčiču, je malce presenetljivo, postane pa malce razumljivejše, če vemo, da mu doktorata na CEU, s katerim je rad mahal vedno in povsod, ni uspelo končati. Tudi to, da smo (skupaj z našimi stališči) izgubili že tri volitve zapovrstjo, nas je hudo zaskrbelo: kaj res kandidiramo na volitvah, ne da bi se tega zavedali? In zato potrebujemo samorasle vidce in mistike, da nas soočijo s to neosveščeno aktivnostjo? Očitno, saj gnostik LLG zabrede še globlje v misticizem, da bi lahko »utemeljil« svoje trditve.

Vlada, pravi, naj bi razumela resnost našega »Poziva«, zato je (vsi poudarki so tudi tokrat moji) »Državni sekretar Vojko Volk, [...] *bržkone vedoč, kaj se kuha*, pohitel *z intervjujem, v katerem je še pred objavo pisma* potrdil dosedanjo zunanjepolitično usmeritev in [...] zavrnil teze njegovih avtorjev«. Ko razglašeni komentator aktualnopolitičnih dogodkov zabrede v samonikli okultizem, da lahko izpelje evidentno preverljivo laž, bo tudi zmerno informirani »človek z ulice« privzdignil obrvi.

Naš »Poziv« je bil dokončan 14. julija, do 16. julija zvečer smo zbirali podpise, 17. julija se je nanj odzval Generalni sekretariat Vlade RS. Istega dne je bil posredovan medijem, bil 18. julija objavljen v spletni različici *Večera,* 19. pa v tiskanih različicah *Dela* in *Dnevnika.* Državni sekretar Volk se je z intervjujem »Izenačevanje agresorja in žrtve je moralno zavržno« oglasil 20. julija. Objava intervjuja torej sega v čas *po javni objavi našega »Poziva«* in političnega komentatorja LLG postavlja na laž. Ali pa tudi ne, morda se je možakar le zmotil, bil površen in šlampast? Morda, ampak naš *homo universalis* je prepričan, da je Vojko Volk vedel, kaj se kuha, še preden se je kuha sploh pričela, z intervjujem, ki je bil objavljen dan po »Pozivu«, pa da je prehitel objavo slednjega. Nenavadno sklepanje, ki je povsem v opreki s preverljivimi dejstvi – ampak mistična videnja pač niso preverljiva, nenavadneje je, da jih informativni mediji objavljajo. Seveda pa je povsem mogoče, da nam LLG (morda) želi samo namigniti – na malce neroden način, sicer –, da je (tudi?) aktualni vladi tako blizu, da je za namere državnega sekretarja vedel, še preden jih je le-ta pričel udejanjati?

Udobno zaupanje vladi, ki veje iz sleherne LLG-jeve besede, je sicer lepa čednost poslušnega in vdanega državljana, ki ne želi težav in pretresov ob spremljanju TV iz svojega fotelja. Vloga aktivnega državljana, med katere so nekoč sodili tudi novinarji, pa je prav nasprotna: dvom v samoumevnost predstavljenih podatkov in nujnost njihovega kritičnega pretresa. Ko novinar, v danem primeru celo zgodovinar (četudi z nekaterimi akademskimi omejitvami), prične verjeti bodisi v zunajčutne sposobnosti »svojih« politikov, četudi jim dejstva nasprotujejo, bodisi je tem politikom tako blizu, da niti osnovnih dejstev več ne preverja, ampak jih poljubno prireja, potem imamo opraviti s povsem drugačno obliko javne komunikacije in informiranja: smešenje in žaljenje je površinski način *izmikanja* resnici, potvarjanje dejstev pa je strukturni način *prirejanja* resnice. Včasih se je temu reklo propaganda. Ne novinarstvo.

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.47-58

Nikdar ni bilo dobre vojne ali slabega miru[1]

Rudi Rizman

Povzetek: V članku konkretno in splošno obravnavamo pomen ter vlogo javnega razpravljanja o dveh za družbo in ljudi tako življenjsko usodnih vprašanjih, kot sta to vojna in mir. Zanju potrebujemo virulentno demokratično deliberacijo, ki se ne konča z volitvami, temveč v ospredje postavlja kultiviranje demokratične kulture, se pravi opolnomočeno in aktivno državljanstvo. Zadnje vključuje vrednote transparentnosti, upoštevanja človekovega dostojanstva, neovirane informiranosti državljanov, kritičnega spremljanja političnih procesov, državljanskega poguma ter organiziranja in podpisovanja peticij, naslovljenih na vladajoče, klicanja vladajoče politike in politikov ter institucij na odgovornost in (iz)gradnje solidarnosti z ljudmi, s katerimi kritični državljani v zvezi z mirom in vojno delijo skupne probleme ter skrbi.

Redni kolumnist *Dela* Luka Lisjak Gabrijelčič (LLG) se je v prispevku z naslovom »Mir je preveč dragocen, da bi ga prepustili mirovnikom« (13. julija2024) kritično odzval na protestno besedilo z naslovom »Proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne«, objavljeno v *Delu* (19. julija 2024), pod katerega sta se kot prva podpisala njegova pobudnika dr. Igor Ž. Žagar in dr. Rastko Močnik, za njima pa še preko sto drugih državljank in državljanov. LLG je že v naslovu članka uporabil oksimoron in mirovnikom odrekel demokratično legitimnost s tem, ko jih ima za »samooklicane«. Samo dva tedna pozneje je LLG pohitel še z objavo drugega (!) (»Dve napaki in dve prednosti iliberalne levice«), v katerem je, podobno kot v prvem, še enkrat »obračunal« z mirovniki in jim pripisal »miselni in moralni polom«.

Obrazi iz civilne družbe

Ta prispevek pišem kot eden od podpisnikov protestne izjave, ki razmišljajo s svojo in ne »skupno« glavo ter verjamejo, da vedno obstaja alternativa vojni.

1 Prvič objavljeno 10. avgusta 2024 v *Sobotni prilogi Dela.*

Mnogi med njimi so že nekaj desetletij prepoznavni obrazi v civilni družbi, ko so se in se tudi danes zavzemajo za demokratično namesto avtoritarno državo, nenazadnje tudi z nasprotovanjem vojnam. Naj dodam, da sem na straneh časopisa, ki ga bralec bere, ali v *Mladini* objavljal poglede na različne vojne in brutalne kršitve mednarodnega prava, npr. do vojn v Ukrajini idr. ter leta 1967 v študentski *Tribuni* o vojni v Vietnamu in na Bližnjem vzhodu.

Lahko bi jih povzel v duhu nürnberškega sodišča, Ustanovne listine OZN, mednarodnega vojnega in humanitarnega prava, ki si prizadeva za ničelno toleranco do vsake agresije, ne glede na to, katera (velika) država jo je zagrešila. Verjetno ne gre samo za mojo osebno izkušnjo, da je bilo treba za to plač(ev)ati določeno ceno: vzemimo za primer angažiranje proti vojni v Vietnamu (1966–), ko smo bili deležni moralnih in propagandno motiviranih diskreditacij, da gre za protiameriško dejavnost »koristnih idiotov« Sovjetske zveze, v primeru kritik sovjetske invazije na Afganistan (1979) pa se je slika obrnila, češ da so v ozadju ameriške tajne službe in sovražniki Sovjetske zveze. Iste konspirativne razlage, iz katerih so črpali različni apologeti državnih politik, so se pojavljale tudi v primerih drugih vojaških invazij ZDA in Sovjetske zveze oz. Ruske federacije.

Za demokratično zdravje v Sloveniji bi bila vsekakor dobrodošla resna razprava, v kateri bi se križala različna mnenja o dveh za ljudi in družbe tako življenjsko usodnih vprašanjih, kot sta vojna in mir. Žal te priložnosti omenjeni komentator ni izkoristil v demokratičnem duhu, temveč je svoje pisanje namenil moralni in politični diskreditaciji podpisnikov protestne izjave.

(Ne)razumevanje demokracije

Glede na pol ducata težkih obtožb LLG na rovaš »mirovnikov«, ki bi jih prej pričakoval od kakega strankarskega medija, npr. v redni televizijski oddaji *Kdo vam laže?,* se bom zaradi omejenega prostora posvetil samo nekaterim. Ob tem sem se vprašal, kaj je pisca pravzaprav motiviralo, da se je v dveh tednih s takimi obtožbami dvakrat lotil »slovenskih mirovnikov«, ki, sodeč po naslovu prvega prispevka, sami ogrožajo (svetovni) mir? Sam tega motiva v domači literaturi nisem zasledil, poznana pa sta mi reka francoskega politika in diplomata Charlesa Maurica de Talleyranda, da je »vojna preveč resna stvar, da bi jo prepustil vojakom«, in ameriškega polimata, državnika in političnega filozofa Benjamina Franklina, da »nikoli ni bilo dobre vojne ali slabega miru«. Dopuščam možnost, da bo LLG ne svoj dovolj premišljeni rek kdaj obžaloval in se »spovedal« pri papežu Frančišku, ki deli podobne ali celo radikalnejše mirovniške poglede na vojno v Ukrajini, kakršne pisec demonizira.

To, da LLG mirovnike degradira kot »samooklicane«, kaže tudi na ozko piščevo razumevanje demokracije, posredno tudi na zanikanja, da jo civilna družba legitimno artikulira. Demokratična deliberacija, kar pisec gotovo pozna,

se namreč ne izčrpa z volitvami, avtonomnimi mediji, delitvijo moči med izvršno, zakonodajno in sodno oblastjo, temveč po besedah politične antropologinje Mukulike Banerjee, ki raziskuje na London School of Economics and Political Science, s kultiviranjem demokratične kulture, ki temelji na ideji »aktivnega državljanstva«. Ta vključuje vrednote transparentnosti, človekovega dostojanstva in prizna(va)nja pravic vseh državljanov, česar v obeh komentarjih LLG nisem zasledil. Demokratična kultivacija vključuje še kontinuirano informiranost državljanov, kritični nadzor politike, voljo in pogum za demonstriranje, organiziranje ter podpisovanje peticij, klicanje vlad na odgovornost in gradnjo solidarnosti z ljudmi, ki jih kritični državljani ne poznajo, delijo pa z njimi skupne družbene probleme.

Inkriminirana skupina mirovnikov, kot sem lahko to spremljal, ni zlorabljala »samooklicanosti«, poleg tega je na srečo v pluralni slovenski družbi še veliko drugih civilnodružbenih skupin, ki se občasno (po)javljajo, prebujajo pa se tudi nove, kar vsem daje večjo moč. Težko verjamem, da LLG ne bi vedel, da je »samooklicanost« v naravi civilnodružbenih pobud in da bi danes, v času vojn, globalne erozije demokracije, rojevanja avtokratov, podnebnih in okoljskih katastrof itd., potrebovali kvečjemu še več podobnih spontanih in protestnih oblik delovanja. LLG to očitno moti, kar dokazuje njegov drugi oksimoron o »iliberalni levici«, s katerim politično obračunava z aktivnimi državljankami in državljani, ki dajejo prednost mirnemu reševanju političnih sporov namesto vojnam. Kako sploh izgleda dobljena (?) vojna z jedrsko velesilo? Dejstva postavljajo LLG na laž: med podpisniki, ki se zavzemajo za mir, je mogoče prepoznati številna imena ljudi odprtega duha, ki niso tako ozko ideološko profilirana, kot si misli ali bi želel pisec. Poleg tega sta vojna in mir preresna družbena pojava, da bi ju po prokrústovi metodi zreducirali na leva in desna.

Avtoritarni rodovnik očitka o »samooklicanosti«

V zvezi z »samooklicanostjo«, ki ima avtoritarni »rodovnik«, lahko iz 60. let prejšnjega stoletja omenim dva primera, kar utegne LLG kot zgodovinarja zanimati. Leta 1966 je takrat najslavnejši živeči filozof Zahoda in Nobelov nagrajenec Bertrand Russell dal v zvezi z vojno v Vietnamu pobudo za ustanovitev Mednarodnega (raz)sodišča za vojne zločine, običajno (po)znanega pod imenom Russllovo (raz)sodišče (RS). Pobudo je med prvimi podprl Jean-Paul Sartre in tudi napovedal, da se bo prvo zasedanje te mednarodne civilnodružbene ustanove začelo v Parizu. Kmalu zatem se je robato odzval ameriški državni sekretar Dean Rusk, ki je Russlla arogantno in nespodobno zavrnil, češ da ga ne zanimajo otročje igre ostarelega filozofa.

Spoštljiveje je Russlla nagovoril francoski predsednik Charles de Gaulle, ki pa vseeno ni soglašal z izbranim krajem in je napovedano zasedanje RS v Parizu

ali kjer koli drugje v Franciji prepovedal. Svoje stališče je v imenu francoske države utemeljil s tem, da se je RS samo oklicalo za (raz)sodišče in da kot tako nima mandata, ki bi mu ga lahko podelila samo država ali kaka za to pristojna mednarodna organizacija. Sartre je v odgovoru generala vprašal, od kod si je sam vzel pravico, da se je kot poveljnik francoske vojske v Alžiriji uprl nadrejenemu vichyjskemu režimu v Franciji, ki ga je na to mesto postavila nacistična Nemčija. V odgovoru je še razložil, da legitimnost RS izhaja iz naravnega prava ob dejstvu, da so mednarodna skupnost, države, mednarodne organizacije in OZN pasivno spremljale ameriško agresijo v Vietnamu in tam zagrešene najhujše vojne zločine. Pozneje se je de Gaulle ob nekem drugem javnem angažiranju Sartra, ko so se v Franciji vrstili pozivi, da ga je treba aretirati, odzval z besedami, da »Francija ne zapira svojih Voltairov«.

ZDA so šele dosti pozneje sprejele nek zakon, s katerim so si vzele pravico, da preko svojih meja izvensodno in tudi vojaško preganjajo legitimna mednarodna sodišča, se pravi sodnike, ki bi sodili ameriškim državljanom. To seveda ne velja za ZDA, ki so sicer hipokritično podpirale sojenja državljanom drugih držav, tj. ruskim, jugoslovanskim in afriškim politikom ter vojaškim poveljnikom, ne pa tudi npr. Netanjahuju, ki ga bremeni obtožba mednarodnih sodišč za genocid in politiko apartheida nad palestinskim ljudstvom in je v ameriškem kongresu dobil že tretjo priložnost, da je nagovoril kongresnike. V govoru je zagovarjal barbarske zločine v Gazi in pri tem doživel 77 stoječih ovacij. Hannah Arendt, ki ji je Amerika pred dobrimi osmimi desetletji nudila zatočišče pred njim, bi se, če bi še živela, zgrozila ob ponovitvi zgodovinskega »banalnega zla«, ki je tokrat doživelo odobravanje v najvišji zakonodajni oblasti v njeni novi domovini.

Lažje je narediti vojno kot mir

Žal Evropa in človeštvo obljubljenega »konca zgodovine« nista dočakala skupaj s koncem pojava množične nasilne smrti, ki smo ji še naprej priča po svetu, med drugim v dveh primerih v naši neposredni bližini. Po vojni v Vietnamu so se člani RS angažirali v zvezi z naslednjimi vojnami, ki so ji sledile: sovjetsko agresijo leta 1979 v Afganistanu in ameriškimi vojnami v Afganistanu, Iraku ter Libiji, nadalje ruskim razrušenjem glavnega mesta Čečenije in drugimi vojnimi zločini v njej, ki spominjajo na sedanjo človeško in materialno uničevanje v Gazi, ter v zvezi z več drugimi podobnimi morijami po svetu. Naj spomnim še na mednarodni simpozij, ki je obravnaval tudi danes aktualno politiko delitve interesnih sfer in se je ob podpori avstrijskega predsednika Bruna Kreiskega RS odvijalo leta 1974 v Linzu.

Navkljub »samooklicanosti« je RS imelo in še ima dolgo življenje, sicer pod različnimi imeni in sestavami, ki nadaljujejo njegovo delo. Treba je tudi še omeniti,

da je zadnji predsednik RS italijanski pravnik na področju mednarodnega prava Antonio Cassese pozneje postal predsednik Mednarodnega sodišča za vojne zločine na območju nekdanje Jugoslavije, kar je enkratni dosežek mednarodne civilne družbe, ki bi ga potrebovali tudi danes, ko države (beri: državni terorizmi) na različne načine podpirajo ali netijo vojne, ki s hranjenjem vojaškoindustrijskega kompleksa (Dwight Eisenhower) pridejo prav njihovim voditeljem, da ostanejo na oblasti, kot vidimo tudi v primeru Netanjahuja. Ob tem si ni treba delati utvare o tem, da je – po besedah nekdanjega francoskega premierja Georgesa Clemenceauja – »lažje narediti vojno kot mir«.

O krčenju svobode, državljanskih in človekovih pravic imamo številne primere iz nekoč zglednih demokracij, ki so ob padcu socialističnih držav inspirirali tudi njihove državljane. V »domovini« demokracije, v Veliki Britaniji, je sodišče udeležencem miroljubnega protestnega zborovanja pred kratkim izreklo štiri- do petletne kazni, še več drugih je bilo aretiranih z obtožbo, da so demonstrirali s transparenti, na katerih je pisalo, da porotniki uživajo pravico sklicevanja na svojo vest, ki so jim jo vzeli – gre za starodavno pravico iz angleškega prava. Posebnega poročevalca OZN Michaela Forsa ne čudi, ko se to dogaja v Turčiji, Egiptu ali Rusiji, ga je pa presenetila Velika Britanija in je zato v svojem poročilu tamkajšnje kršitve označil za nezaslišano (angl. *shockingly*) nesorazmerne.

Nič bolje se v tem smislu ne odzivajo v Franciji, kjer je oblast uvedla cenzuro vsake kritike in javne (akademske) razprave o množičnem pobijanju Palestincev v Gazi ter na Zahodnem bregu, tudi v primerih, ko se iz previdnosti ne uporablja beseda »genocid«. Prav tako so prepovedali vse demonstracije v podporo Palestincev in aretirali miroljubne demonstrante. Ne le civilni družbi, z represijo ni bilo prizaneseno niti univerzam in njihovim profesorjem.

Čas nekropolitike

Med številnimi primeri se bom omejil na naslednje: znani ameriški filozofinji Judith Butler je županja Pariza prepovedala predavanje na temo antisemitizma in Palestine, podobne represivne ukrepe pa so občutile tudi druge francoske univerze, med njimi slovite Sciences Po, Sorbonna, École normale supérieure, Écolle des hautes études en sciences sociales idr. Na prvi omenjeni univerzi je nastopil tudi sam predsednik vlade Gabriel Attal in od univerze zahteval, da uvede disciplinske ukrepe proti študentom, ki so na njej organizirali do Palestincev solidarnostni dogodek.

Čudi, da politični komentator v časopisu, ki ni trobilo kake stranke ali vlade, v obravnavanem prispevku opušča avtonomno analiziranje nekega tako usodnega družbenega in mednarodnega problema, kot je vojna, in se postavi v vlogo zagovornika vlade, od civilne družbe pa pričakuje, da bi slednji morala

slediti, namesto da ji stalno gleda pod prste in postavlja vprašanja! Še več, pisec na koncu zlorabi znamenito sintagmo Hannah Arendt in ponovno demonizira slovenske mirovnike z »banalnostjo zla« ter jih po zgodovinski analogiji (ne)posredno poveže z genocidnimi dejanji nacistov (!). Komentator je seveda zgrešil pravi in legitimni cilj; od verodostojnega komentatorja v resnem časopisu bi pričakoval, da bo »banalnost zla« prej prepoznal v neofašistih in neonacistih, ki divjajo in dvigajo glave povsod po Evropi, v Ameriki in tudi pri nas. Nenazadnje v nesrečni Ukrajini in tudi v Rusiji, kjer Putin obožuje filozofa Aleksandra Dugina, ki poziva na sveto vojno proti domačemu in zahodnemu »satanizmu«. Za vsa ta zgodovinsko in civilizacijsko zavržna gibanja, stranke in voditelje, ki so si v zadnjih letih v svetu izvojevali politično legitimnost, je kamerunski zgodovinar, politični teoretik in javni intelektualec Achille Mbembe uporabil besedo »nekropolitika«, se pravi proizvodnja »svetov smrti« (angl. *deathworlds*), za katero smo po drugi svetovni moriji naivno pričakovali (»Nikoli več«), da je za vedno pokopana.

Pozivi na totalno vojno

LLG mirovnikom očita, da trpijo za pomanjkanjem »samorefleksije«, pomanjkanjem »realizma« in (ne)verodostojnostjo. Kdo ima v resnici problem z njimi? Ne poznam »mirovnikov«, vsaj ne v Sloveniji, ki bi se navduševali nad nesprejemljivimi in vojnohujskaškimi stališči, npr. Medvedjeva, ki je abonirana Putinova marioneta. Pisec pri tem pozabi, da tudi zahodni politiki velikokrat podžigajo vojno hujskaštvo s podobnimi stališči, kot piše zunanjepolitični komentator *Guardiana* Simon Jenkins, ko pozivajo na totalno vojno z jedrsko oboroženo Rusijo, ki jo je ta država v zgodovini že izkusila in kot številne velike države v zgodovini tudi sama večkrat zagrešila. V atomski dobi bi bil danes še bolj kot kdaj koli prej v zgodovini na mestu rek, ki ga pripisujejo cesarju Ferdinandu I.: »Zgodi se pravica, četudi propade svet« (*Fiat lustitia, pereat mundus*).

Putin, kot vemo, ne priznava ukrajinskega naroda, tako kot Netanjahu ne palestinskega ali Erdogan kurdskega. Amerika sicer formalno (hipokritično) priznava palestinski narod, vendar na drugi strani politično, finančno in vojaško podpira državo, ki se je zarotila proti mednarodnemu pravu in ne spoštuje nobene od preko 80 resolucij OZN ter v realnem času izvaja svoj genocid nad Palestinci. Ali nista ravno spoštovanje mednarodnega prava in OZN v najboljšem varnostnem interesu držav, ki se stalno sklicujejo na to, da so ogrožene, ne le Izrael, tudi ZDA, Rusija in druge države, ki pa so po vsaki vojni praviloma teritorialno večje ali močnejše?

LLG mirovnikom, ki jih predstavlja kot del problema in ne rešitve vojne v Ukrajini, prav tako očita, da »nihče od njih ne predstavi [svoje] lastne [...] vizije glede varnostnih jamstev za Ukrajino«. Dober premislek, vendar bi ga moral

pisec, če misli z njim resno, v resnici nasloviti na EU in ZDA. Morda prepričljiv odgovor spet ponuja *Guardianov* zunanjepolitični komentator Simon Jenkins, namreč da za zdaj Amerika in EU zasledujeta moralno zavržno politiko, da dokler je Zelenski pripravljen žrtvovati deset tisoče mladih ukrajinskih življenj in ukrajinskih civilistov, je zahod to pripravljen plač(ev)ati! O tem govori več strokovnjakov z elitnih ameriških univerz (Harvard, Yale, MIT idr.), že dosti prej pa sta na kratkovidno in nepremišljeno ameriško politiko do Rusije »realistično« opozarjala taka dva njena zunanjepolitična »arhitekta«, kot sta bila George Kennan in Henry Kissinger.

Pravi »realisti« vedo, da bo treba slej ali prej sesti za pogajalsko mizo, da med evropskimi državljani kritično usiha tako finančna kot vojaška podpora Ukrajini in da v ZDA med sedanjo volilno kampanjo vojna v Ukrajini ne igra praktično nobene vloge. Gre za realna dejstva, ki jih je treba upoštevati ne glede na to, ali so komu všeč ali ne, posebej tisti, ki komu očitajo, da je sprt z realnostjo. Realnih in ne izmišljenih dejstev, ki skrbijo mirovnike, pa je seveda še več, npr., *prvič,* da ima Ukrajina za razliko od demografsko večje Rusije probleme s pridobivanjem nabornikov; *drugič,* da se po merjenjih javnega mnenja, ki so jih opravili ukrajinski sociologi, večina njihovih državljanov nagiba k mirni rešitvi vojne, se pravi s čimprejšnjimi pogajanji, ne pa da se *ad kalendas graecas* čaka na vprašljivo dobljeno vojno. Na drugi strani se je pri podobnem merjenju v ZDA komaj 23 odstotkov anketiranih Američanov opredelilo za podporo Ukrajini.

Zelenski se pogovarja s Trumpom

Tretjič, ruska vojska je uspešnejša pri zavzemanju ukrajinskega ozemlja in tudi nove pošiljke ameriških bojnih letal F-16 Ukrajini po pisanju *Economista* ne morejo odločiti o izidu vojne; v Evropi Putin in Rusija uživata vidno podporo na skrajni desnici, ki zahteva končanje vojne in katere politična teža, kot so pokazale zadnje evropske volitve, narašča; nedavno je tudi nemška vlada napovedala polovično zmanjšanje vojaške pomoči Ukrajini. *Četrtič*, kaj utegne na ameriških volitvah Ukrajini prinesti ali – zanesljiveje – vzeti zmaga Trumpa in Vancea, ki oba izrecno nasprotujeta nadaljevanju vojne in se poleg Orbanove iliberalne roke na Madžarskem navdihujeta tudi nad Putinovo avtokratično vladavino, poleg tega sta oba pripravljena Rusiji »podariti« z agresijo zavzeta ozemlja na vzhodu Ukrajine?

Absurdno je, da je pred kratkim, še pred umikom Bidna iz volilne kampanje, Zelenski poklical Trumpa in se z njim pogovarjal (dogovarjal?) o »koncu vojne«, medtem ko LLG v istem času moralno in politično diskreditira mirovnike, ki pozivajo svojo vlado in posredno EU, da prevzameta (pro)aktivno vlogo pri iskanju mirovne rešitve, ne pa da jo prepuščata pristranskim, Putinu naklonjenim,

demagoškim in avtoritarnim voditeljem, kot sta Trump in Orban. Trump javno predlaga, da bi morala Putin in Zelenski sprejeti »kompromisno« rešitev, tj. da se Ukrajina odreče vojaško zasedenemu delu države in da Nato opusti svoje širjenje na ruske meje v Ukrajini in Gruziji.

V primeru Trumpove zmage, kot vse kaže, bo ta gotovo ustregel Putinu in mu (pre)pustil ozemlja Ukrajine na vzhodu, ki jih je medtem zasedla ruska vojska, preostali večji, zahodni del pa Ukrajini. Trump in njegov podpredsedniški kandidat ter – glede na Trumpova leta –naslednik J. D. Vance sta napovedala, da bosta to vojno hitro končala, prvi celo v 24 urah. Ko je italijanska politologinja in direktorica Inštituta za mednarodne zadeve Nathalie Tocchi na februarski varnostni konferenci v Münchnu moderirala Vanceov nastop, je upravičeno dobila vtis, da njega in Trumpa sploh ne zanima evropska varnost ter da sta »oba pripravljena vreči pod vlak tako Ukrajino kot skupaj z njo tudi preostalo Evropo«.

Od defenzivnega k ofenzivnemu Natu

Od Trumpove protikandidatke Kamale Harris ta čas še nismo slišali, kako se bo lotila te vojne, v vsakem primeru bo po koncu vojne Evropi prepustila izgradnjo porušene stanovanjske in industrijske infrastrukture, ki bo ocenah Svetovne banke že zdaj presega blizu pol trilijona evrov, z nadaljevanjem vojn pa se bo samo še povečevala. Putinu, ki računa na čas in Trumpa, mainstreamizacija skrajne desnice v Evropi ustreza in ga še dodatno opogumlja, da dviga pogajalske zahteve. V intervjuju za Trumpu naklonjeno televizijsko mrežo Fox in pri enako naklonjenem novinarju Tuckerju Carlsonu Putin sploh ni več omenjal problema ruske manjšine v Ukrajini ali ekspanzije Nata na meje Rusije, temveč se je oprl na staro rusko imperialno idejo o neobstoju ukrajinskega naroda in da je v tem smislu njegov suvereni ter neodvisni status brezpredmeten.

Amerika se v tej vojni nadeja, da bo uresničila svoj geopolitični cilj, tj. oslabila tako Ukrajino kot Rusijo skupaj s svojim tekmecem EU, ko je slednjo posredno, z miniranjem mirovnih sporazumov Minsk 1 in Minsk 2, uspela izločiti iz mirovnega procesa. Spomnimo samo na znameniti klic ameriške državne podsekretarke Viktorije Nuland »F--k EU«, ko sta leta 2014 v Kijevu z ameriškim ambasadorjem sestavljala ukrajinsko vlado. Evropa in svet imata ter bosta v prihodnje še imela z Ameriko veliko problemov; v prvi vrsti Evropa, ki jo bo Amerika – preko morda ne več defenzivnega pristopa, za katerega s(m)o leta 2003 na referendumu za vstop v Nato naivno verjeli, da bo Sloveniji prinesel mir – nadvladala. Nato se je medtem iz defenzivne organizacije, s katero »upravljajo« ZDA v skladu s svojimi nacionalnimi in geopolitičnimi interesi, spremenil v napadalno vojaško organizacijo, kot dokazujejo vojne v Afganistanu, Iraku, Libiji in drugod. Za bližnjo prihodnosti ni težko napovedati, da bo Nato

pod ameriškim vodstvom svoje članice vpregel v nove vojne po zgledu prejšnjih ali novih »vilenskih izjav« in »voljnih koalicij«, tokrat v Tihem in Indijskem oceanu.

Kaj absolutna imuniteta prinaša Ameriki in svetu

Pred to grožnjo Sloveniji in drugim članicam Nata ne opozarjajo le »mirovniki« ali levi pisci, temveč tudi v osrednji ameriški reviji *Foreign Affairs.* Vzemimo članek profesorice za mednarodno pravo na univerzi Yale Oone A. Hathaway iz prejšnjega meseca, ko je ameriško vrhovno sodišče večinsko odločilo, da je vsak ameriški predsednik nad zakoni, kar pomeni, da pri opravljanju svoje vloge uživa, tako kot monarhi, absolutno imunost. V bistvu je dobil pristojnosti, kakršne uživajo diktatorji v svojih državah. Na kar je opozorilo tudi več ameriških pravnikov, skupaj z vrhovno sodnico Sonio Sotomayor, ki je v ločenem mnenju zapisala, da lahko sedaj, ne da bi bil za to kdaj koli kaznovan, vrhovni poveljnik vojske svojim vojakom ukaže, da naredijo državni udar ali atentat na katerega koli človeka (politika).

Absolutna imuniteta ameriških predsednikov, ki je do sedaj veljala za delovanje Amerike v tujini, je s sklepom vrhovnega sodišča postala veljavna norma tudi znotraj Združenih držav. Hathawayeva tako navaja, da so ameriške vlade dolga desetletja v svetu vodile ilegalne vojne, načrtovale umore tujih voditeljev, rušile demokratične vlade (Allende), podpirale krvave represivne režime (Pinochet), protipravno zapirale in mučile ljudi, ne da bi jih lahko za to kdor koli poklical na odgovornost, čeprav je šlo za grobe kršitve mednarodnega ali notranjega prava. V tem tudi izraelska politika že desetletja posnema ameriško.

V Afganistanu je ameriška vojska dve desetletji sodelovala v vojaških operacijah, v katerih je življenja izgubilo prek 70.00 afganistanskih in pakistanskih civilistov. Nadalje, ZDA so v zaporniškem centru v iraškem Bagramu in na drugih tajnih lokacijah na Kosovu, v Litvi, Poljski, Romuniji ter Tajski neusmiljeno mučile na tisoče zapornikov. Med letoma 2021 in 2023 je ameriška vlada izpeljala protiteroristične operacije v 78 državah, vključno z neposrednimi vojaškimi spopadi v najmanj devetih državah. Skratka, Nato v tem smislu vodi država oz. predsednik, ki je po sodbi vrhovnega sodišča tako v tujini kot doma nad nacionalnimi in mednarodnimi zakoni, pred katerimi mu ni treba, praktično enako kot doslej, odgovarjati. Dodajmo še podatek, da ZDA ta čas razpolagajo z 11.000 brezpilotnimi letali, s katerimi lahko brez predhodne najave kjer koli v svetu napadajo iz zraka.

Slovenske državljanke in državljane bi moral skrbeti tudi članek gostujočega peresa Dimitrija Rupla (DR) z naslovom »O vojni, vojski, miru in Sloveniji, predvsem pa o Rusiji« (*Delo,* 23. julij 2024). Z Dimitrijem sva prijateljevala v študentskih časih na *Tribuni* in še pozneje med doktorskim študijem v Cambridgeu v ZDA,

leta 1968 sva obiskala Korčulansko poletno šolo, ki jo je tedanji režim pozneje prepovedal, leta 1989 sva sodelovala na mednarodnem srečanju v Parizu, na katerem smo zaneseno razpravljali o takrat popularnem konceptu »konca zgodovine«, ki se ga je po koncu hladne vojne in zloma socialističnih držav domislil politolog Francis Fukuyama. Oba sva tedaj nasprotovala vojni v Vietnamu in oba je inspirirala Lennonova pesem iz leta 1969 Dajmo miru priložnost (»Give Peace a Chance«), prav tako pa mi je ostal v spominu njegov ognjeviti govor aprila 1969 v študentskem naselju o umoru Martina Luthra Kinga, v katerem je Dimitrij kritiziral družbene in rasne razmere v ZDA, ki so pripeljale do tega zločina.

Vojna je mir

DR je že na začetku članka povedal, kako razume vojno in mir, ko je neimenovano citiral geslo rimskega generala Vegecija (Publius Flavius Vegetius): »Če hočeš mir, se pripravi na vojno!« (*Si vis pacem, para bellum!*). George Orwell je za novodobni svet »ponudil« geslo, domiselnejše od generalovega: »Vojna je mir, svoboda je suženjstvo, nevednost je moč.« Ko sem najprej na hitro preletel članek, sem se najprej zaustavil pri prijazni ugotovitvi pisca, da je med podpisniki izjave prepoznal »tudi pametne, čeprav trenutno nepremišljene kolege«, vendar se je pisec hitro poslovil od »prijaznega« in jih demoniziral podobno kot LLG. Kot »zahtevnejši in obupani bralec« je namreč pisec v izjavi prepoznal »formule in politične fraze, ki so bile značilne za tako imenovana mirovniška in s strani Sovjetske zveze navdihovana (in plačana?) gibanja pred drugo svetovno vojno in seveda še večkrat pozneje«.

Gre seveda za hudo moralno in tudi intelektualno nepošteno insinuacijo. Tako kot DR tudi sam obsojam nesprejemljivo prakso in politiko omenjene države, vendar za razliko od njega tudi vsako podobno prakso pri več drugih državah, nenazadnje ZDA, ki so enako »nagrajevale« njihovim politikam naklonjene ljudi drugod v zanje »zanimivih« državah. Kot družboslovec pisec to gotovo pozna, o več podrobnostih pa se lahko bralec pouči v leta 1999 v ZDA objavljeni referenčni monografiji na prek petstotih straneh, ki jo je napisal Frances Stonor Saunders in ki nosi naslov *The Cultural Cold War: The CIA and the World of Arts and Letters!*

Transatlantski patriotizem

DM je med drugim pisce obravnavanega besedila opomnil, »da je Slovenija enakopraven del napredne in uspešne zahodne skupnosti ter ni več jugoslovanska ali sovjetska periferija«. No, marsikateri zgodovinar bi ob tej pomanjkljivi navedbi zastrigel z ušesi, toda pustimo piscu to zadovoljstvo, da podaja sodbe o zgodovini, kot mu te (politično) ustrezajo. Naj omenim samo en primer,

in sicer podpis Vilenske izjave, ki je ZDA praktično dal bianco menico za ilegalni napad na Irak, v katerem je s svojimi življenji plačalo nekaj sto tisoč iraških civilistov. Ne gre ravno za prepričljiv dokaz, da je »Slovenija enakopraven del napredne in uspešne zahodne skupnosti«. Ob tem lahko še spomnim, da je takratni ameriški sekretar za obrambo Donald Rumsfeld evropske države, ki so Ameriko podprle pri njeni invaziji na Irak, uvrstil v »novo Evropo«, Francijo in Nemčijo, ki sta ji nasprotovale, pa v »staro«. Takratni vladi je to, da se je Slovenija (z) našla v »novi Evropi« in na »pravi (ameriški) strani zgodovine«, godilo. Slovenski politiki, ne sicer vsi, so sploh veseli in celo ponosni, če jih kdo od »velikih« pohvali ... Od nekdanjega gesla v stari državi »Proletarci vseh dežel, združite se!« se je, kot je videti, še vedno mlada slovenska država v zunanji politiki naslonila, če parafraziram, na drugega – »America, right or wrong«, torej na novo izumljeno »internacionalistično« različico »transatlantskega patriotizma«.

Gre pa še za dosti več: doslej tudi tako zvest geopolitični zagovornik transatlantske povezave, kot je oxfordski zgodovinar Timothy Garton Ash, veteran zadnjih srednjeevropskih demokratičnih revolucij, obupuje nad odvisnostjo oz. podrejenostjo Evrope (EU) ZDA, ki jo zadnje obravnavajo kot otroško igračko, ne pa kot enakopravnega partnerja. Ob tem je treba reči nekaj besed o v novejši zgodovini spreminjajočem se odnosu med Ameriko in Evropo, ki ji je prva med drugo svetovno vojno vojaško in skupaj z drugimi (Sovjetska zveza in narodnoosvobodilna ter odporniška gibanja) pomagala pri porazu fašizma, pozneje pa tudi ekonomsko z Marshallovim planom, da je hitro okrevala. Natov prvi najvišji poveljnik zavezniške vojske v Evropi Dwight Eisenhower je bil mnenja, da je treba Evropejce vojaško ponovno postaviti na noge, ne pa da ostanejo ameriški vojaki telesni stražarji Bruslja in Berlina. Ker Ameriki po Eisenhowerjevih pričakovanjih v desetih letih ni uspelo vrniti svojih vojakov v domače kasarne, so se njegova prizadevanja izkazala za neuspešna, kar dokazuje tudi to, da najvišjega poveljniškega mesta v Natu doslej še ni zasedal noben Evropejec.

Ko so voditelji držav članic Nata letos v Washingtonu slavili njegovo 75. obletnico, je delež ameriških vojakov od pol milijona vojakov v stanju visoke pripravljenost znašal slabo petino, se pravi 90.000, nameščenih v Nemčiji, Italiji, Veliki Britaniji in drugje. Farah Stockman je v *New York Timesu* navajala podatke, da je od leta 1960 naprej ameriški delež v bruto domačem proizvodu v primerjavi s tistim evropskih zaveznic znašal okoli 36 odstotkov, medtem ko so ZDA pokrivale 61 (!) odstotkov v skupnem vojaškem proračunu. ZDA so podobno nesorazmerno udeležene pri vojaški in nevojaški podpori Ukrajini v tej vojni; od skupnih 206 milijard jih v primerjavi z »večjo« EU Amerika nesorazmerno prispeva 79! Danes je to za Trumpa in republikansko stranko nesprejemljivo, kar potrjuje njegova grožnja zaveznikom, da bo pozval Rusijo, da lahko napade katero koli članico Nata, ki ne izpolnjuje zaveze dveh odstotkov. Več raziskovalcev s tega področja je grožnjo Trumpa, da bo Amerika zapustila ali razpustila

Nato, razumelo kot »podjetniško« potezo, ker bi v primeru, da bi ostale članice ostale brez ameriškega »dežnika«, bile te od ameriškega vojaškoindustrijskega kompleksa prisiljene kupovati še več ameriškega orožja.

Zgodovinska sodba o vojni

Nekatere članice iz nekdanjega socialističnega tabora to zavezo danes presegajo tudi v višini prek treh odstotkov. Kennedyjev svetovalec za nacionalno varnost McGeorge Bundy je že leta 1962 uvidel, da vojaška odvisnost Evrope od Amerike slednji prinaša znatne koristi, še posebej seveda njenemu vojaško-industrijskemu kompleksu. Stockman navaja dve od Amerike revnejši državi: Poljsko, ki kupuje težke ameriške tanke, katerih teže ne prenese noben most v poljski državi, ali Romunijo, ki nakupuje vojaška letala v najvišjem cenovnem razredu, katerih delovanje in vzdrževanje se giblje blizu vrtoglavih številk.

Po koncu hladne vojne si je sicer več evropskih voditeljev prizadevalo zmanjšati vojaško odvisnost Evrope od Amerike; leta 1998 sta se tedanji predsednik britanske vlade Tony Blair in francoski predsednik Jacques Chirac zavzela za vzpostavitev evropskega obrambnega in varnostnega sistema, vendar sta ta prva poskusa propadla takoj za tem, ko jima je zažugala tedanja ameriška državna sekretarka Madeleine Albright. Danes po meritvah javnega mnenja samo skromen odstotek anketiranih v ZDA, Britaniji, Franciji (13 odstotkov) in Nemčiji (sedem odstotkov) podpira mnenje, da bi morale biti ZDA primarno odgovorne za evropsko obrambo. Pri preverjanju resničnostnega testa bi bilo poleg drugih dobro upoštevati tudi te podatke.

V tem besedilu sem tako kot omenjena pisca člankov uporabil nekaj povednih rekov. Na koncu je primerno, da v zvezi z obravnavano temo o vojni in miru dodam še enega, namenjenega tistim, ki so bolj kot miru naklonjeni vojni, in sicer rek francoskega pisatelja, zgodovinarja in Nobelovca Romaina Rolanda: »Vojno sovražim, vendar še mnogo bolj sovražim tiste, ki jo opevajo, pa se ne bojujejo.« Vsem, ki pišemo ali pišejo o vzrokih in posledicah te vojne ter o zgodovinski sodbi o njej, bi priporočil v branje Bertolta Brechta. Če ga lahko parafraziram, pravi, da je to sodbo že napisalo na stotisoče ukrajinskih in ruskih mater, ki so v tej vojni izgubile in še naprej izgubljajo svoje otroke.

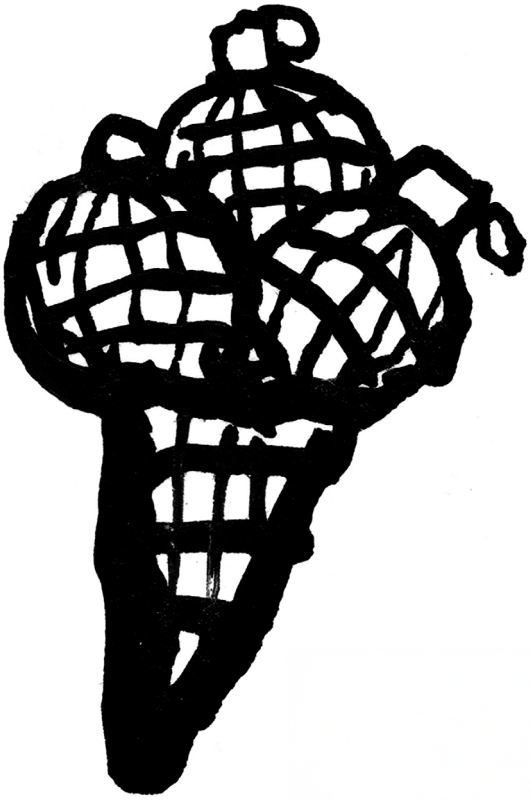

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.61-67

Pojasnilo o vojni v Ukrajini[1]

Rastko Močnik

Povzetek: To je prvi izmed treh prispevkov, v katerih poskušam prikazati širše ozadje vojne v Ukrajini. Tukaj opisno predstavljam argumente za oceno, da je vojno povzročil kolektivni imperializem Zahoda v splošnih okoliščinah dolgotrajne krize zahodnega kapitalizma in v posebnih okoliščinah, ki sta jih ustvarila različna načina, kako so vladajoči razredi v Ukrajini in Rusiji obnovili kapitalizem. V drugem prispevku predstavljam politični sistem strankarskega parlamentarizma in njegovo vlogo pri ohranjanju kapitalističnega sistema z razdelitvijo na gospodujoče (središčne) in podrejene (obrobne) kapitalizme. V tretjem prispevku prikazujem, kako so vladajoči razredi različno vpeljali kapitalistični produkcijski način v dežele, kjer so v preteklosti gradili socializem. V okviru te problematike analiziram vzroke za vojno v Ukrajini.

Ključne besede: kapitalizem, imperializem, zveza Nato, vojna v Ukrajini

Vladni predstavniki pravijo, da slovenska politika do vojne v Ukrajini izhaja iz razločevanja med žrtvijo in napadalcem. Iz tega izpeljujejo sklep, da je treba žrtev prisiliti, da bo čim dlje in vse bolj trpeča žrtev, napadalcu pa omogočiti, da bo čim dlje in vse agresivnejši napadalec. To ni samo zmotno sklepanje, temveč je napačno razmišljanje.

Razmišljanje o žrtvah in napadalcih pelje v neskončno verigo površinskih vzrokov ter posledic, ki ne pojasni ničesar. Rusija je napadla Ukrajino, toda ukrajinski režim je pred tem napadel prebivalstvo Donbasa; toda ljudstvo v Donbasu se je uprlo oblastem; toda tiste oblasti so bile pučistični režim, ki je izvrševal raznarodovalno fašistoidno politiko; toda državi udar je izkoristil ljudsko vstajo proti prejšnjemu režimu; toda prejšnji režim se je uprl izsiljevanju Evropske unije … Če hočemo razumeti vojno v Ukrajini, si moramo ogledati razredne boje, ki določajo odnose v družbah in razmerja med državami.

1 Prvič objavljeno 9. avgusta 2024 v *Delu*.

Vojno v Ukrajini si torej lahko pojasnimo z razredno analizo. To vojno je povzročil kolektivni imperializem Zahoda v splošnih okoliščinah dolgotrajne krize zahodnega kapitalizma in v posebnih okoliščinah, ki sta jih ustvarila različna načina, kako so vladajoči razredi v Ukrajini in Rusiji obnovili kapitalizem. V nadaljevanju bom poskusil pojasniti ta shematični obrazec.

Kako deluje kapitalizem

Kapitalizem je sistem izkoriščanja, v katerem si vladajoči razredi kolektivno prisvajajo presežno vrednost, posamezna kapitalistična podjetja pa se med sabo konkurenčno spopadajo, da bi si pridobila čim večji delež kolektivno prigrabljene vrednosti. Posamezna podjetja so zato prisiljena, da s tehnološkimi in organizacijskimi izboljšavami nenehno povečujejo produktivnost dela. To pomeni, da vse manj živega dela proizvaja vse manj presežne vrednosti – in zato mora kapitalistična država, zastopnik kolektivnih interesov kapitalističnega razreda, nenehno širiti osnovo, iz katere kapital črpa presežno vrednost. Kapitalistična država zato povečuje izkoriščanje delavstva (z zmanjševanjem delavskih pravic, s prekarnimi delovnimi razmerji, podaljševanjem delovne dobe ipd.), širi kapitalistično izkoriščanje na nova družbena področja (s privatizacijo zdravstva, šolstva, pokojninskih sistemov) – in na nova zemljepisna območja.[2] Ozemeljska širitev kapitalizma, tj. imperializem, ustvarja meddržavni sistem nadrejenih imperialističnih držav in podrejenih odvisnih držav.[3]

Kolektivni imperializem Zahoda

V preteklosti so se imperialistične države med seboj spopadale za »razdelitev sveta« in nazadnje zanetile dve svetovni vojni. Zmagovite protikolonialne narodnoosvobodilne borbe in socialistične revolucije 20. stoletja pa so imperialistične države prisilile, da po drugi svetovni vojni nastopajo kolektivno.[4]

Kolektivni imperializem si je nedavno podredil nekdanje evropske socialistične države. To se mu ne bi bilo posrečilo brez sodelovanja tamkajšnjih vladajočih birokracij. V Ukrajini in Rusiji so vladajoče skupine različno obnavljale kapitalizem.[5]

2 Za analizo mehanizmov prisvajanje presežne vrednosti v sodobnem kapitalizmu gl. Breznik (2021).

3 Teorijo imperializma, ki je bil v zgodovini vselej nujna razsežnost vseh kapitalizmov, je razvil Samir Amin (2020). Marko Kržan (2020) je v spremni študiji sijajno prikazal, zakaj je Aminova teorija odločilnega pomena za sodobne emancipacijske boje in za razvoj marksistične misli.

4 Za analizo klasičnega rivalskega imperializma in sodobnega kolektivnega imperializma gl. Kržan (2024).

5 Za prikaz perifernega kapitalizma v Rusiji in Ukrajini gl. Kagarlitsky (2016).

Kako so obnovili kapitalizem v Rusiji

V Rusiji je po kaotičnem prvem obdobju državo prevzela birokracija varnostnih in represivnih organov ter do neke mere disciplinirala domači veliki kapital (»oligarhe«). Ruski kapitalisti so zajedavski razred, prisvajajo si rento od naravnih bogastev ter jo porabljajo za luksuz in špekulacije na borzah ter trgih vrednostnih papirjev. Kapitala ne vlagajo v proizvodnjo, pač pa so ga vse do vojne prenašali v imperialistično središče. Rusija je tako značilna podrejena kapitalistična družba: izvaža energente, kmetijske pridelke, minerale in druge surovine, polizdelke, uvaža visokotehnološko in potrošno blago. Izjema sta tehnologija za proizvodnjo jedrske energije in vojaška industrija. Preden je Rusija posegla v ukrajinsko državljansko vojno, je njena politika izhajala iz kompromisa med vladajočima frakcijama. Gospodarsko se je podrejala imperialističnemu sistemu, politično se je uveljavljala kot regionalna sila in se povezovala z državami srednje Azije ter s Kitajsko.

Kako so obnovili kapitalizem v Ukrajini

Tudi v Ukrajini so kapitalisti zgolj rentniki, a v nasprotju z Rusijo so si podredili politično birokracijo in prevzeli državo. Kapitalisti med seboj konkurenčno tekmujejo, zato lahko sestavljajo le kratkotrajne oportunistične koalicije, niso pa sposobni dolgoročnih projektov, potrebnih za državno politiko. Bilo je neizbežno, da ukrajinski »oligarhi« svojo državo politično podredijo kakšni močnejši zunanji sili. Hkrati so se morali kot izvozniki kmetijskih proizvodov, surovin in polproizvodov podrediti močnejšim kapitalom na višjih stopnjah proizvodnih verig. Ker v Rusiji ni takega kapitala in ruski kapitalisti tudi niso investirali v tujino, sta se ukrajinski kapital in njegova država sčasoma podredila imperialističnemu zahodnemu kapitalu ter njegovim vojaško-političnim aparatom. Ukrajina se je podredila imperialističnemu Zahodu ravno zato, ker Rusija ni imperialistična sila.[6]

Vladajoči razred je z obnovo odvisnega kapitalizma hudo prizadel ukrajinsko ljudstvo. Ukrajinski bruto domači proizvod na prebivalko/prebivalca v stalnih cenah po osamosvojitvi nikoli ni dosegel ravni iz sovjetskega obdobja. Po osamosvojitvi se je prebivalstvo Ukrajine, vključno s Krimom in z Donbasom, zmanjšalo za 15 odstotkov. Ukrajinsko gospodarstvo je zašlo v desetletno stagnacijo leta 2012, prav tedaj, ko je zunanjetrgovinska menjava z EU presegla menjavo z Rusko federacijo.

Vladajoči niso poskušali odpraviti družbenih protislovij, temveč so jih izkoriščali za pridobivanje podpore. Pomagali so si z eksplozivnimi metodami, ki jih poznamo tudi iz tukajšnje politike: s šovinizmom, z antikomunizmom in rehabilitacijo

6 Za analizo odvisne narave ruskega kapitalizma gl. Buzgalin idr. (2016).

domačega fašizma. Množične manifestacije leta 2014 so imperialisti pod vodstvom ZDA izkoristili, da so s pomočjo neonacističnih skupin izvršili državni udar in vzpostavili neokolonialen režim. To je sprožilo narodnoosvobodilno in antifašistično ljudsko vstajo na vzhodu ter jugu Ukrajine (Kagarlitsky 2016). V Donbasu je bila vstaja uspešna. Vladajoči v Ukrajini so odgovorili z vojsko in sprožili državljansko vojno.

Zaton kolektivnega imperializma Zahoda

Neoliberalna »globalizacija« ni rešila sistemske krize kapitalizma. Evropsko-ameriški imperializem se je odzval z dvema strategijama. Prva strategija je poskusila povezati prvine razpadajočega starega sistema z nastajajočimi novimi središči gospodarske moči v vzhodni Aziji. Pri tem je bila uspešna zlasti Nemčija. Z Rusijo je vzpostavila neokolonialen odnos, iz nje uvažala energente in surovine ter vanjo izvažala visoko tehnološke proizvode, hkrati pa si je ustvarjala trge na Kitajskem. Druga strategija je z nasiljem poskušala ohranjati stari imperialistični sistem. To politiko so uveljavljale ZDA z vojnami, s sankcijami, širitvijo Nata, z vojaškim obkoljevanjem Rusije, s trgovinsko »vojno« in z vojaškim pritiskom proti Kitajski. Z napadom Rusije na Ukrajino je bilo konec evropske »kooperativne« strategije in zdelo se je, da so ZDA ponovno utrdile kolektivni imperializem Zahoda, hkrati pa potisnile EU v dolgotrajno recesijo in se tako znebile vsaj enega izmed domnevnih konkurentov.

Vendar pa na drugi strani zahodni imperializem zgublja tehnološki monopol in se brani s sankcijami, protekcionizmom in podobnimi ukrepi, ki ne morejo ustaviti dolgoročnih procesov. Finančni monopol in nadzor nad naravnimi viri mu bo prej ali slej odvzela koalicija BRICS+. Cenzura in uvajanje množičnega enoumja v EU in ZDA dajeta misliti, da je Zahod bržkone že izgubil tudi ideološki monopol. Ostaja vojaška premoč, ki pa jo je mogoče udejanjiti le z jedrsko katastrofo.[7]

Neokolonialna podreditev Ukrajine je zato pomembna postavka v reševanju zahodnega imperializma. 5. septembra 2022, ko je ukrajinska vlada začela razprodajati ukrajinsko narodno bogastvo na newyorški borzi, je predsednik Volodimir Zelenski v Wall Street Journal objavil poziv tujim vlagateljem: »Vabim tuje vlagatelje in podjetja z ambicijo, da uvidijo prednost vlaganja v prihodnost Ukrajine […] Našli smo že možnosti za več kot 400 milijard dolarjev naložb, od javno-zasebnih partnerstev do privatizacije in zasebnih podjetij. S podporo ameriške Agencije za mednarodni razvoj smo ustanovili projektno skupino investicijskih bankirjev in raziskovalcev, ki jih je imenovalo Ministrstvo za gospodarstvo Ukrajine in ki bodo sodelovali s podjetji, ki jih zanimajo naložbe.« Obnovo Ukrajine, eno največjih javno-privatnih operacij v zgodovini,

7 O petih monopolih, ki omogočajo imperialistično prisvajanje presežne vrednosti, gl. Kržan (2020, 298 in nasl.).

v sodelovanju z ukrajinsko vlado vodijo finančne ustanove, kot sta BlackRock in JPMorgan.[8]

Politični problem

Ko smo z besedilom »Proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne« pozvali vlado, naj ne podpira imperializma, smo izhajali iz analiz, podobnih tej, ki sem jo pravkar skiciral. Te analize odpirajo obzorje, v katerem je mogoče zasnovati politiko, ki si bo prizadevala za svobodo ljudstev in emancipacijo človeštva. Kapitalizem ne more obstajati brez imperializma, imperializem pa povzroča vojne. Emancipacijska politika se zato zavzema za mir in za izhod iz kapitalizma. Mirovno politiko zapoveduje slovenska ustava, del naše zgodovine pa je tudi socializem, poskus izhoda iz kapitalizma. Teorije kapitalizma, imperializma in odvisnih kapitalističnih družb, s katerimi si je mogoče pojasniti sedanje vojne in krizo človeštva, so dostopne v slovenščini v prevodih in izvirnih besedilih.[9] S tem je zagotovljenih vsaj nekaj pogojev za mirovno in humano politiko. Manjka pa glavni: politični pogoj.

Problem političnega sistema lahko ponazorimo z vprašanjem, ali so stranke vladne koalicije pred volitvami napovedale svojo sedanjo vojno politiko in so torej na volitvah zanjo dobile mandat. Zagovorniki vladne politike trdijo, da so vladajoče stranke že v predvolilni kampanji predstavile svoj militarizem in podporo imperializmu. Podpisnice in podpisniki poziva smo nasprotno razumeli, da se bodo zavzemale za mir. Sedanje vladne stranke so se predstavile za nasprotje Janševe politike, ki je spodbujala vojno in služila imperializmu – menili smo lahko, da bo nova vlada uveljavljala mirovno politiko in kulturo nenasilja. Ne da bi pretirano analizirali predvolilne nastope vladnih strank, lahko za nazaj ugotovimo, da so govorile tako, da jih je vsakdo lahko razumel, kakor si jih je želel razumeti. Odkar so prevzele oblast, pa ravnajo po svoje ne glede na pričakovanja volivk in volivcev. Da volitve na tem področju niso vplivale na vladno politiko, dodatno dokazuje Levica, ki v programu obljublja, da se bo zavzemala za izstop iz Nata in za socializem, a sodeluje v vladi, ki služi Natu in imperializmu.

Tako bo, vse dokler bodo v politiki monopol ohranjale stranke, ki služijo transnacionalnemu kapitalu in imperializmu. Glede na to, kam so kompradorske politične sile pripeljale Ukrajino, njihov monopol ne obeta nič dobrega.

8 O kolaboraciji ukrajinske kompradorske buržoazije s kolektivnim imperializmom Zahoda piše Maja Breznik (2022).

9 Naj navedem samo nekaj prevodov po vrsti, kakor bi jih bilo nemara najbolje brati: Wallerstein (1999, 2004 in 2006), Duménil in Lévy (2012), Amin (2020), Arrighi (2012), Li (2010), Rodney (2021), Davidson (2012), Mandel (2015), Podvršič in Breznik (2019), Silver (2019), Wolf (2011), Supiot (2013), Canfora (2014), González Villa (2017), Samary (2017), Mandel in Trocki (2016), Zgroženi ekonomisti (2012), Giraud (2006), Zucman (2016), Millet in Toussaint (2014), Breznik in Močnik (2015).

V naslednjem prispevku si bomo ogledali mehanizme, s katerimi si stranke zagotavljajo monopol v političnem delovanju in izrinjajo zunajstrankarske politične prakse na obrobje moralističnega jadikovanja.

Literatura

Amin, Samir. 2020. *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji*. Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Arrighi, Giovanni. 2012. *Dolgo dvajseto stoletje: kapitalizem, denar in moč*. Prevedel Marjan Sedmak. Sophia.

Breznik, Maja. 2021. *Mezdno delo: kritika teorij prekarnosti.* Sophia.

Breznik, Maja. 2022. »Za kakšno svobodo se bori Ukrajina?« Mešanec, 11. november. 2022, https://mesanec.si/za-kaksno-svobodo-se-bori-ukrajina/.

Breznik, Maja, in Rastko Močnik, ur. 2015. *Javni dolg: kdo komu dolguje; Portugalska, Španija, Francija, Grčija, Argentina, Slovenija.* /*cf.

Buzgalin, Alexander, Andrey Kolganov in Olga Barashkova. 2016. »Russia: A New Imperialist Power?« *International Critical Thought* 6 (4): 645–660.

Canfora, Luciano. 2014. *Izvoz svobode: spodleteli mit.* Prevedel Tomaž Mastnak. /*cf.

Davidson, Basil. 2012. *Breme črnega človeka: Afrika in prekletstvo nacionalne države.* Prevedel Matija Urbanija. /*cf.

Duménil, Gérard, in Dominique Lévy. 2012. *Marksistična ekonomija kapitalizma.* Prevedla Katja Kraigher. Sophia.

Giraud, Pierre-Noël. 2006. *Neenakost v svetu: ekonomija sodobnega sveta*. Prevedla Katarina Rotar. /*cf.

González Villa, Carlos. 2017. *Nova država za nov svetovni red: mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije.* Prevedel Gašper Kralj. /*cf.

Kagarlitsky, Boris. 2016. »Ukraine and Russia: Two States, One Crisis.« *International Critical Thought* 6 (4): 513–533.

Kržan, Marko. 2020. »Zastopnik tretjega sveta v marksistični družbeni teoriji (spremna beseda).« V Samir Amin, *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji,* 273–302. /*cf.

Kržan, Marko. 2024. »Vojna v dobi sodobnega imperializma.« *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo,* št. 823–825: 53–76.

Li, Minqi. 2010. *Vzpon Kitajske in propad kapitalističnega gospodarskega sveta*. Prevedla Polona Mesec. Sophia.

Mandel, Ernest. 2015. *Dolgi valovi kapitalističnega razvoja: marksistična interpretacija.* Prevedla Maja Breznik. Sophia.

Mandel, Ernest, in Lev Davidovič Trocki. 2016. *Prehod v socializem: program prehoda (1938)*. Prevedli Sašo Furlan, Alenka Mercina in Zoja Skušek. /*cf.

Millet, Damien, in Eric Toussaint. 2014. *AAA: revizija, odpis, drugačna politika*. Prevedla Katja Kraigher. Sophia.

Podvršič, Ana, in Maja Breznik, ur. 2019. *Verige globalnega kapitalizma.* Sophia.

Rodney, Walter. 2021. *Kako je Evropa podrazvila Afriko*. Prevedla Aleksandra Rekar. /*cf.

Samary, Catherine. 2017. *Komunizem v gibanju: zgodovinski pomen jugoslovanskega samoupravljanja.* Prevedla Maja Breznik in Rastko Močnik. /*cf.

Silver, Beverly J. 2019. *Delavska moč: delavska gibanja in globalizacija od leta 1870.* Prevedla Polona Petek. /*cf.

Supiot, Alain. 2013. *Duh Filadelfije: socialna pravičnost proti totalnemu trgu.* Prevedla Katarina Rotar. /*cf.

Wallerstein, Immanuel. 1999. *Utopistike ali Izbira zgodovinskih možnosti 21. stoletja; Dediščina sociologije: obljuba družbenih ved.* Prevedla Polona Mesec. /*cf.

Wallerstein, Immanuel. 2004. *Zaton ameriške moči.* Prevedel Igor Zabel. /*cf.

Wallerstein, Immanuel. 2006. *Uvod v analizo svetovnih-sistemov.* Prevedla Tanja Rener. /*cf.

Wolf, Eric R. 2011. *Kmečke vojne 20. stoletja.* Prevedla Polona Poberžnik. /*cf.

Zelenski, Volodymyr. 2022. »Invest in the Future of Ukraine«. *Wall Street Journal*, 5. september.

Zgroženi ekonomisti. 2012. *Manifest; 20 let slepote.* Prevedla Špela Žakelj. /*cf.

Zucman, Gabriel. 2016. *Skrito bogastvo narodov: raziskava o davčnih oazah.* Prevedla Maja Breznik. Sophia.

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.69-74

Nevzdržna svoboda vzporednih svetov[1]

Igor Ž. Žagar

Povzetek: Prispevek je nadaljevanje besedila »Vzhodno od raja« z »drugimi sredstvi«. Če se prvo besedilo ukvarja z retorično optiko nasprotnikov poziva, skuša pričujoče besedilo osvetliti ideološko podstat te optike, vključno z vzroki za rusko-ukrajinsko vojno.

»Kot vrhovna poveljnica bom zagotovila, da bo Amerika vedno imela najmočnejšo in najbolj smrtonosno bojno silo na svetu.« – Kamala Harris ob uradni nominaciji Demokratske stranke za predsedniško kandidatko ZDA

Ko pričenjam s pisanjem tega besedila (objavljenega 21. septembra 2024), ki želi še drugače pretresti ideološke predpostavke nekaterih uradnih in poluradnih odzivov na »Poziv proti vojnemu hujskaštvu in financiranju nove vojne« (19. julij), v svetu (ne pa tudi v domačih medijih) odmeva odziv nekdanjega ruskega predsednika Medvedjeva, da bo Ruska federacija Kijev spremenila v »stopljeni sivo packo«, če bo Ukrajina uporabila rakete dolgega dosega, dobavljene predvsem s strani ZDA in ZK, za napad globoko na ruskem ozemlju (ukrajinski predsednik Zelenski bi se lotil kar Moskve). »Stopljena siva packa« je seveda prispodoba za posledice uporabe jedrskega orožja, ali parafrazirano s primerjavo: če bo Ukrajina z raketami dolgega dosega napadla Moskvo, bo to storila samo enkrat – prvič in zadnjič ...

Ruski predsednik Putin je bil pri svojem pojasnilu manj dramatičen in precej bolj didaktičen: ukrajinska vojska ni sposobna sama uporabljati te visoko razvite tehnologije, uvožene z Zahoda, saj so za njeno delovanje potrebni podatki z ameriških ali EU-(torej NATO-)satelitov, prav tako ukrajinska vojska ne more sama izvesti aktivacij uvoženih raket dolgega dosega, ampak to lahko

1 Prvič objavljeno 22. septembra 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

stori le Natovo kvalificirano osebje. Putinova poanta je bila jasna: pri vljudnostnem kramljanju in srkanju čaja med britanskim premierjem Starmerjem in ameriškim predsednikom Bidnom ne gre za vprašanje dovoljenja, da Ukrajina uporabi rakete dolgega dosega globoko na ruskem ozemlju, ampak za odločitev, ali naj se Nato, torej ZDA in EU, tudi neposredno vpleteta v vojno z Rusoko federacijo, kar bi lahko pomenilo začetek konflikta planetarnih razsežnosti.

Kako smo do te točke sploh lahko prišli? Zakaj se vojne med Ukrajino in Rusijo ni poskušalo vsaj umirjati, ampak se jo je celo podpihovalo, še najagresivneje s strani vodstva EU, ki bi bila v takšnem konfliktu, zaradi geografske bližine, najbolj prizadeta. Si vodstvo EU v svoji neomajni podpori Ukrajini (»Ukrajina bo dobila vse, kar želi«, »Z Ukrajino bomo stali do konca«) res želi množičnih smrti in uničenja v Evropi? Ali vodstvo EU res ne zmore racionalnega razmisleka, ki bi neomajno in neomejeno finančno ter vojaško podporo Ukrajini vsaj s čim pogojil, recimo z začetkom pogajanj o premirju, če že ne o miru, ne glede na to, kako brezplodno se takšno stališče morda zdi? Je cilj takšne politično in finančno neomajne podpore res lahko v tem, da za nagrado ostaneš brez temeljnih za življenje potrebnih pogojev, morda celo brez življenj? Kako smo do tu sploh lahko prišli?

Za začetek si poglejmo shematski potek dogodkov (detajlne analize format *SP* pač ne dopušča), ki so pripeljali do najnovejše grožnje z jedrskim orožjem, v vzvratnem vzročnem vrstnem redu.

Zakaj Ukrajina želi dovoljenje za uporabo raket dolgega dosega, ki bi posegla globoko na območje Ruske federacije, najraje vse do Moskve? Ker je Rusija s protinapadom dokazala (Orešnik), da lahko s svojimi orožjem doseže kateri koli kotiček Ukrajine. In zakaj je do tega ruskega protinapada sploh prišlo? Ker je Ukrajina od zahodnih zaveznikov dobila dovoljenje, da z njihovim orožje (razen raket dolgega dosega) napade tudi cilje na ozemlju Ruske federacije (s čimer se je Zahod že neposredno vmešal v vojno med Ukrajino in Rusijo). Zakaj je bila uporaba zahodnega orožja sploh potrebna? Ker je nastalo pozicijsko vojno Ukrajina izgubljala, Rusija pa je vedno bolj napredovala. In zakaj je do vojnega konflikta in pozicijske vojne sploh prišlo? Ker je Ruska federacija 24. februarja 2022 napadla Ukrajino, s čimer je nedvoumno kršila mednarodno pravo in mednarodno priznane meje Ukrajine.

S tem suhoparnim dejstvom se verjetno lahko vsi strinjamo: Ruska federacija je z napadom na Ukrajino kršila mednarodno priznane meje Ukrajine. Brez dvoma. Ampak, zakaj je Ruska federacija kršila mednarodno priznane meje Ukrajine? Tu pa se začenja zamolčano, celo prepovedano, vsekakor pa namerno ignorirano območje »vzporednih svetov«, ki si jih je na Blejskem strateškem forumu tako silno želela slovenska zunanja ministrica, pri tem pa naredila vse, da do njihovega soočenja ni prišlo. V vzporednem svetu uradne evroatlantske politike in njenih udomačenih medijev, pod katere krilom se varno skriva tudi Slovenija, je Ruska federacija 24. februarja »neizzvano« in »brez razloga«

napadla Ukrajino. In to je molilni mlinček, ki ga ta uradna politika vrti že dobri dve leti. V vzporednih svetovih tistih, ki še znajo brati in razmišljati, ki jim zgodovina ni povsem tuja, ki so pripravljeni žrtvovati svoj čas za iskanje virov in njihovo preverjanje, pri tem pa jih ni strah pomoliti glave iz vedno bolj toksične evroatlantske kloake, pa so dejstva mnogo številnejša, precej bolj raznolika in predvsem mnogo kompleksnejša.

Seveda je kršiti mednarodno priznane meje neke države in mednarodno pravo povsem nedopustno. Ampak, nobena država mednarodno priznanih meja neke druge države ne krši iz zdolgočasenosti, muhavosti ali ker ji nič pametnejšega ne pride na pamet, temveč zato, ker je prepričana, da ima za to dobre razloge. In v ruskem vzporednem svetu je bila to predvsem zaščita ruske manjšine v Donecku in Lugansku (če Krim za trenutek pustimo pri miru). Naj mi bo dovoljeno navesti, povsem neobvezno, seveda, nekaj dejstev, ki so zelo verjetno prispevala k nedopustni kršitvi mednarodno priznanih meja Ukrajine in jih je mogoče zlahka preveriti v javnih virih.

21. 3. 2021: Zelenski izda ukaz o vrnitvi Krima in Donbasa Ukrajini ter pošlje 120 tisoč vojakov na meje Donbasa. Rusija odreagira tako, da pošilje 90 tisoč svojih vojakov na meje Ukrajine. Sredi leta se začno pogajanja, v katerih sodelujejo tudi ZDA. V pogajanjih Rusija zahteva varnostne garancije in ukrajinsko nevtralnost, vendar zahteve niso sprejete in pogajanja konec leta 2021 propadejo. Takrat Rusija ZDA izda ultimat, v katerem zahteva vrnitev Nata na meje pred letom 1997. ZDA to zahtevo zavrnejo.

21. 7. 2021: ukrajinska Rada (parlament) sprejme Zakon o prvotnih narodih Ukrajine. Gre za skrajno nacionalističen zakon, ki ukrajinskim Rusom ne priznava več polnih narodnostnih in državljanskih pravic.

Nekaj dni kasneje, 23. 7. 2021, Rada ukine zakon iz leta 2012, ki je urejal enakopravnost jezikov in izenačil ruski ter ukrajinski jezik. Naj pri tem spomnim, da je bila odprava jezikovne enakopravnosti ruščine sploh prvi povod, ki je pripeljal do upora ruskega prebivalstva na Krimu in v Donbasu l. 2014.

Avtonomijo ruske manjšine v Donbasu zahtevata tudi oba mednarodno podprta sporazuma iz Minska, ki pa prav tako propadeta (ne po zaslugi Rusije).

Februarja 2022 predsednika Putin in Xi ob olimpijskih igrah skleneta strateško partnerstvo. Takoj zatem ameriški predsednik Biden napove ruski napad, ki naj bi se zgodil 16. 2. 2022. Do napada ne pride, zato pa Ukrajina, ki ima v tistem trenutku mobiliziranih približno 245.000 vojakov, 16. 2. 2022 začne z masovnim bombardiranjem Donbasa. V obdobju med 14. 2. in 22. 2. nad Donbas, po oceni OVSE, pade prek 6.000 bomb in izstrelkov, osemletna vojna ukrajinskih oblasti proti ruski

manjšini v Donbasu pa, po podatkih OZN, od leta 2014 zahteva več kot 14.000 žrtev.

Moskva, zavedajoč se, da se nahaja na drugi strani »mednarodno priznanih meja«, ob tem očitno ni mogla ostati brez odgovora. 21. 2. 2022 ruska Duma tako prizna Lugansko in Doneško ljudsko republiko, naslednjega dne (22. 2. 2022) pa Rusija z njima podpiše še Sporazum o sodelovanju in pomoči.

Ob eskaliranju bombardiranja Donbasa predsednik Zelenski 23. 2. 2022 zahteva še namestitev jedrskega orožja Nata na ukrajinskih tleh. Za Moskvo s tem očitno preseže meje tolerance onkraj mednarodno priznanih meja in 24. 2. 2022 Rusija napade Ukrajino.

To je, seveda, samo delni in nepomembni »kontekst« ukrajinske vojne, kakor bi rekel generalni sekretar OZN Antonio Gutteres. Le kaj je desttisoče mrtvih in stotisoče razseljenih proti kršitvi »mednarodno priznanih« meja? Nepomembna malenkost, razen, seveda, če »mednarodno priznane« meje kršijo, kakor to počnejo vsaj od konca 2. svetovne vojne, ZDA s svojimi dninarji; potem se temu reče »osvobajanje« (zavedenih in zaostalih – po navadi nebelih in neevropskih – ljudstev) in »vzpostavljanje pravične družbene ureditve«.

In prav na to nevarnost smo eksplicitno opozarjali v našem »Pozivu«, ki se mu je po že zaključenem roku za zbiranje podpisov želela pridružiti še množica državljanov, in bili s strani varuhov provladne korektnosti in evroatlantske pravovernosti označeni za nepomembne, anonimne, ne najbolj pametne plačance, kakih sto let za časom, obenem pa potencialne narodne izdajalce in kolaborante, ki jim manjka ponižnosti, samokritičnosti in objektivnosti. Res slikovita pahljača stereotipnih očitkov, ki pa, presenetljivo za (neo)liberalne varuhe in zaščitnike evroatlantskih globalistov ter podpihovalcev vojn, izvirajo prav iz prejšnjega, »komunistično-socialističnega« režima: natanko takšne etikete, ki so jih bili s strani nekdanjih uradnih oblasti (ZKS, SZDL ...) deležni nekateri pristaši »zahodne svobodne misli«, ti pristaši zdaj podolgem in počez, brez argumentov (saj naj bi bili ti vendar samoumevni!), tako kot v dobrih starih jugoslovanskih časih, lepijo na nasprotnike militantne globalne militarizacije. Le kako je to mogoče? Se res ni nič spremenilo? Ali pač nekateri novinarji, publicisti in politiki tako lahkotno menjajo ideološko-politične epolete?

Razčlenimo nekaj indikativnih formulacij, ki nedvoumno razkrivajo ideološko-politične predpostavke svojih izjavljalcev, njihovo videnje stvari in s tem njihov vzporedni svet.

Kmalu po objavi »Poziva« je Peter Žerjavič, dolgoletni *Delov* dopisnik iz Nemčije in Bruslja, na omrežju X (20. julija 2024) iz sebe iztisnil kratki in zgroženi: »Kakšne teorije ...« Naš »Poziv« ne vsebuje in ne razširja nikakršnih »teorij«. Vse, kar v njem navajamo, izhaja iz javno dostopnih virov, treba jih je le poiskati in raziskati. G. Žerjavič se ponaša z nagrado čuvaj (watchdog) Društva

novinarjev Slovenije za »izstopajoči novinarski dosežek v letu 2021«, iz česar bi zainteresirani, a naivni bralec lahko upravičeno sklepal, da je raziskovanje in preverjanje novic rutinski del njegove službe. Ampak pričakovati kaj takšnega od dnevnopolitičnega poročevalca iz Bruslja je očitno korak preveč. Na profilu g. Žerjaviča na platformi LinkedIn lahko tudi preberemo ponosno samooznako »EU and NATO Correspondent«, pa gospod očitno ne bere niti Natovih komunikejev, saj v »Pozivu« navajamo le uradne izjave Nata (ki se s tako rekoč dnevnimi grožnjami Kitajski in Iranu tudi že uresničujejo ...). Watchdog koga ali česa je torej g. Žerjavič? Objektivnih, celovitih in resničnih informacij očitno ne, veliko verjetneje pa prikrojenih, prirejenih, izpuščenih in zamolčanih, skratka sfriziranih za aktualne razmere in potrebe. Pravi in pravoverni EU- in NATO-dopisnik za današnje čase, skratka.

G. Ciglerja (26. julij 2024), za katerega so za vprašanja vojne in miru pristojni le vojaki, zmoti, da »Poziv« govori o imperializmu in kolonializmu, in zapiše: »Takšne dikcije se moja generacija, ki je že pošteno zabredla v penzijo, spominja iz srednješolskih in študentskih dni. Tako so nam takrat naši družboslovni profesorji slikali podobo sveta.«

Iz povedanega je razbrati, da je gospod Cigler za kolonializem in imperializem prvič in zadnjič slišal v srednji šoli, verjetno pri zgodovini in družbeno-moralni vzgoji (ali kakor se je temu takrat že reklo) – potem pa nikoli več. Iz tona pisanja je tudi razumeti, da govorjenje o kolonializmu in imperializmu veže na zastarele, ideološko indoktrinirane učne programe socialistične Jugoslavije. In ker je za kolonializem in imperializem zadnjič slišal v socialistični srednji šoli, sklepa, da sta s socializmom izginila tudi kolonializem in imperializem sama. Pa, seveda, nista, privzela sta celo nove organizacijske in pojavne oblike, na drugih geografskih lokacijah. In ne, ne gre za nekakšen obstranski družbeni koriozum, o tem obstaja obširna strokovna in znanstvena literatura, kolonialne študije so uveljavljeno in priznano študijsko področje na svetovnih univerzah, zaslediti jih je celo v dnevni publicistiki, ki še pozna pojem raziskovalno novinarstvo in še ni povsem zapadla glorifikaciji »ready-made« realnosti. Ampak – za g. Ciglarja očitno ne. Zanj očitno še vedno obstaja in velja le tisto, kar so v njegovi glavi pustili socialistični srednješolski učitelji. In če je realnost drugačna, nelinearna, kompleksna in večplastna, če za nameček ponuja celo orodja za svoje razumevanje – toliko slabše za realnost. Šolanje na vojaških šolah in službovanje v strukturah Nata pri tem ne pomaga dosti, prav nasprotno: še dodatno utrjuje samovšečno podobo enega, edinega in nespremenljivega sveta z enim centrom, ki si jemlje pravico odločati o tem, kaj je periferija in kako ravnati z njo.

S podobnim »gleichschaltungom« se odzoveta tudi Dimitrij Rupel (17. avgusta 2024) in Luka Lisjak Gabrijelčič (27. julija 2024). Če Cigler t. i. mirovnikom odreka pravico do besede, ker nis(m)o vojaki in vojne nis(m)o izkusili na svoji koži, nam Rupel in Gabrijelčič odrekata legitimnost, ker da nismo pravilno

partijsko organizirani oz. se nedopustno samoorganiziramo. Rupel se čudi, kdo da so ti »samozvani« (!) mirovniki, ki kličejo vlado na odgovornost? Kdo jim je dal to pravico, saj vendar obstaja strankarsko organizirana opozicija, katere naloga je prav kritika vlade! Morda je to še bilo legitimno v njegovih časih, v »svinčenih časih enopartijskega režima«, ko uradne organizirane opozicije ni bilo, danes pa »samozvani« posamezniki te pravice in legitimnosti nimajo.

Tako kot Cigler se je očitno tudi Rupel zataknil v nekdanjih socialističnih časih, ko družbena kritika in aktivno državljanstvo nista bila v največjih číslih, danes pa sta osnova in načelo demokracije, pluralizma ter družbenega razvoja. Vsaj v šoli in šolskih kurikulih, seveda.

Še korak naprej stori LLG, ki med domnevno levimi strankami in podpisniki »Poziva« postavi enačaj: ker da smo (mi, podpisniki »Poziva«) izgubili zadnje tri volitve, se bojda nimamo pravice oglašati, ampak lepo počakati na naslednje volitve. Se opravičujem, nisem kandidiral na nobenih od teh volitev in tudi član nobene stranke nisem, ampak demokracija se za nekatere »mnenjske voditelje« očitno zgodi le vsaka štiri leta in le v strankarski podobi.

Seveda ima vsakdo pravico do svojega mnenja in svojega vzporednega sveta. Kar je zaskrbljujoče, pa je to, da v teh (treh) javno izpostavljenih vzporednih svetovih ni prostora za civilno pobudo, aktivno državljanstvo in kritično razmišljanje. Zaskrbljujoče zato, ker so to ljudje, ki nam razlagajo svet.

ISRAELITY
SHOW

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.77-82

Antimilitarizem, mirovništvo in ta trenutek[1]

Miha Zadnikar

Povzetek: Izrazito militanten in vojno hujskaški, bolj in bolj enoumen čas Zahoda nam v času, ko izhaja pričujoči zbornik, celo iz dneva v dan postreže z novimi presenečenji in »geopolitičnimi« pobudami, obrati. Enoumje evropskega Zahoda je še bolj v oči bijoče spričo navideznega poenotenja unije brez obče ljudske volje in celo zoper njo; spričo zbeganosti in iracionalnih potez, ki so kot take posledično tudi nevarnejše od samega potencialnega »zunanjega sovražnika«. Tega kaže očitno provocirati do stopnje, da bo naposled zadoščeno prav vsiljeni in neznosni slepi skupni ideji. Česar ni mogoče doseči v političnem polju, se očitno (spet) najlagodneje udejanji kot skupnostno vojaško, »obrambno« podjetje.

Toliko laže pa zato prav zdaj ugledamo ostre rupture, zareze v občasno zelo močnih antimilitarističnih, pacifističnih in mirovniških lokalnih akcijah ter manifestacijah, ki so – kakor vsa alternativna podjetja – v glavnem zmerom rade zgubljale. A vsaj dvakrat jim lahko podelimo celo značaj gibanja: teoretsko in aktivistično zelo močno mirovništvo pri novih družbenih gibanjih v 80. letih 20. stoletja se je celo v zenitu samega plebiscita pred odcepitvijo republike, vzporedno z oblikovanjem večstrankarskega parlamentarizma in etnonacionalističnega jurišništva zavzemalo za Slovenijo brez vojske in bilo situaciji primerno dvakrat grobo zavrnjeno. Družboslovno sicer težko govorimo o kakšni kontinuiteti, toda nasledki protestništva »nove levice«, vznikle iz študentskega gibanja 1968/71, so po porazu hitro prešli v akcije za ustavitev vojne v Jugoslaviji. Po lizanju ran se konsolidacija pripeti z letom 2001, ko »kolaterala« zastavi svoj politični aktivizem skozi ksenofobijo, razmerje do tujca, pospremi sestanek med Bushem in Putinom ter v dveh letih postavi odločne temelje za silovit odpor proti vojni v Iraku in proti vstopu v atlantsko zavezništvo Nato. Nenadejan referendumski poraz pomeni z ene strani hud udarec antimilitarizmu, z druge pa ima svoje učinke tudi na številnih drugih aktivističnih področjih, ki poslej – kljub izjemam, kakor, denimo, pri Avtonomni tovarni Rog – ne najdejo novih moči in skozi proteste 2012/13 in dovolj množični za časa epidemije 2020–23 nikakor ne nosijo več nekdanjega naboja, ki bi zanj lahko rekli, da je protisistemski, pač pa je zgolj »proti«. Vzporedno s krepitvijo militantnih struj se navsezadnje oblikuje tudi

1 Prvič objavljeno 23. novembra 2024 v *Sobotni prilogi Dela.*

docela nov tip aktivizma, ki se poslej rad utaplja v kulturno-umetniški »festivalski, revijalni« mehkobi in obenem naplavi narcistično uličnо osebo brez prepotrebne družbeno-politične ostrine in brez nekdaj zaželene ter pričakovane (samo)kritične avtentičnosti.

Medtem ko na Slovenskem poznamo več desetletij izrazitih antimilitarističnih oz. mirovniških pobud oz. tovrstnih sporadičnih akcij in aktivnosti, lahko ugotovimo, da se retorika političnega razreda in javnih občil v zadnjih dveh desetletjih – z vse redkejšimi izjemami – izrazito nagiblje k militantnosti. Zaskrbljujoče je zlasti nedavno obdobje, pri čemer obvelja, da sta se v militantnem diskurzu združila podložniški položaj Slovenije v agresorskem severnoatlantskem zavezništvu in narativ o junaški majhni republiki, ki se je svojo odcepitev (»osamosvojitev«) leta 1991 izbojevala z zmago nad velikansko in dobro opremljeno Jugoslovansko ljudsko armado (JLA). Zavedajoč se pasti, v katero lahko v tem trenutku zdrkne nereflektiran in naiven poziv k pacifizmu ter kot tak povzroči še več vojne, se kaže ta hip zavzeti predvsem za radikalno predrugačen jezik političnih sporočil in medijev. Za to pa velja odgrniti tudi nekaj domačih in tujih plasti iz nedavne zgodovine.

Nedelja, 23. marca 2003, je bil črn in, kot smo kmalu ugotovili, zelo prelomen dan za eno izmed najmočnejših in najmnožičnejših pobud »od spodaj«, kar jih v svoji zgodovini pozna Slovenija. Na posvetovalnem referendumu, ko je politični razred z vso pretkanostjo in po brzopleti, agresivni organizaciji raznih militantnih obiskov (tako sta bila tukaj, denimo, mednarodna vojna hujskača George Robertson in Donald Rumsfeld) združil glasovanje o pristopu k Evropski skupnosti (EU) in glasovanje o vključitvi v »severnoatlantsko zavezništvo« (pakt Nato). Udeležba je bila okrog 60-odstotna, za Nato jih je izmed teh glasovalo 66,05 odstotka. Še nekaj tednov poprej je bila priključitev k Natu zelo vprašljiva. Bilo je v času, ko je anarhistična pobuda s svojo veličastno aktivacijo objela vso državo in še zajeten kos zamejstva. Spomnimo se, recimo, kako so vstali študentje in študentke na FDV ter se uprli propagandističnim predavanjem, ljudstvo je v svojih soseskah ustanavljalo območja miru, opozarjalo na »taktične premike sil«, zavrnilo ameriško letalonosilko v Kopru, ustavljalo orožarske vlake, z množtvom večjih in manjših zborovanj, neposrednih akcij in publicističnih prispevkov je s slogani *Ne NATO – mir nam dajte!, Za svet mnogoterih svetov!, Za svet brez vojne!, Vašega tanka v žaklju ne kupimo!, Ustavimo vlak smrti!* ipd. ter z bogatim priložnostnim, sprotnim grafitiranjem brezkompromisno vstal in zaživel tisti družbenopolitični segment, ki mu zgodovinopisje pravi tudi »postsocialistično samoupravljanje«. [2]

Ljubljanski *pohod kolaterale za mir v Iraku in svetu,* ki je bil organiziran nekaj tednov pred tem, v soboto, 15. februarja 2003, je bil sicer množičen, a je kljub temu v mnogočem anticipiral današnje čase: ni bilo malo ljudi, ki so bili na ulici

2 Izčrpno gradivo (kronologija, pozivi, poročila, komentarji, priložnostne razglednice, slogani in druga vsebina) iz časa anti-NATO kampanje v Sloveniji je na voljo tukaj: http://www.geocities.ws/recinenato/.

s svečami videti kakor pri maši, zraven je marširala skupinica skrajne desnice, češ da je tudi ona proti vojni. Počasi se je izpelo dveletno obdobje, v katerem je UZI (*sic!,* Urad za intervencije) pripravil celo vrsto manifestacij, ki so problematizirale ksenofobijo, srečanje Bush-Putin in položaj v azilnih domovih, pri čemer lahko rečemo, da je mirovniški aktivizem (nekaj naših tovarišev in tovarišic je navsezadnje odšlo tudi v živi ščit pred napadom na Bagdad) dospel k vrhuncu. Večje demonstracije in protesti v času EU in Nata, torej v zadnjih dveh desetletjih, so pri nas drugačni: ne zapopadejo politične priložnosti in nujnosti sistemskih politično-ekonomskih sprememb, mehčajo se s kulturno-umetniškim programom, predvsem pa se kitijo z osebnimi poudarki, kar je poprej neznan oz. izrazito nezaželen narcizem. Zdi se, kakor da je nov položaj Slovenije dodobra spremenil tudi aktivistično podobo. Neuspeh, kar zadeva članstvo v Natu, je bil, z druge strani, izjemno hladen tuš, konec utopije, ki je bila še malo prej na dlani. Z njo sta umrli tudi slavna neuvrščenost in še tisto malo suverenosti. V nekem propagandnem gradivu smo tedaj prebrali, kaj je pravzaprav prioriteta Nata v Sloveniji: ta ima pač najbolje organizirano krvodajalsko mrežo na svetu. Politični razred je lomastil celo po republiški ustavi in še pred referendumom v duhu Vilenske deklaracije s t. i. evropskim členom (3.a člen) določil, da »Slovenija lahko z mednarodno pogodbo, ki jo ratificira državni zbor z dvetretjinsko večino glasov vseh poslancev, prenese izvrševanje dela suverenih pravic na mednarodne organizacije, ki temeljijo na spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin, demokracije in načel pravne države, ter vstopi v obrambno zvezo z državami, ki temeljijo na spoštovanju teh vrednot«.

»Demokracija« in »načela pravne države« so, kot danes dobro vemo, čisto navadna liberalistična puhlica, človekove pravice in temeljne svoboščine pa so umrle skupaj z davno »miroljubno koeksistenco in aktivnim sodelovanjem enakopravnih držav in narodov, [ki so] ne glede na razlike v njihovi družbeni ureditvi, neogiben pogoj za mir in družbeni napredek v svetu«, kakor sta v preambuli poudarjali zvezna jugoslovanska in slovenska republiška ustava iz leta 1974.

Kar zadeva vedno razvpito Nemčijo, od nje, kajpak, nismo odvisni samo ekonomsko, marveč tudi družbeno-politično: naj se zvezni kancler te dni še tako upira ameriški pobudi o nemotenem raketiranju Rusije iz Ukrajine z orožjem Nata, se dolgo pač ne bo. Naslednje leto, ko bo kar precej okroglih obletnic, bomo (če bomo) praznovali 80-letnico zmage nad nacionalsocializmom – le kdo ve, kako bomo obeležili 80. obletnico prve slovenske vlade? –, v Nemčiji pa bo minilo 80 let od zavezniške – predvsem in najizraziteje kajpada ameriške – okupacije zvezne republike, kar še danes ni zanemarljivo, ko opazujemo obnašanje Slovenije do trenutnih hudih vojn in genocida. Neverjetno, toda obče nezavedno je danes spričo silovite propagandne vojne dostikrat prepričano, da je Nato nastal kot odgovor na Varšavski pakt (!), a v resnici je bilo seveda obrnjeno: prvi je bil osnovan leta 1949, varšavski sporazum pa je bil podpisan

leta 1955. In ga že več ko tri desetletja sploh ni več ... Vzhodna nemška soseda, Nemška demokratična republika (NDR), je bila v mnogočem nenavadna državna tvorba, najsi jo širna mnenja spričo Stasija in podobnega (pri čemer je obisk vodstva CIE v Sloveniji nekaj najvsakdanjejšega pod soncem, kajne?) še tako črtijo. Kar zadeva protiimperializem, je bila gotovo najizrazitejša v vzhodnem bloku in se je kdaj pa kdaj utegnila precej približati doktrini neuvrščenih. Popularna kultura NDR je tako poznala preštevilne protestne pesmi (najbolj znani izvajalci, izvajalke so bili združeni v Oktoberklub), v vesternih produkcije DEFA je nastopal jugoslovanske gore orel Gojko Mitić in igral po filmih, posnetih na Kubi in v Uzbekistanu, v prepričljivo decentni opravi, kot jo je svetoval konzilij profesorjev etnologije iz Leipziga: ideologija teh vesternov je velevala, da so črnci in Indijanci (katerih najsrčnejši bojevnik in posledično tudi ljubljenec otrok je bil prav Mitić) družno bojujejo proti belcem. NDR je, navsezadnje, s svojo kulturno politiko dajala posebno mesto »free jazzu« in improvizirani godbi, češ da se skoznju oglaša protiimperialistična ustvarjalnost. Vrh te politike NDR pa je zaznati v njenem razmerju do »črne sestre« Angele Davis, revolucionarke, univerzitetne profesorice, politične aktivistke in teoretikinje, članice Komunistične partije ZDA. Angela Davis je v NDR, potem ko je bila v ZDA obtožena terorizma in bila po krivici aretirana, povzročila pravo pravcato ljudsko evforijo, saj je socialistična država v svojem protiimperialističnem zanosu med letoma 1970 in 1972 uvedla širno kampanjo *Milijon vrtnic za Angelo* z razglednicami in s pismi v podporo po krivici hudo preganjani ideološki zaveznici. Tedaj je nastala tudi cela vrsta umetniških del, od plakatov do velikih olj na platnu, ki so upodabljala njeno življenjsko pot, razne življenjske situacije in ki so segla tja do naravnost fantastičnih alegorij. Pozneje, ko je prejela skromno štipendijo za poučevanje na Zahodu, v Frankfurtu na Majni, je Angela Davis, ki naj bi bila sicer prvič prišla v NDR že v šestdesetih, spet obiskala Vzhod in bila tam sprejeta z vsemi državniškimi častmi. Tematika o razmerju med Angelo Davis in NDR je sicer v zadnjem času predmet več razstav po Nemčiji, leta 2020 pa je izšla tudi zajetna študija raziskovalke Sophie Lorenz: *»Schwarze Schwester Angela« – Die DDR und Angela Davis: Kalter Krieg, Rassismus und Black Power 1965–1975*.

Obisk Angele Davis v NDR časovno sovpade s prvimi množičnejšimi mirovniškimi akcijami in z ustreznimi publicističnimi protesti pri nas. Kajpak so zadevali predvsem obnašanje zahodnih tajnih služb po komaj dekoloniziranih prijateljskih afriških državah in ameriško vojaško agresijo v Vietnamu, pri čemer je bila po zasedbi Filozofske fakultete v Ljubljani leta 1971 tarča oz. prizorišče predvsem Ameriški center na Cankarjevi. Mirovništvo poslej vsekakor ostane ena izmed osnovnih drž tukajšnje alternativne kulture in vseh njenih pojavnosti med akademskim svetom, radiom, klubi, pankom, ustvarjalnimi pobudami in publikacijami, svoj vrh pa nedvomno doseže v času *novih družbenih gibanj.* Čeprav protagonist iz tistih časov Tomaž Mastnak v svoji hvalevredni samokritiki večkrat poudari, da je bilo mirovništvo v 80. letih 20. stoletja

velikokrat »naivno, saj ni dovolj dobro poznalo globalnih geopolitičnih silnic«, se kaže vsekakor spomniti na moč mirovniških pobud tik pred razpadom Jugoslavije. Malokdo se namreč zaveda, kje so izviri Mirovnega inštituta (MI; prej dejavnosti Centra za kulturo miru in nenasilja) in da je podstat AKC Metelkova izrazito mirovniška. Navsezadnje so bile zamisli, da se vojska umakne iz mestnih središč, ugodno sprejete tudi v Jugoslaviji, tako da so misli o kulturni, ustvarjalni in družbeni dejavnosti v vojašnici še iz tistih časov. Mreža za Metelkovo je bila ustanovljena tik pred plebiscitom, na sam dan JLA, 22. decembra 1990. Še tik pred volitvami, spomladi leta 1990, pa so bile zelo močne mirovniške pobude, ki so prihajale iz civilne družbe in iz posamičnih strank, zlasti stranke Zelenih, kjer je bil glavni pobudnik kasnejši član Predsedstva Republike Slovenije Dušan Plut. Pod geslom »Za suvereno Slovenijo, brez pušk in bajonetov – danes! Če res želimo mir, potem odvrzimo orožje!« je 22. marca 1990 nastala in bila 28. marca javno predstavljena nadstrankarska pobuda za demilitarizirano Slovenijo, ki so jo pripravili Marko Hren, Vlasta Jalušič, Janez Janša *(sic!)*, Peter Jamnikar, Tomaž Mastnak, Jožef Školč, Jaša Zlobec in Janez Sodržnik. Podpisniki so se zavzeli za odpravo vojske in to utemeljili s tem, da je najboljša varnostna politika tista, ki zagotavlja mir, tega pa ni mogoče graditi na vojaški sili, temveč le s politiko miru. Mirovna politika je zaradi demokratičnih sprememb v srednji Evropi, evropskega povezovanja in popuščanja mednarodne napetosti ter hkrati zaradi demokratičnih sprememb v Sloveniji postala realna politika. Toda jeseni 1990 je bilo v zvezi z mirovnimi pobudami že veliko pomislekov. Še bolj pa v začetku februarja 1991, ko je (deloma ista) skupina predstavnikov opozicijskih strank SDP in LDS ter neodvisnih družbenih gibanj pripravila »Deklaracijo za mir«, v kateri se je prav tako zavzela za demilitarizirano Slovenijo. Kakor ugotovi zgodovinar Božo Repe, je bila »prva pobuda kmalu 'pozabljena', deklaracija pa je obveljala kot 'narodno izdajstvo' [...]. Vsak kritičen civilnodružbeni premislek o obrambnem konceptu, vojski in njeni vlogi v družbi je bil tako za dve desetletji minimiziran ali s prevladujočo politično in medijsko mašinerijo zatrt. Štel je za nepatriotsko dejanje ali osamljen glas nekakšnih nekritičnih pacifistov, ki živijo v svojem izoliranem svetu in nimajo stika z resničnostjo.«[3]

Prispevek smo začeli s kampanjo proti vključitvi v Nato v letih 2002–2003. Stare ideje socialističnega internacionalizma in treznega reševanja mednarodnih sporov po mirni poti pa so živele ves čas vojne v Jugoslaviji. Poleg močne vpetosti MI in osebnih aktivacij gre vsekakor omeniti LUR (Leteča učionica radionica), eno izmed pobud, ki se je v naraščajoči vojni vihri s svojimi telesi, posebnim programom in teorijo postavljala po robu etnonacionalizmom ter hujskaštvu. In kljub temu da se je vojna vtem razplamtela do neslutenih razsežnosti in ustoličevala nove in nove čudaške korifeje, ki vedrijo in oblačijo še dandanašnji, mirovniška pobuda kljub nizanju nemoči in porazov nikakor ni

3 Božo Repe, »Kdo je zatrl mirovništvo v Sloveniji?«, *Mladina* št. 6, 11. februar, 2010, https://www.mladina.si/49677/kdo-je-zatrl-mirovnistvo-v-sloveniji.

zamrla. Do vključitve v Nato, do momenta, ko se Republika Slovenija priključi koaliciji mržnje, pobijanja, iracionalnosti.

V osnovah psihoanalize se lahko poučimo, da bolni um za razloček od zdravega zmerom postori natanko *tisto, kar misli.* Z drugimi besedami: z dejanji brez raz-misleka izvrši zgolj in samo tisto, o čemer je prepričan, da je prav, oz. prepusti, da ga o tem prepriča slepa večina. Med takšnimi izvrševalci in njihovimi podaniki nam je živeti in delati, medtem ko mirovniška naravnanost vsak dan postaja podobnejša nemškemu prebivalstvu iz časa nacizma, ko si je množično domišljalo, da kot dejanje odpora obvelja že golo dejstvo, da stiska zobe, sicer pa bolj ali manj mirno živi iz dneva v dan. Izvrševalci in podaniki, ki udejanjajo genocid, z vse večjo vnemo pobijajo ženske, otroke, novinarje in novinarke, rušijo šole, bolnišnice ter kulturne spomenike. Spomin na to imamo iz regije, ko so novembra 1993 poblazneli pripadniki Hrvaškega obrambnega sveta (Hrvatsko vijeće obrane – HVO) z granatami zrušili Stari most v Mostarju, delo arhitekta Mimarja Hajrudina, zgrajen med letoma 1566 in 1575. Med obstreljevanjem Dubrovnika pa se je človek, ki je delal v logistiki JLA, širokoustil z besedami, da ni posebne škode, ker »bodo zgradili še starejšega«. Domala identičen oficirski blebet slišimo v dokumentarnem filmu *Hearts and Minds* iz leta 1974, ko ameriški oficir za neko vas v Vietnamu zagotovi, da so jo z razdejanjem in s požigom pravzaprav »rešili« ... Glasbenik in skladatelj Henry Threadgill se spominja, da je leta 1969, ko je bil demobiliziran v Vietnamu, na letališču v ZDA med številnimi znaki za prepoved zapazil tudi prepoved uvoza delov človeškega telesa ...

Medtem ko se vojna norija nadaljuje in stopnjuje, je te dni vprašanje, ali bo sploh še kdaj priložnost, da znova aktivno stopimo na pot mirovništva. Do tedaj pa predvsem: kako to storiti danes? Mar je zavzemanje za radikalno predrugačen jezik političnega razreda in javnih občil dovolj ali premalo? Je za kaj takšnega že prepozno?

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.83-89

Genocid, civilizacija, demokracija[1]

Tomaž Mastnak

Povzetek: Čas, ki ga živimo, definirata dve vojni, ena v Ukrajini in druga v okupirani Palestini. Poleg tega, da odražata spreminjajoča se razmerja moči v svetu, istočasno oblikujeta nov, porajajoč(i) se svetovni red. Razumeti ti dve vojni predstavlja izziv ne le zato, ker se je v pretekli polovici stoletja spremenila narava vojne, pač pa tudi, ker je vojaška propaganda na Zahodu tako intenzivna, zgoščena in vseobsegajoča, da učinkuje kot kognitivna vojna proti podložni populaciji. Pričujoči prispevek se osredotoči na dve vozlišči narativne konstrukcije omenjenih vojn, ki prevladujeta v zahodnih mainstreamovskih medijih in v politiki. Medtem ko je vojna v Palestini v obrambo zadnje preostale evropske kolonije v regiji prvenstveno prikazana kot »obramba zahodne civilizacije«, je vojna v Ukrajini, ki se bije za vzdrževanje zahodne hegemonije nad preostankom sveta, predstavljena kot »vojna za demokracijo«. V svojem bistvu je genocidna vojna v Palestini najstrožja možna obsodba »zahodne civilizacije« in samega pojma univerzalne civilizacije, kot je bil skovan v teku razsvetljenstva, da bi z njim upravičili evropska kolonializem in imperializem; vojna proti Rusiji v Ukrajini pa ja zadnja pojavna oblika stoletja trajajoče vojne proti demokraciji.

Dve veliki vojni, ena v Ukrajini in druga v okupirani Palestini, zaznamujeta naš čas. Obe sta se dolgo kuhali, obe sledita premnogim drugim vojnam, ki so se bíle po koncu druge svetovne vojne. Bojišči sta lokalni, vendar se širita, vojskujoče se sile in učinki vojskovanja pa so globalni. Ves svet je tako ali drugače vpleten v spopade in ti ga oblikujejo. Vojni sta odgovor na globoke spremembe v svetovnih razmerjih moči, obenem pa spreminjanje svetovne ureditve ženeta naprej in pospešujeta – večinoma v nasprotju z naklepi in s pričakovanji sil, ki so ju sprožile.

Vojna propaganda, kognitivna vojna

Pozivi k miru so redki in večinoma prihajajo iz tistih delov političnega spektra, ki so vojne tradicionalno podpirali. Velik del zahodne levice, ki je tradicionalno

1 Prvič objavljeno 9. novembra 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

nasprotoval vojnam, imperializmu in kolonializmu, pa vsaj eno teh vojn podpira. O imperializmu in kolonializmu ne govorim po nemarnem. Vojna v Palestini je obramba zadnje evropske kolonije v regiji, vojna v Ukrajini pa obramba zahodne hegemonije nad svetom, zgrajene na kolonializmu in imperialističnih vojnah. Morda si lahko pomagamo razložiti današnje obnašanje levice s tem, da ima zdaj ideološko in politično hegemonijo v njej oz. nad njo liberalizem, torej s tem, da se je zliberalizirala – liberalizem pa, odkar obstaja, praviloma ni izključeval kolonializma in imperializma.

Da bi bila redka in zato toliko hvalevrednejša prizadevanja za mir tudi učinkovita, moramo razumeti naravo teh vojn. Sicer se nam lahko zgodi, da bo sámo zavzemanje za mir postalo del vojne. Naravo teh vojn pa je težko razumeti. Na vojni, o katerima pišem, lahko gledamo kot na nadaljevanje permanentne vojne preteklega stoletja (ki je bila v veliki meri odgovor na »permanentno revolucijo«, na vznik realno obstoječe alternativne družbene in političnoekonomske ureditve), vendar so se vojne v našem času korenito spremenile.

Najpomembnejši vidik teh sprememb ni tehnološki, čeprav nove tehnologije pomembno vplivajo na konceptualizacijo, načrtovanje in izvajanje vojaške dejavnosti tako na taktični ter operacijski kot na strateški ravni. Najpomembnejša sprememba je bila premik od vojn, ki so jih neposredno vodile države v oboroženem konfliktu, k t. i. *proxy wars* (angl.), se pravi k vojnam, ki jih neposredno bijejo nadomestne sile. Ta premik je zmanjšal nevarnost neposrednega spopada med jedrskima velesilama, ki sta bili nosilni protagonistki hladne vojne, predvsem pa je iz vojskovanja izločil državljane vojskujoče se države – ne toliko kot »živo silo«, kolikor kot potencial, kot politično telo, ki je neposredno dobesedno življenjsko zainteresirano za nasprotovanje vojni. Ta drugi vidik premika je značilen prvenstveno za ZDA, ki so se odločile zanj na podlagi vietnamske vojne, na splošno pa je sprememba narave vojn porodila pluralističen, vključujoč in multikulturalističen način vojskovanja, ki ga približno zajema pojem hibridna vojna.

Najbolj – vsaj najneposredneje – pa razumevanje vojn v Ukrajini in okupirani Palestini otežuje medijska konstrukcija teh vojn: to, kako jih razlagajo in prikazujejo politiki ter mediji. Otežuje ga toliko bolj, ker so politiki in mediji ne le ušli izpod vpliva ter nadzora državljanov, temveč so sami, politiki in mediji, večinoma postali sredstvo za nadziranje in podrejanje državljanov – sredstvo v rokah organiziranih nadnacionalnih, naddržavnih, morda celo nadpolitičnih interesov, organiziranega globalističnega kriminala.

Ustvarjanju javne podobe vojn v Ukrajini in Palestini bi lahko preprosto rekli propaganda. Ni je vojne brez vojne propagande. Toda tako totalne propagande, kot jo imamo zdaj, še nikdar ni bilo. Je vseobsežna. A tu je paradoks. Med drugim se širi tako, da oži javnost. Deli javnosti, v katerih se izražajo drugačni pogledi na dogajanje od propagandnih, niso le utišani, temveč so ukinjeni, izbrisani, izločeni in izobčeni. Poleg tega je ta totalna propaganda vse bolj

omejena na Zahod – toliko bolj, kolikor je agresivnejša, napetejša, nestrpnejša, bolj pokvarjena in neprikrito iracionalna, nora. Večina sveta se je osvobaja.

Toda ko se propaganda v omenjenem smislu oži – ko se oži domača in svetovna javnost, ki jo propaganda zajema in si jo podreja –, se tam, kjer vlada, poglablja. Ne gre več edinole za razširjanje določenih idej in pogledov, niti ne zgolj za ukinjanje nosilcev in prostorov drugačnega mišljenja. Ne gre le za nadziranje, usmerjanje, prirejanje, manipuliranje ali tudi blokiranje informacij. Ne gre samo za politiko informiranja. Gre za politiko formiranja. Gre za oblikovanje in usmerjanje naših zaznav ter misli, kognitivnega aparata. Gre za metodično in sistematično formiranje in formatiranje ne le tega, kaj si o čem mislimo, temveč tega, o čem sploh mislimo in kako mislimo, kolikor še lahko mislimo in razmišljamo. Gre za to, kar si je Nato zamislil kot »kognitivno vojno«.

Kognitivna vojna je vojna, katere bojišče so človeški možgani. Ta vojna je korak – več kot le en korak – dlje od informacijske in psihološke vojne. To je vojna, ki jo elite oblasti na Zahodu vodijo prvenstveno proti lastnemu prebivalstvu, medtem ko bijejo tradicionalnejšo kinetično vojno proti Rusiji v Ukrajini in proti Palestincem na njihovi okupirani zemlji.

Dotaknil se bom dveh vozlišč pripovedi o vojnah v Ukrajini in Palestini: o obrambi (zahodne) civilizacije in demokraciji.

Civilizacija

»Civilizacija« je relativno nova beseda. Pojavila se je v drugi polovici 18. stoletja. Prvi so jo uporabljali francoski in škotski razsvetljenci. Iznajdba besede ja bila vezana na razmišljanja o politični skupnosti in državljanstvu, v katerih sta pomembno vlogo igrala klasična latinska pojma *civitas* in *cives,* na svetovno trgovino (ang. *commerce*), ki je bila spodbuda za kolonializem in njegovo gonilo, in na novi pojem »civilna družba«.

Glagol »civilizirati« je nekoliko starejši. Daniel Defoe je v Načrtu za angleško trgovino pisal, da so Evropejci »civilizirali ljudstva«, pri katerih so se naselili, »oblekli nage divjake in podučili barbarske nacije, kako je treba živeti«. Tu imamo tudi verjetno prvi zgled jasno izraženega nasprotja med civilizacijo in barbarstvom, v katerem Evropejci civilizacijo predstavljajo kot nekaj dobrega. Novi pojem »civilizacija« je bil sparjen s starogrško besedo »barbari«. Razsvetljensko nasprotje med civilizacijo in barbarstvom je izražalo ter napovedovalo svet, v katerem so zahodni vojaški in trgovski narodi – narodi, ki so vzpostavili simbiozo med svetovno trgovino in vojno – podrejali, iztrebljali in ropali neevropska ljudstva.

Evropska »civilizacijska« moč, ki se ja kazala v gospostvu nad domnevno manjvrednimi in manj razvitimi ljudstvi, je pri marsikateremu sodobniku zbujala prepričanje o lastni večvrednosti, ošaben ponos. *Superbia* je že v *Svetem pismu*

slabo zapisana. Kristjani so jo šteli med smrtne grehe. Ker sta bili njeni najožji spremljevalki *avaritia* in *gula,* pohlep in pogoltnost, je bila »civilizacija« neustavljiva in pogosto smrtonosna sila. Danes, v našem svetu, v katerem ideja enakosti med ljudmi, ki je bila do padca socializma ena vladajočih idej, še ni povsem izkoreninjena, pa »civilizacija« v omenjenem smislu ni nekaj, kar bi vsi brez zadržkov, nekritično sprejemali.

Z razvojem družboslovja se je konec 19. stoletja razvilo še eno pojmovanje civilizacije. Tu je »civilizacija« strokovni, tehnični termin. Označuje veliko kulturno tvorbo, ozemeljsko določljiv specifičen, poseben način duhovnega in materialnega življenja kakega naroda ali skupine narodov ter zgodovinski nabor njegovih oz. njihovih dosežkov.

Pojem civilizacija v tem smislu je v novejšem času doživel renesanso v političnem okolju skupine BRICS. V tem kontekstu so začeli govoriti o civilizacijskih državah ali geopolitičnih regijah. Načelno, normativno stališče tu je, da civilizacija ni le ena in da so različne civilizacije enakovredne ter imajo pravico do samostojnega in nemotenega obstoja ter razvoja. To pomeni, da ni univerzalne civilizacije in zato ne more biti niti univerzalne oblasti, nekakšne svetovne vlade ali globalnega hegemona.

V nasprotju s tem sile, ki vodijo vojno proti Rusiji v Ukrajini in proti Palestincem v zahodni Aziji, uporabljajo razsvetljenski univerzalistični, kolonialistični in imperialistični pojem civilizacija. Z njim si dokazujejo lastno večvrednost, legitimirajo svoj hegemonizem in ekspanzionizem ter upravičujejo in opravičujejo svoje vojne in zločine.

Nacisti v Ukrajini so od osamosvojitve države po razpadu Sovjetske zveze, posebej intenzivno pa od začetka vojne leta 2014 odrekali civiliziranost lastnemu ruskemu prebivalstvu in Rusom nasploh. Imeli so jih za neevropske, azijatske barbare. Reaktivirali so klasično nacistično protirusko propagando. Pri tem početju so jih z avtoriteto Evropske unije podprli Evropejci in se pri tem opirali na svojo bogato tradicijo rusofobije ter na novoprebujeno prepričanje, da predstavljajo civilizacijo – spomnimo se na npr. sramotnih Borrellovih izjav o »vrtu in džungli«. Civilizacijsko razvrednotovanje Rusov je postalo nekaj splošnega in samoumevnega.

Veliko ekscesivnejše je sklicevanje na civilizacijo v genocidni vojni v zahodni Aziji. Sionistična propaganda mašinerija s svojo silno močjo Palestincem (in po potrebi zlasti Arabcem ter Irancem) odreka ne le civiliziranost, temveč – v imenu »civilizacije« – kar človeškost. Ima jih za barbarske podljudi, za »človeške živali«, kot se je izrazil donedavni izraelski obrambni minister. Izrael pa enači s civilizacijo in genocid nad Palestinci prikazuje kot obrambo zahodne civilizacije. To genocidno propagando sprejema in širi tudi nekaj slovenskih politikov ter intelektualcev.

»Obramba zahodne civilizacije« je v resnici množično pobijanje civilnega prebivalstva, herodska morija otrok kot prihodnosti naroda, zažiganje in rušenje

bolnišnic ter šol in knjižnic, umori gasilcev, reševalcev in zdravstvenega osebja, pa učiteljev, profesorjev, pesnikov in pisateljev, samovoljno zapiranje in potem sistematično mučenje v zaporih, posiljevanje jetnic in jetnikov ter »žetev« organov tistih, ki izdihnejo, bombardiranje džamij in (tudi zgodovinskih zgodnjekrščanskih) cerkva, stanovanjskih zgradb, uničevanje vodovodov, kanalizacije, električne napeljave in cest, destrukcija pokopališč, kraja palestinske zemlje, pustošenje polj in sekanje oljk, metodično poniževanje, žaljenje in teroriziranje še živih, njihovo stradanje, preprečevanje dostave zdravil, načrtovanje širjenja bolezni, pobijanje humanitarnih delavcev, uslužbencev OZN in novinarjev, umori (tudi tujih) političnih voditeljev, napadi na diplomatska predstavništva in sploh kršitve mednarodnega, vojnega ter humanitarnega prava, perfidno sprevračanje dejstev, brezsramno laganje in teptanje, brez slehernih zadržkov, elementarne človeške morale ter na koncu celo ubijanje lastnih ljudi, da jih ne bi zajel sovražnik. Po razkritjih izraelskega tiska je večji del izraelskih žrtev 7. oktobra 2023 pobila izraelska vojska, kar je, tako kot pobijanje civilnega prebivalstva, uradna vojaška doktrina Izraela.

Demokracija

Nekaj časa je Izrael veljal za »edino demokracijo na Bližnjem vzhodu«. Ker apartheid, pravna neenakost nejudovskega prebivalstva, nezakonita okupacija, prisvajanje tuje lastnine, sistematično in metodično nasilje ter vse večja fašizacija vladnih teles in družbe ne zbujajo ravno asociacij na demokracijo, se zdaj bolj poudarja, da je Izrael branik zahodne civilizacije. Zato pa se vojno proti Rusiji v Ukrajini še vedno predstavlja kot vojno za demokracijo (in »evropske vrednote«).

Ta »demokracija« ni nič privlačnejša od že obravnavane »zahodne civilizacije«. Ukrajina nima zakonite vlade, ker se je mandat predsedniku in parlamentu iztekel, volitev pa ne razpišejo. Tako kot prej zakonita, zdaj nezakonita oblast predseduje brezzakonju. Ukinila je kritične in opozicijske medije. Prepovedala je opozicijske stranke. Opozicijske politike in novinarje ustrahuje, zapira in pobija. Delavcem je odvzela pravice in kmetje so brezpravni. Ruski in madžarski manjšini je prepovedala uporabo materinščine. Zatira versko svobodo in zažiga knjige.

Oblast je neodvisna od državljanov in odvisna od tujih centrov moči. Za tuje interese in v ostrem nasprotju z nacionalnimi bije vojno proti Rusiji, da bi jo »oslabili« in po možnosti razformirali (kot pravi neizvoljena evrokratka Kaja Kallas), ter pošilja v smrt lastno prebivalstvo. V zameno prejema orožje in denarno podporo. Del denarja se opran vrača, od koder je prišel, del si razdelijo oligarhi, del omogoča, da se kolesje oblastnega stroja vrti naprej, vse skupaj pa žene in perpetuira vojno. Korupcija cveti. Ključne položaje, zlasti v represivnem

aparatu, zasedajo nacisti, ki držijo v šahu politike, terorizirajo prebivalstvo in skrbijo, da se vojaki na fronti ne vdajo. (Število vdaj se je povečalo, ko so elitne nacistične enote poslali v napad na Kursk.)

Uzurpator Zelenski je odločanje o prihodnosti države prepustil korporaciji BlackRock in večina izjemno rodovitne obdelovalne zemlje je prešla v roke tujih korporacij. Vojaški analitiki ocenjujejo, da je ukrajinska vojska doslej imela milijon in pol žrtev, od tega več kot pol milijona mrtvih, in skoraj polovica prebivalcev, ki je pred vojno štelo več kot 40 milijonov, se je izselila. Ukrajinsko demokracijo označujejo nezakonita oblast, brezpravno prebivalstvo, depopulacija, uničevanje države, izguba obdelovalne zemlje in drugih naravnih bogastev, kontaminacija okolja, laboratoriji za razvijanje biološkega orožja in uresničevanje liberalistične kulturne agende.

Za kaj gre

Če je genocid v okupirani Palestini, če je to radikalno, nezadržano in brezkompromisno razčlovečenje »zahodna civilizacija«, še več, če je vse to tudi le obrobno potrebno za »obrambo zahodne civilizacije«, je to najhujša obsodba te civilizacije. Dejansko zahodna civilizacija uničuje sámo sebe, ko uničuje druge. Tisti, ki se temu upirajo, ki nasprotujejo genocidu, varuhi človečnosti in človeškosti pred njenim militariziranim posthumanizmom in transhumanizmom, pa so njene žrtve.

Če genocid, zločin vseh zločinov, kljub temu prikazujejo kot obrambo »zahodne civilizacije«, bi v tem morda lahko videli izraz brezizhodnosti in obupa: zahodne oblastniške elite za obrambo svojega početja nimajo ničesar drugega več razen tega opevanega, vrednostno nabitega in obenem dokončno razvrednotenega pojma. (Podobno se Evropska unija, stroj za uničevanje Evrope, evropskih narodov in držav, sklicuje na »evropske vrednote«.) Toda ne gre le za njihov obup. Ko oblastniške elite govorijo o obrambi zahodne civilizacije, medtem ko si brutalno in brezkompromisno prizadevajo za ohranjanje gospostva nad svetom ter lastnim prebivalstvom, vlečejo podložno prebivalstvo, »nas«, v lastne zločine, razjedajo našo človeškost, nas moralno in politično dezorientirajo ter povzročajo otopelost naših čustev in uma. To je kognitivna vojna.

Domnevna vojna za demokracijo v Ukrajini je v resnici vojna proti demokraciji. Nedemokratične, oligarhične, volilcem neodgovorne elite na Zahodu, katerih privilegirani način delovanja je postal vojna, podpirajo protidemokratični režim v Kijevu. Njihova podpora nacistom v Ukrajini je vzvod za renacifikacijo Evrope. Neizvoljena Evropska komisija s pomočjo vojne v svojih rokah koncentrira in centralizira vse več moči, politično razlašča podrejeno prebivalstvo, militarizira evropsko gospodarstvo, ki je zaradi te vojne v zatonu, omejuje svobodo mišljenja in govora ter uvaja enoumje. Govorjenje o obrambi demokracije

diskreditira demokracijo v očeh javnosti in hromi ljudstvo. Je dresura, s katero javnost odvajajo od resnice, upoštevanja dejstev in logičnega mišljenja.

Ti vojni kažeta, česa so zmožne zahodne oblastniške elite. Kolumbijski predsednik je izjavil, da te elite z genocidom v zahodni Aziji sporočajo, kako bodo obračunale z vsakim odporom zoper sebe. Nam, ki živimo pod liberalističnim totalitarizmom, ti vojni jemljeta državljansko moč in nas spreminjata v podložnike, naše države pa v transmisijsko kolesje destruktivizma nadnacionalnih centrov moči.

Ukrajinski uzurpator Zelenski je proti koncu leta 2024 spet grozil z jedrskim orožjem. Politični in vojaški analitiki so ugotavljali, da tajni aneksi k njegovemu »mirovnemu načrtu« govorijo o namestitvi jedrskega orožja v Ukrajini. V Bruslju je nedavno pozival države članice, naj »formirajo bataljone« za boj na ruski fronti.

Naši oblastniki in oblastnice so doslej hladnokrvno, ne da bi pokazali vsaj kanček empatije, obžalovanja ali slabe vesti, sprejemali ali podpirali odločitve, ki Ukrajince pošiljajo na morišče. »Oblastnic« ne dodajam zaradi politične korektnosti, pač pa zato, ker so med okrutnimi in brezdušnimi zagovorniki te vojne, žal, v ospredju prav ženske: Nuland, von der Leyen, Baerbok, Kallas, Truss, Clinton, Freeland, Harris, Marin, Fajon, Pirc Musar ipd. Toliko o upanju, ki smo ga gojili svojčas, da bo vstop žensk v politiko obrnil reči na bolje! Pričakovati moramo, da bodo zahodne oblastniške elite, vštevši slovensko, z enako ravnodušnostjo v smrt pošiljale tudi svoje podložnike. Nasprotovanje tem vojnam, ki mora biti po logiki stvari v prvi vrsti nasprotovanje našim oblastniškim elitam, in obramba demokracije, humanosti, mednarodnega prava ter konec koncev tudi evropske kulture (ne pa supremacizma, kolonializma, imperializma in rasizma »zahodne civilizacije«) sta zato dobesedno življenjskega pomena.

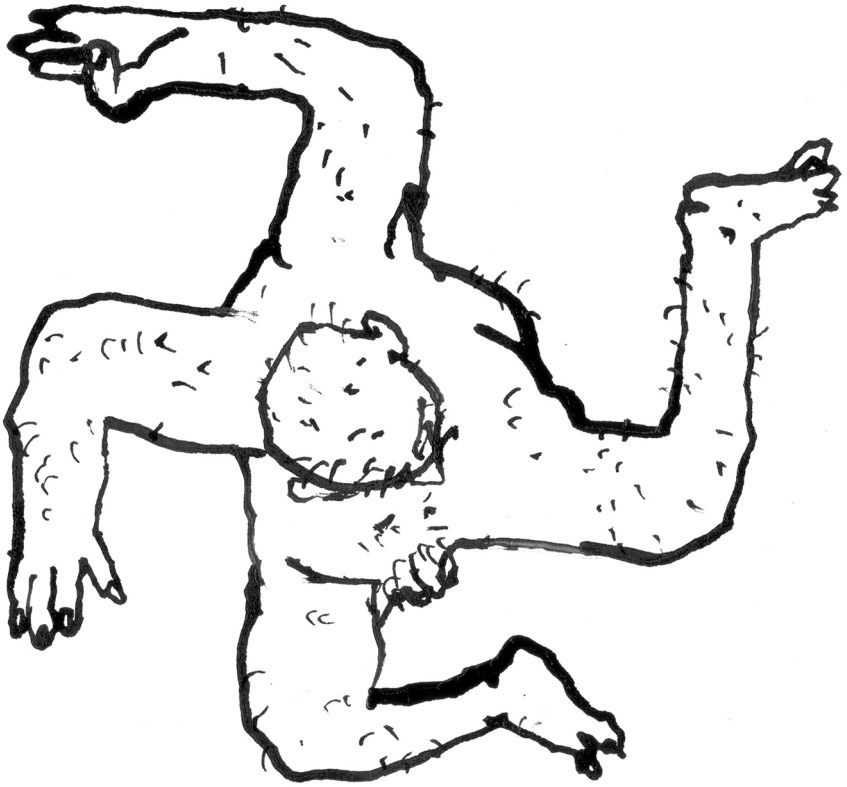

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.93-100

Strankarski sistem in odvisni kapitalizem[1]

Rastko Močnik

Povzetek: To je drugi izmed treh prispevkov o širšem ozadju vojne v Ukrajini. V njem prikazujem, kako sistem strankarskega parlamentarizma ohranja kapitalistične odnose izkoriščanja in zatiranja. Skoz strankarski sistem se ne izraža volja ljudstva, temveč se zagotavljajo koristi vladajočih razredov. Tako je bilo v času razrednega kompromisa v treh desetletjih po drugi svetovni vojni in tako je danes v času avtoritarnega etatizma. V odvisnih kapitalizmih na obrobju sistema, kakršna sta ukrajinski ali slovenski, s pomočjo strankarskega sistema vlada kompradorska buržoazija, ki je odvisna od vladajočih razredov v središčnih kapitalizmih in ki služi interesom transnacionalnega središčnega kapitala.

Ključne besede: strankarski parlamentarizem, razredni kompromis, avtoritarni etatizem, kompradorska buržoazija

Evropski parlament je v enem svojih prvih dejanj pozval države EU, naj odpravijo omejitve Ukrajini, da »uporabi zahodno orožje proti legitimnim vojaškim tarčam na ruskem ozemlju«. Ker je samo zahodno vojaštvo sposobno upravljati zahodno orožje dolgega dosega, je Evropski parlament dejansko pozval članice EU, naj napadejo Rusijo. Predsednik Državne dume Vjačeslav Volodin je ob tem vprašal evropske parlamentarke in parlamentarce (Государственная Дума 2024): »Pa ste vprašali svoje volivke in volivce?« Parlamentarke in parlamentarci bi mu lahko odgovorili: »Seveda smo jih! Njihov odgovor je bil, da so nas izvolili.«

Pa vendar si je smiselno postaviti Volodinovo vprašanje. V vseh državah EU večina prebivalstva nasprotuje temu, da bi se njihova vojska bojevala v Ukrajini: od 54 % na Švedskem do 90 % v Bolgariji. Medtem ko je 59 % predstavnikov evropskih ljudstev (425 glasov od 720) glasovalo za bojevito resolucijo

1 Prvič objavljeno 5. oktobra 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

in samo 18 % (131 glasov) proti njej, si v povprečju 41 % prebivalstva EU želi, da bi EU spodbudila Ukrajino, naj se z Rusijo pogaja o miru, in samo 31 % jih misli, da bi morala EU podpirati Ukrajino do končne zmage (Krastev in Leonard 2024).

Tudi v Sloveniji se mnenje ljudstva ne ujema z dejanji njegovih zastopnikov. Medtem ko je slovenska vlada glede Ukrajine med najbojevitejšimi v EU, »kar 78,2 % (anketirank in anketirancev) podpira idejo o takojšnjem premirju in začetku pogajanj« (kakor je *Delo* povzelo raziskavo Ninamedije spomladi leta 2024).

Strankarski sistem

Strankarski sistem nekako preobrne voljo ljudstva, ki naj bi jo stranke izvrševale.

Medtem ko je, npr., slovensko javno mnenje tradicionalno bolj naklonjeno socializmu kakor kapitalizmu (Jogan in Broder 2015; 2016), pa volivke in volivci nikoli niso izvolili socialistične vlade, odkar imamo večstrankarski sistem. Resda dolgo ni bilo socialistične stranke, da bi jo volili – a zdaj, ko jo lahko, je komajda prišla v parlament.

Zakaj strankarski sistem prenareja voljo ljudstva in nikoli ne izraža interesov večine, je poskusil pojasniti francoski sociolog Pierre Bourdieu (2000; 2003). Stranke po predpostavki resda predstavljajo razne družbene skupine, vendar politično polje deluje po posebnih zakonitostih. Vsaka stranka želi pridobiti čim več volivk in volivcev, zato razvodenijo program in govorijo dvoumno, da bi čim več ljudi dobilo vtis, kakor da zastopajo prav njihove koristi. Strankarska politika postane tekmovanje v slepomišenju in naposled vsi govorijo enako. Razlikujejo se po retoričnih prijemih – s preigravanjem puhlic vladajoče ideologije.

Po tej razlagi delovanje strank »zapre« politično polje in konkurenca med strankami pripelje do njihovega monopola v politiki. Bourdieu je opisal strankarsko »uravnoteženi« sistem, ki je zagotavljal razredni kompromis pod vladavino kapitala v socialni državi v središču kapitalističnega sistema po drugi svetovni vojni. Ta sistem je že dolgo preteklost.

Stranke v državi razrednega kompromisa

V socialni državi so stranke z raznimi ugodnostmi podkupovale prebivalstvo, da se ni uprlo vladavini kapitala. V glavnem so ponujale potrošništvo, ki je ob visokih dohodkih spodbujalo porabo, ta pa je poganjala množično proizvodnjo. V zgodnjih 70. letih 20. stoletja je ta model zašel v krizo, delavstvo pa je okrepilo boj proti kapitalu. Hkrati se je imperialistično središče kapitalizma umikalo pred zmagovitimi narodnoosvobodilnimi boji v nekdanjih kolonijah.

Pod tem pritiskom so vladajoči razredi kapitalističnega središča odstopili od razrednega kompromisa, napadli socialno državo, okrepili izkoriščanje delavstva in z neokolonialno politiko na novo organizirali izkoriščanje formalno neodvisnih držav (Amin 2020; Kržan, 2020; 2024; Močnik 2006).

Strankarski sistem je imel pomembno vlogo v tej ofenzivi kapitalističnega razreda in je z novim načinom delovanja preobrazil kapitalistično državo.

Strankarski sistem v ofenzivi kapitala

Pred 50 leti je grško-francoski sociolog Nicos Poulantzas (1978; 1980 in 2000; 1981) analiziral novo strategijo v razrednem boju kapitalističnega razreda. Ugotovil je, da je dejanska moč z zakonodajne oblasti prešla na izvršno. Parlamenti samo še potrjujejo in legitimirajo odločitve vlad. Hkrati se izvršna oblast spaja z državno upravo in ustvarja močno upravno-politično birokracijo. S tem nastaja nova vrsta stranke – »državna stranka«. Ta je lahko ena sama vladajoča stranka, navadno pa jo sestavljata nominalno dve stranki, kakor konservativci in laburisti v Združenem kraljestvu ali do nedavnega krščanski in socialni demokrati v Nemčiji. Na oblasti oboji uveljavljajo neoliberalno politiko.

Strankarski sistem je že sam na sebi oblika razrednega boja, s katero vladajoči razredi ohranjajo in obnavljajo svojo vladavino. Od zadnje tretjine 20. stoletja naprej stranke ne dajejo več popustov izkoriščanim množicam. Večina prebivalstva zdaj ne more več vplivati na politiko, poslej jo določajo spopadi in povezave med frakcijami političnih birokracij ter frakcijami kapitala.

Obnova kapitalizma v postsocializmu

Razmerja med politično birokracijo in kapitalom so določila tudi uvedbo kapitalističnega produkcijskega načina v socialističnih deželah (Kržan 2022). Ta razmerja so bila zelo različna in tudi kapitalizma niso povsod obnovili v celoti.

Kitajska kombinacija, kjer politična birokracija nadzoruje vpeljavo kapitalističnega produkcijskega načina, ga omejuje in podpira z državnim planskim produkcijskim načinom, je omogočila najspektakularnejši družbeni razvoj v zgodovini človeštva (Pocc 1992; Ross 2008). V Belorusiji je koalicija politične birokracije in gospodarske birokracije v državnih podjetjih ustvarila »edino razvojno državo v Evropi«, kakor jo je označil Joachim Becker (2018). V Rusiji je politična birokracija ustavila kaos in razkroj Jelcinovega obdobja, ni pa preprečila frontalne uvedbe kapitalizma in zato tudi ni rešila dežele iz podrejenega položaja v svetovnem sistemu. V Ukrajini so si novi kapitalisti prisvojili državo in jo pahnili v odvisnost, revščino ter državljansko vojno (Kržan 2022; 2024).

V Sloveniji je propadel poskus, da bi politična in gospodarska birokracija (visoki menedžment) ustvarila domači vladajoči razred. Rezultat je odvisni

kapitalizem. Uspešni domači kapital je vpet v transnacionalne proizvodne verige in zato odvisen od procesov, ki jih ne obvladuje (npr. usoda Mure ali slovenjgraškega Preventa). Manj uspešni domači kapital politična birokracija podpira s subvencijami, zlasti pa z ustvarjanjem okoliščin, ki omogočajo presežno izkoriščanje delavstva (izkoriščanje nedržavljanov, nestandardna delovna razmerja, civilne pogodbe o delu namesto pogodb po delovnem pravu itn.) (Breznik 2021a). Transnacionalni kapital je prevzel najboljša podjetja, vendar ne prispeva k razvoju v Sloveniji, saj presežno vrednost odvaja iz dežele. Najpomembnejši dejavnik ostaja politična birokracija. To bi lahko bila prednost, če bi jo politična birokracija znala izkoristiti.

Politična birokracija v Sloveniji

V Sloveniji je politična birokracija razcepljena na radikalno desnico in liberalno desnico. Radikalna desnica se je pri nas z Demosom izoblikovala že pred osamosvojitvijo, dolgo preden se je začela širiti po zahodni Evropi (Močnik 1995). Liberalna desnica se je vzpostavila nekoliko pozneje, v času prevlade nekdanje Liberalne demokracije Slovenije. Za naš opis je pomembno tisto, kar je obema frakcijama skupno. Obe organizirata presežno izkoriščanje, omejujeta ali celo odpravljata socialno državo, privatizirata javne storitve, uvajata javno-privatno partnerstvo na področju javnih služb (npr. v javnem prevozu ali pri urejanju vodotokov), povečujeta splošno represijo v družbi (npr. z zadnjimi novostmi v šolstvu), v zadnjih letih podpirata militarizacijo doma in v EU ter posredniško vojno ZDA in pakta Nato v Ukrajini.

Lahko bi rekli, da v Sloveniji »državna stranka« deluje v dveh nominalnih različicah. Vendar je samo ena različica dejanska, namreč radikalna desnica. Druga različica je virtualna. Sestavi se tik pred volitvami, ko grozi, da bo zmagala radikalna desnica. V tistem trenutku pride do »prevoda« ljudske volje v strankarski sistem. Ljudje si želijo javnega zdravstva, javnih in brezplačnih šol, zanesljivih zaposlitev, poštenih pokojnin, zmanjšanja premoženjskih razlik ipd. – dobijo pa liberalno desnico na železni neoliberalni liniji. Seveda so razočarani, protijanševski provizorij zgubi podporo, radikalna desnica grozi, da prevzame oblast – in zgodba se je doslej že štirikrat ponovila.

Pri odločilnih vprašanjih in v prelomnih trenutkih liberalna desnica navadno prevzame stališče radikalne desnice. Izbris stalnih prebivalk in prebivalcev, državljank in državljanov drugih jugoslovanskih republik, je izvršila Peterletova vlada, potrdila ga je Drnovškova vlada (Breznik, Kržan in Močnik 2013). Pridružitev Natu so reklamirale vse parlamentarne stranke (z izjemo Jelinčičeve SNS), dokončala jo je Ropova liberalna vlada (Gregorčič in Kovačič 2002). Rezilno žico je na južno mejo postavila Cerarjeva liberalna vlada. Sedanja liberalna

vlada nadaljuje politiko Janševe vlade do vojne v Ukrajini in podrejanja kolektivnemu imperializmu Zahoda pod vodstvom ZDA.

Resda je v EU splošna težnja, da se tradicionalna desnica približuje radikalni desnici, socialdemokrati pa capljajo za njima. A kaj pomeni, da splošni procesi v EU uravnavajo politiko tukajšnje birokracije? To pomeni, da tukajšnja birokracija zastopa iste razredne sile kakor druge birokracije v EU. Drugače rečeno, tukajšnja strankarska birokracija je kompradorska birokracija.[2]

Kompradorska birokracija

»Komprador« je izvirno pomenil domačinskega posrednika pri tuji firmi v deželah jugovzhodne Azije. Zdaj izraz uporabljamo v razširjenem pomenu za skupine, ki v odvisni deželi uveljavljajo koristi imperialističnih držav in transnacionalnega kapitala. Značilen kompradorski podvig je, denimo, izpeljala Cerarjeva vlada z umestitvijo lakirnice Magna v Hočah.

Pakistanski sociolog Hamza Alavi (1982) je pokazal, da odvisnim kapitalističnim deželam vladajo vladajoči razredi imperialističnih dežel. Kompradorska birokracija na domačem terenu zastopa koristi imperialističnih razredov. Zagotavlja pogoje, da si imperialistični kapital prisvaja presežno vrednost s presežnim izkoriščanjem domače delovne sile in z nizkimi cenami surovin, ob šibkih sindikatih, ohlapnih okoljskih predpisih, nizkih davkih na kapitalske dobičke ipd. Hkrati skrbi, da se domači nekonkurenčni kapital ohranja in obnavlja, navadno z nizkimi mezdami, z raznimi oblikami presežnega izkoriščanja,[3] z »nestandardnimi« prekarnimi delovnimi razmerji, z izkoriščanjem migrantskih delavk in delavcev, z nizkimi davki itn.

Kompradorski projekt se je začel že pred osamosvojitvijo, ko je postkomunistična stranka razglasila geslo »Evropa zdaj!«. Pozneje so ga vse frakcije strankarskega sistema ubrano uveljavljale in nas pridružile neokolonialni Evropski uniji, imperialističnemu paktu Nato in se naposled s prevzemom evra odrekle najpomembnejšemu orodju državne suverenosti.

Se je mogoče otresti neokolonialne odvisnosti?

Zunajstrankarska mobilizacija proti prejšnji vladi je dosegla, da so volivke in volivci množično zavrnili radikalno desno politiko. Mobilizacija za priznanje Palestine je pokazala, da je mogoče odpraviti vsaj najhujše ekscese kompradorske birokracije. Zunajparlamentarna obramba javnega zdravstva je napeljala

2 »Zanjo je značilno, da nima lastnega temelja za kapitalistično akumulacijo, zato deluje kot posrednik tujega kapitala, s tem da organizira izkoriščanje domače delovne sile in pomaga ustvariti bazen delovne sile, ki se mora prodajati celo pod ceno svoje reprodukcije« (Breznik 2021b, 340).

3 Pri presežnem izkoriščanju mezda ne pokrije stroškov reprodukcije delovne sile (Marini 2023).

vlado, da v besedah ponavlja predvolilne obljube, ni pa preprečila, da v dejanjih zdravstva ne bi še naprej privatizirala.

Te mobilizacije so odpravile strankarski monopol v politiki. To je pomembna sistemska zmaga, a očitne so tudi njene meje. Podpora Palestini se je ustavila pri besedah, vlada je ni nadaljevala, tako da bi, denimo, organizirala sistematično mednarodno akcijo. Pričakujemo lahko, da bo vlada še naprej podirala javno zdravstvo, če se Glasu ljudstva ne bo posrečilo, da prenese svoj predlog zdravstvene reforme v parlament. Vlada še naprej podpira posredniško vojno ZDA in pakta Nato v Ukrajini. Strankarski sistem ima pač monopol na državno politiko. Kako odpraviti ta monopol?

Zgodovinsko se je obnesla leninska politika. Revolucionarna stranka je uporabila Dumo za ideološko agitacijo, politično pa je delovala zunaj parlamenta. Pri nas tako deluje samo radikalna desnica. Prav zaradi svoje radikalnosti na srečo za zdaj na volitvah ni mogla preseči tridesetodstotne podpore. A dogajanje v Italiji, Franciji, Nemčiji, Avstriji, na Nizozemskem nas opozarja, da se ta razmerja lahko hitro spremenijo.

Zunajparlamentarno delovanje je doslej uspevalo na področjih, kjer premišljeni posegi razmeroma zlahka uravnavajo objektivne procese, kakor npr. v zdravstvu. Pri spopadu z neokolonialno odvisnostjo pa se je treba soočiti z gospodarsko, s politično in zlasti z vojaško močjo kolektivnega imperializma Zahoda. A to je samo en del problema. Drugi del je še zahtevnejši: kako si zamisliti in potem udejanjiti družbeno ter gospodarsko politiko, ki nas bo rešila odvisnega kapitalizma – in kapitalizma nasploh?

Pri tem imamo vendarle močan adut. Pri nas je mogoče svobodno demonstrirati za Palestino in kolikor toliko svobodno razpravljati o vojni v Ukrajini. V Nemčiji to ni mogoče, drugod v EU je tudi močno omejeno. S svobodno razpravo se krepi javni razum – in sčasoma tudi sposobnost prenesti njegove dosežke v družbeno prakso. Naš adut je dediščina socialističnih 80. let prejšnjega stoletja.

Literatura

Alavi, Hamza. 1982. »The Structure of Peripheral Capitalism.« V *Introduction to the Sociology of "Developing Societies",* uredila Hamza Alavi in Theodor Shanin. Macmillan, Houndmills.

Amin, Samir. 2020. *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji.* Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Becker, Joachim. 2018. »Divergent Political-Economical Trajectories.« V *Crises in the Post-Soviet Space: From the Dissolution of the Soviet Union to the Conflict in Ukraine*, uredili Felix Jaitner, Tina Olteanu in Tobias Spöri. Routledge.

Bourdieu, Pierre. 2000. *Propos sur le champ politique.* Presses universitaires de Lyon.

Bourdieu, Pierre. 2003. *Sociologija kot politika.* Prevedla Zoja Skušek. /*cf.

Breznik, Maja. 2021a. *Mezdno delo: kritika teorij prekarnosti.* Sophia.

Breznik, Maja. 2021b. »Srednjeevropska prvotna akumulacija (spremna študija).« V Andrea Komlosy, *Delo: globalnohistorična perspektiva; od 13. do 21. stoletja*. Prevedla Mojca Kranjc. /*cf.

Breznik, Maja, Marko Kržan in Rastko Močnik. 2013. »Upravljavske tehnike ob izbrisu.« *Annales: anali za istrske in mediteranske študije. Series historia et sociologia* 23 (1): 145–154.

Государственная Дума. 2024. »Вячеслав Володин: то, к чему призывает Европарламент, ведет к мировой войне с использованием ядерного оружия.« 19. september. http://duma.gov.ru/news/60006/.

Gregorčič, Marta, in Gorazd Kovačič, ur. 2002. *Ne NATO – mir nam dajte!* Mirovni inštitut.

Jogan, Maca, in Živa Broder. 2015. »Slovenija: dva družbena sistema v spremenljivi kolektivni zavesti.« *Družboslovne razprave* 31 (80): 69–90.

Jogan, Maca, in Živa Broder. 2016. »Samostojna Slovenija in kolektivni zgodovinski spomin.« *Teorija in praksa: revija za družbena vprašanja* 53 (posebna številka): 90–111.

Krastev, Ivan, in Mark Leonard. 2024. »Wars and Elections: How European Leaders Can Maintain Public Support for Ukraine.« Policy Brief, European Council for Foreign Affairs, 21. februar. https://ecfr.eu/publication/wars-and-elections-how-european-leaders-can-maintain-public-support-for-ukraine/.

Kržan, Marko. 2020. »Zastopnik tretjega sveta v marksistični družbeni teoriji (spremna beseda).« V Samir Amin, *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji*. Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Kržan, Marko. 2022. »Vladajuće klase, rat i razvojni modeli.« *Bilten*, 8. junij. https://www.bilten.org/?p=42226 .

Kržan, Marko. 2024. »Vojna v dobi sodobnega imperializma.« *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo,* št. 823–825: 53–76.

Marini, Ruy Mauro. 2013. »Dialektika odvisnosti.« Prevedli Urša Geršek in Maja Breznik. *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo,* št. 817–819: 85–124.

Močnik, Rastko. 1995. *Extravagantia II: koliko fašizma?* ISH - Institutum studiorum humanitatis.

Močnik, Rastko. 2006. *Svetovno gospodarstvo in revolucionarna politika*. /*cf.

Poulantzas, Nicos. 1978. *L'Etat, le pouvoir, le socialisme*. Presses Universitaires de France.

Poulantzas, Nicos. 1980. *State, Power, Socialism*. Prevedel Patrick Camiller. Verso.

Poulantzas, Nicos. 1981. *Država, vlast, socijalizam*. Prevedla Dubravka Celebrini. Globus.

Poulantzas, Nicos. 2000. *State, Power, Socialism*. Prevedel Patrick Camiller. Nova izd. Verso.

Росс, Джон. 1992. »Почему экономическая реформа потерпела крах в Восточной Европе и России, а в Китае увенчалась успехом?« *Вопросы Экономики* 11. http://old.vopreco.ru/rus/archive.files/n11_1992.html.

Ross, John. 2008. »Why the Economic Reform Succeeded in China and Will Fail in Russia and Eastern Europe.« Learning from China. https://www.learningfromchina.net/why-the-economic-reform-succeeded-in-china-will-fail-in-russia/.

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.101-125

Različice obnove kapitalizma in vojna v Ukrajini[1]

Rastko Močnik

Povzetek: To je tretji izmed treh prispevkov o ozadju vojne v Ukrajini. V njem prikazujem, kako so vladajoči razredi različno vpeljali kapitalistični produkcijski način v dežele, kjer so v preteklosti gradili socializem. Na Kitajskem in v Vietnamu podrejajo kapitalistični produkcijski način državnemu planskemu gospodarjenju in niso obnovili kapitalistične družbene formacije. V drugih deželah, kakor v Rusiji, Ukrajini ali Sloveniji, so kapitalističnemu načinu podredili vse druge družbene odnose. Način, kako so vpeljali kapitalistični način, določa tudi, kako se družba vključuje v svetovni kapitalistični sistem. Kitajska prevzema vodstvo v svetovnem gospodarstvu, druge postsocialistične dežele pa se s svojimi podrejenimi kapitalizmi umeščajo na izkoriščano obrobje sistema. V okviru te problematike analiziram vzroke vojne v Ukrajini.

Ključne besede: obnova kapitalizma, različice postsocializma, vojna v Ukrajini

Družbe »zgodovinskih socializmov«, ki so vpeljale kapitalistični produkcijski *način,* niso nujno tudi obnovile kapitalistične družbene *formacije*. Na Kitajskem gradijo socializem s kitajskimi značilnostmi, v Vietnamu prakticirajo socialistično usmerjeno tržno gospodarstvo. Na območju Sovjetske zveze in v Evropi pa so v družbah, kjer so nekdaj vsaj po trditvah državne ideologije gradili socializem, povzdignili kapitalistični produkcijski način na dominantno pozicijo in tako obnovili kapitalistično družbeno formacijo. Rezultati obnove kapitalizma pa niso povsod enaki.

Do obnove kapitalizma so pripeljali razredni boji v zgodovinskih socializmih in v svetovnem kapitalističnem sistemu. Model administrativnega socializma

1 Prvič objavljeno v *Borec, revija za zgodovino, antropologijo in književnost* 76, št. 823/825 (2024): 77–103. Zahvaljujem se Marku Kržanu in Tomažu Mastnaku za komentarje k prvemu osnutku pričujočega besedila. V marsičem sta mi razjasnila problematiko in izostrila orodja za njeno obravnavo. Koliko se mi je posrečilo, da orodja dobro uporabim in problematiko ustrezno obdelam, pa bosta ocenila bralka in bralec.

(etatistični model, državni socializem) se je po začetnem vzponu iztrošil v 60. letih 20. stoletja. Krizo so poskušali reševati z raznimi reformami, ki pa socialističnih družb niso zavarovale pred sistemsko krizo svetovnega kapitalizma v 70. letih 20. stoletja. Države zgodovinskih socializmov so bile večinoma močno zadolžene. To jih je v 80. letih 20. stoletja, potem ko je ameriška narodna banka drastično vzdignila obrestno mero, potisnilo v gospodarsko in splošno družbeno-politično krizo. Množice so se začele upirati vladavini politične in ekonomske birokracije, ustanove kolektivnega imperializma »Zahoda«[2] (Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, Evropska unija) so jih izsiljevale, naj obnovijo kapitalizem. Iz vzrokov, ki jih bomo obravnavali v nadaljevanju, so vladajoče skupine najprej obnovile *buržoazno državo* in šele ta je obnovila kapitalistična produkcijska razmerja ter druge kapitalistične družbene odnose. Buržoazno državo so vzpostavile koalicije političnih, ekonomskih in ideoloških birokracij v povezavi z antikomunističnimi ter celo fašizoidnimi grupacijami, ki so marsikod prišle iz emigracije. Ko so antisocialistične koalicije ustanavljale buržoazne nacionalne države, so razbile socialistične federacije – Socialistično federativno republiko Jugoslavijo, Češkoslovaško socialistično republiko in Zvezo sovjetskih socialističnih republik.

Pravica do samoodločbe[3] in nacionalna država

Socialistično gibanje je na koncu 19. stoletja podprlo zahteve podrejenih ljudstev v imperijih in kolonijah, da se narodno osvobodijo. Socialisti so samoodločbo narodov podpirali v okviru boja proti imperializmu, kar jih je pripeljalo do tehle sklepov: 1. narodne osvoboditve ni mogoče uveljaviti pod vladavino kapitala; 2. socialisti morajo podpreti osvobodilne boje kolonialnih ljudstev, četudi jih vodijo nacionalne buržoazije, saj narodnoosvobodilni boji proti imperializmu spodnašajo svetovni kapitalizem in tudi pomagajo proletarskemu revolucionarnemu boju v imperialističnih deželah. Odprto je ostalo vprašanje,

2 »Zahod« v pomenu središča svetovnega kapitalizma pišem v narekovajih, da poudarim, da ta izraz, ki ga uporabljata zlasti uradna znanost in žurnalizem aparatov vladajoče ideologije, pripada govorici hladne vojne in se izvirno nanaša na razdelitev na kapitalistični ter socialistični svet. Izraz je etnocentričen (če gledate iz Šanghaja, so ZDA na vzhodu; če gledate iz San Francisca, je Kitajska na zahodu) in ni natančen (če gledate z Dunaja, je Japonska na vzhodu, Avstralija in Nova Zelandija pa sta na jugu). – Izraz »kolektivni imperializem 'Zahoda'« uporabljamo v konceptualnem pomenu, ki ga je vpeljal Samir Amin (2020b).

3 *Right to self-determination* (angl.), *droit à l'autodétermination* (fr.), *право на самоопределение* (rus.) navadno prevajajo s *pravico do samoodločbe*. Običajni prevod sugerira enkratno dejanje odločitve in ga v splošnem govoru samoniklo povezujejo s pravico do secesije od večje politične enote (kakor npr. pri odcepitvi Republike Slovenije od jugoslovanske federacije ali pri težnjah, da se Katalonija odcepi od španske monarhije). Vendar je pravica do odcepitve samo »zunanja« razsežnost te pravice; njena »notranja« razsežnost je pravica ljudstev, da se svobodno gospodarsko, politično in kulturno razvijajo brez zunanjih posegov – in da vlade predstavljajo celotno prebivalstvo brez razlikovanja. Ustreznejši prevod bi zato bil »samodoločanje«: tako bi poudarili, da je to proces, ne enkratno dejanje.

ali velja podpreti narodnoosvobodilna gibanja v deželah, kjer organizirani proletariat že bojuje razredni boj za odpravo kapitalizma. Ali naj torej revolucionarne sile proletariata sodelujejo z buržoaznimi narodnoosvobodilnimi gibanji v centru in na polperiferiji kapitalističnega sistema: v habsburškem cesarstvu, v zahodnem delu ruskega carstva, v evropskem delu osmanskega imperija, na britanskem otočju? Vprašanje se je zaostrilo z razkolom v socialističnem gibanju na začetku svetovne vojne, ko je večina socialdemokratskih strank podprla vojno politiko vladajočih v »svojih« državah, množice pa so podlegle šovinistični politiki »obrambe domovine« in dopustile vladajočim razredom, da so jih poslali umirat v imperialističnem spopadu.

Rosa Luxemburg je v teh okoliščinah menila, da je politika »pravice narodov do samoodločbe« buržoazna politika in da mora revolucionarno gibanje takoj uveljaviti razredno politiko proletarskega internacionalizma. Lenin je, nasprotno, menil, da velja vseeno sodelovati z buržoazno politiko »pravice narodov do samoodločbe«, saj razbija reakcionarne imperije. Razvoj evropskih buržoaznih nacionalnih držav, ki so nastale na območjih treh imperijev, habsburškega, ruskega in osmanskega, je pokazal, da je bilo stališče Rose Luxemburg pravilno. Do začetka druge svetovne vojne so vse postale napol fašistične ali kar fašistične kompradorske države odvisnega kapitalizma. Antikolonialni boji pa so potrdili Leninovo stališče. Večina antikolonialnih gibanj je program narodne osvoboditve povezala s socialističnim programom. Ko so izbojevala neodvisnost, so se vsaj v prvi fazi lotila izgradnje socializma.

»Pravica narodov do samoodločbe« je imela pomembno ideološko in pravno vlogo pri razbijanju socialističnih federacij. Antisocialistične koalicije so ljudstva, ki so jim vladale, napeljale, da so pravico do samoodločbe uveljavila v njenem negativnem pomenu – za odcepitev.[4] Ta uporaba »pravice narodov do samoodločbe« je povzročila temeljne in daljnosežne zgodovinske učinke. Tako so npr. jugoslovanski narodi na podlagi te pravice ustanovili samostojne in neodvisne nacionalne države, a so z isto odločitvijo hkrati: odpravili socializem; ustanovili buržoazno državo, ki je razlastila ljudstvo družbenega bogastva in ga privatizirala; zanetili konflikt med narodi nekdanje federacije; omogočili formiranje kompradorske buržoazije,[5] ki je njihove družbe preobrazila v odvisne

4 V Jugoslaviji so vzpostavitev nacionalnih držav na referendumih množično podprli v Sloveniji (ob 93,2-odstotni udeležbi 88,5 % vseh upravičenk in upravičencev), na Hrvaškem (ob 83,56-odstotni udeležbi 93,24 % glasujočih) in v Makedoniji (ob 75,72-odstotni udeležbi 96,46 % glasujočih). V Bosni in Hercegovini je bila udeležba sicer manjša, a podpora odcepitvi prav tako množična: ob 63,6-odstotni udeležbi je neodvisnost podprlo 99,7 % glasujočih. V Črni gori je bil referendum leta 2006, rezultat se razlikuje od ostalih: udeležba je bila 86,3-odstotna, neodvisnost pa je podprlo 55,5 % glasujočih (ob pravilu, da zmaga opcija, ki jo podpre več kakor 55 % glasujočih).

5 Kompradorska buržoazija v kolonijah ali v formalno neodvisnih državah služi imperialističnemu kapitalu in upravlja domačo družbo v njegovem interesu. Izraz prihaja od portugalske besede *comprador* (dobesedno: kupec): to je bil v kolonijah domačinski služabnik, ki je oskrboval evropsko gospodinjstvo. Pomen besede se je razširil na domače pogodbene partnerje kolonialnih podjetij in na domače menedžerje v teh podjetjih. Naposled se je razširil na celoten razred, ki je posredoval med imperialističnimi silami in njihovimi podjetji na eni strani ter odvisnimi gospodarstvi in nasploh

kapitalizme na svetovni polperiferiji. Tudi na območju Sovjetske zveze je obnova kapitalizma povzročila hude pretrese in vojne spopade ter naposled vojno med Ukrajino in Rusko federacijo. Pokazalo se je, da je »pravica narodov do samoodločbe« le pravni mehanizem za vključitev v svetovni kapitalizem na podrejenem položaju. Pozitivna »notranja« razsežnost te pravice, da se ljudstva svobodno gospodarsko, politično in kulturno razvijajo brez zunanjih posegov, je v kapitalizmu zgolj pravna fikcija.

Če hočemo razumeti učinke obnove kapitalizma, si moramo ogledati, kako je obnova potekala. Ne bomo se ukvarjali z jugoslovanskim primerom, ki je zelo poseben, saj je Jugoslavija že na polovici prejšnjega stoletja opustila administrativni socializem po sovjetskem zgledu in vpeljala izvirni samoupravni socializem. Drugod so bolj ali manj ostali v okvirih sovjetskega modela, zato si velja vsaj v grobih potezah ogledati, kako je deloval sistem administrativnega socializma.

Nekdanja ureditev v administrativnih socializmih

V administrativnih socializmih so bila produkcijska sredstva v državni lasti. Na ravni celotnega gospodarstva je z njimi upravljala politična birokracija. Na ravni posameznih produkcijskih enot (podjetij) so s produkcijskimi sredstvi upravljali menedžerji, tj. ekonomska birokracija, a v okviru državnega plana, ki ga je določala politična birokracija. Vladali sta torej dve skupini, politična birokracija, ki je bila vodilna, in ekonomska birokracija, ki ji je bila podrejena. Politična birokracija si je prizadevala za ohranjanje, obnavljanje in širitev celotnega narodnega gospodarstva in vse družbe: po političnih vidikih je odločala, katerim

odvisnimi družbami v kolonijah na drugi. Kolikor smo lahko ugotovili, dokumenti revolucionarnega delavskega gibanja izraz »kompradorska buržoazija« prvič omenjajo v Tezah o revolucionarnem gibanju v kolonijah in polkolonijah, ki jih je sprejela Komunistična internacionala na 6. svetovnem kongresu leta 1928 v Moskvi. V 18. tezi piše takole (Theses and Resolutions of the VI. World Congress of the Communist International 1928, 25–29): »Nacionalna buržoazija v teh kolonialnih deželah nima enotnega odnosa do imperializma. Del te buržoazije, natančneje, trgovska buržoazija, neposredno služi interesom imperialističnega kapitala (tako imenovana kompradorska buržoazija). […] Preostali deli nacionalne buržoazije, zlasti tisti del, ki izraža interese domače industrije, podpirajo nacionalno gibanje in predstavljajo posebno omahujočo težnjo, ki ji lahko rečemo *nacionalni reformizem* (ali 'buržoazno-demokratska tendenca')." – Izraz je uporabljal tudi Lev Trocki. V *Zgodovini ruske revolucije* (Троцкий 1930) je takole označil vladajoče razrede v predrevolucionarni Rusiji: »Ruska avtokracija na eni strani in ruska buržoazija na drugi sta imeli kompradorske poteze, ki so celo postajale vse izrazitejše. Živeli sta od svojih povezav s tujim imperializmom, hranili sta se s temi povezavami in služili imperializmu; brez te podpore ne bi mogli preživeti. […] Napol kompradorska ruska buržoazija je imela iste interese kakor svetovni imperializem, prav kakor agent, ki za plačilo pobira procente od transakcij, živi od interesov svojega delodajalca." – Tudi Mao Cetung je v spisu Kitajska revolucija in Komunistična partija Kitajske (Tse-tung 1939) razločeval med progresivno »nacionalno buržoazijo« in reakcionarno »kompradorsko buržoazijo«: »Imperialistične sile so po celotni Kitajski vzpostavile omrežje kompradorske in trgovsko-oderuške eksploatacije. […] Imperialistične sile so si v razredu fevdalnih zemljiških lastnikov in v kompradorskem razredu ustvarile glavno oporo za svojo vladavino nad Kitajsko. […] Razločevati moramo med veliko kompradorsko buržoazijo in nacionalno buržoazijo."

področjem bo v tem ali onem obdobju dala prednost (industriji ali kmetijstvu, produkciji produkcijskih sredstev ali potrošnih dobrin, vojaški industriji ali ekstraktivni industriji itn.). Pripadniki gospodarske birokracije (direktorji, visoki menedžerji) so skrbeli za svojo produkcijsko enoto in se po gospodarskih vidikih odločali, kako zagotoviti njeno ohranjanje, obnavljanje in širitev. Menedžerji so zato pogosto delovali mimo plana, delali so zaloge za prihodnjo proizvodnjo svojega podjetja, dogovarjali so se z menedžerji v drugih podjetjih za dobave in rezervacije, ponarejali poročila o izpolnjevanju plana ipd. Logika delovanja gospodarske birokracije na ravni posameznih podjetij je bila v protislovju z logiko delovanja politične birokracije na vsedržavni ravni, a to protislovje ni bilo antagonistično. Na eni strani so se menedžerji dogovarjali z nižjimi sloji politične birokracije v skupnem interesu, da razvijajo nižje upravno-politične enote (sovjetske republike, avtonomna področja, òblasti itn.). Na drugi strani sta si obe frakciji birokracije, politična in ekonomska, prisvajali proizvod delovnih ljudi in z njim razpolagali. Njun skupni interes je bil, da ta položaj ohranita. Politična in gospodarska birokracija sta tako bili v antagonističnem odnosu z delovnimi ljudmi in s širokimi množicami. Delavstvo je lahko na njune odločitve vplivalo predvsem s konfliktnimi metodami (s stavkami, a tudi z nasilnejšimi upori).[6] Birokraciji sta določali življenje širokih množic, ne da bi te kaj dosti vplivale na njune odločitve.

Med vladajoče skupine moramo poleg politične in ekonomske birokracije prišteti še ideološko (kulturno) birokracijo, ki je skrbela za »družbeno vezivo«, tj. upravljala je z mehanizmi ideološkega povezovanja protislovne družbe. Tudi kulturno birokracijo so razkrajala notranja protislovja. Na eni strani je bila visoko profesionalna z izjemnimi dosežki v znanostih, tehniki, izobraževanju in na tradicionalnih področjih buržoazne »apolitične« (tj. liberalne) kulture (opera, balet), estetizirane filmske ustvarjalnosti, intimiziranega leposlovja. Na drugi strani je ustvarjala razne nadomestke za idejno-politično javno debato, ki jo je politična birokracija onemogočala. Kulturna birokracija je bila podrejena ostalima birokratskima frakcijam, bila je malomeščanska in liberalna ter je na robovih svojega ideološkega obzorja proizvajala disidenco. Politična birokracija je občasno represivno udarila po disidentih, s čimer je ohranjala neantagonistično protislovje s preostalo kulturno birokracijo in disciplinirala širše množice.

6 Maja leta 1953 so protestirali delavci in delavke v tovarni orožja Škoda v Plznu na Češkoslovaškem; proteste so zatrle varnostne sile. Junija istega leta so se uprli delavci in delavke v Berlinu ter večjih mestih Nemške demokratične republike; upor so zatrle vojska Sovjetske zveze in domače varnostne sile. Junija 1956 so se uprli delavci v poljskem industrijskem središču Poznanju, sto tisoč manifestantov je razgnala poljska armada. – Oktobra 1956 je izbruhnila oborožena vstaja na Madžarskem, zrušila vlado in postavila za premiera Imreja Nagyja; po vsej deželi so ustanavljali delavske svete in uvajali samoupravljanje; vlada je razglasila, da bo Madžarska izstopila iz Varšavskega pakta; vstajo je zatrla vojska Sovjetske zveze.

Vladajoče birokratske frakcije niso bile vladajoči razred

Tri birokratske frakcije so opravljale funkcije vladajočega razreda, a same niso bile vladajoči razred. Mehanizmi ohranjanja in obnavljanja birokracij so bili meritokracija, klientelizem, nepotizem, korupcija, a ti mehanizmi niso bili mehanizmi ohranjanja in obnavljanja družbe v celoti.

V kapitalizmu se vladajoči razred ohranja in obnavlja z mehanizmom tržne konkurence med posameznimi kapitali (podjetji). Ti se na trgu konkurenčno spopadajo, da bi si prisvojili čim večji delež presežne vrednosti, ki jo kapital kot celota iztisne iz delovne sile. Konkurenčni boj rezultira v splošni profitni stopnji, ki vsakemu posameznemu kapitalu odreja povprečni profit glede na obseg vloženih sredstev. S konkurenčnim bojem se vzdržuje povezanost med sicer nasprotujočimi si kapitali, ohranja se razredna solidarnost kapitalističnega razreda pri izkoriščanju delavstva in plenjenju narave ter obnavlja celotna družba pod vladavino kapitala.

V administrativnem socializmu ni bilo takega mehanizma, ki bi hkrati zagotavljal kohezijo vladajočega razreda, njegovo vladavino in delovanje družbe kot celote. Vladajoče skupine so morale s političnimi posegi, uravnanimi na vsako posebno zgodovinsko situacijo, vzdrževati svojo oblast in delovanje družbe v celoti. Politični odnosi so delovali kot produkcijska razmerja. Natančneje: politični odnosi so *bili* produkcijska razmerja.[7] Od tod značilni voluntarizem vladajočih birokracij v družbah sovjetskega tipa, od tod tudi odločilna vloga partije.

Vodilna vloga partije

Politična birokracija je razpolagala s produkcijskimi sredstvi samo kot celotna vladajoča skupina. Zato je bila njena vladavina odvisna od notranje trdnosti, ki ji jo je zagotavljala partijska disciplina. Politična, ekonomska in ideološka birokracija so lahko vladale samo skupaj, le če so ohranjale enotno fronto proti delovnemu ljudstvu in širokim množicam.

Politična in ekonomska birokracija sta si vladavino nad delovnimi množicami zagotavljali tako, da se je politična birokracija ideološko predstavljala za zastopnika splošnih interesov delovnih ljudi, ekonomska birokracija pa za zastopnika ter izvrševalca posebnih interesov delavk in delavcev v posameznem

7 V enačbi »v državnem socializmu so politični odnosi produkcijski odnosi« se opiramo na Godelierjevo konceptualizacijo Althusserjeve ideje o »strukturi z dominanto«: »Medtem ko v vsaki družbi obstajajo družbeni odnosi, ki organizirajo delovanje sorodstva, nadalje mehanizmi avtoritete in moči, kanali za komunikacijo z bogovi in s predniki, pa vendarle sorodstvena, politična ali verska razmerja niso dominantna v vsaki družbi. Zakaj potem v neki družbi dominira en niz odnosov, v drugi družbi pa drug niz? Mislimo, da smo pokazali, da neka celota družbenih odnosov dominira, kadar hkrati deluje kot družbeno produkcijsko razmerje, kot družbeni okvir in podpora za materialni proces prisvajanja narave« (Godelier 1992, 32; 2012, 20; gl. tudi Althusser 2023).

podjetju, v posamezni produkcijski enoti. Protislovje med splošnimi in posebnimi interesi je za delovne ljudi gladila ideološka birokracija, za birokratske frakcije pa ga je sproti odpravljala partijska disciplina.

Ker so bili politični odnosi hkrati neposredno tudi produkcijska razmerja, je bilo mogoče z ideološkimi postopki posegati v produkcijske procese, npr. z ideologijo stahanovstva ali z ideologijo patriotizma, domovinske privrženosti, ki je zagotavljala prevlado splošnega interesa narodnega gospodarstva nad posebnimi interesi posameznih produkcijskih ali ozemeljskih enot. Nižji partijski kadri in članstvo sicer niso sodelovali pri odločitvah birokratskih vrhov ter pri usklajevanju med politično in ekonomsko birokracijo, a so bili odločilnega pomena za izvrševanje odločitev. Partijska disciplina tako ni samo enotila treh birokratskih frakcij »po horizontali«, temveč je tudi zagotavljala učinkovitost »po vertikali«.

Ker je politična birokracija vladavino ohranjala tako, da se je predstavljala za zastopnika interesov delovnih ljudi in občanov v celoti ter nasploh, je morala to ideološko predstavo vsaj do neke mere tudi udejanjati. To je nekatere družboslovce napeljalo k domnevi, da so zgodovinski socializmi temeljili na tihi pogodbi med »vodilnimi« (»socialistično« birokracijo) in »vodenimi« (vsem preostalim prebivalstvom). Ta poenostavljena razlaga pojasnjuje zgodovinske socialistične projekte z buržoaznim ideološkim vzorcem »družbene pogodbe«. Ne upošteva, da postkapitalistične družbe ideološko-politično ne temeljijo na individualizmu (kjer individui med seboj sklepajo pogodbe), temveč na solidarnosti, ki *materialno obstaja* v javnih solidarnostnih sistemih – v javnem zdravstvu, šolstvu, pokojninskem sistemu, sociali. Partijska disciplina je bila *deformirana oblika* socialistične solidarnosti in je zagotavljala »družbeno kohezijo« ter birokratsko vladavino hkrati. Partijska disciplina je bila »spremenjena oblika« solidarnosti – mehanizem, s katerim so tri birokratske frakcije zagotavljale delovanje družbe kot celote tako, da so tej družbi vladale.

V »horizontalni« razsežnosti je partijska disciplina povezovala vse tri birokratske frakcije v enoten družbeni dejavnik, hkrati pa je zagotavljala, da je politična birokracija obvladovala ekonomsko in kulturniško birokracijo. Od tod togost partijskega centralizma, od tod strah pred notranjimi sovražniki, od tod čistke. Rezultat je bil, da se je celotna problematika kompleksne družbe izražala v frakcijskih bojih v politbiroju – in da je izid teh bojev določal posege v zapleteno in protislovno družbeno formacijo ter sprožal procese, ki jih v teh okoliščinah ni bilo mogoče predvideti.

Ob tem sta se socialistični blok in še zlasti njegova vodilna država Sovjetska zveza ves čas obstoja spopadala z močnejšim nasprotnikom. Pred vojno je svetovni kapitalizem obkolil in izoliral Sovjetsko zvezo, po vojni se je imperialistični »Zahod« s »hladno vojno« bojeval proti njej in drugim državam s socialističnim projektom. Kljub temu je Sovjetska zveza odločilno prispevala k vojaški

zmagi nad fašizmom, po vojni pa je skupaj s socialističnim blokom uspešno podpirala boj ljudstev svetovnega juga proti kolonializmu in neokolonializmu.

Kriza kapitalizma v 70. letih 20. stoletja

V 70. letih prejšnjega stoletja se je strnilo več raznorodnih procesov, katerih preplet je sprožil krizo kapitalizma, ki še vedno traja. Na eni strani so boji proti imperializmu v narodnoosvobodilni obliki in v neposredni protikapitalistični obliki oslabili svetovni kapitalistični sistem. Na drugi strani je sama logika kapitalizma povzročila dvojni sistemski prelom.

Ljudstva Azije in Afrike so dotlej že opravila s francoskim ter z britanskim kolonializmom, zdaj so ljudstva »svetovnega juga« začela podirati tudi imperializem ZDA. Po zmagi kubanske revolucije leta 1959, ki je načela gospostvo ZDA v Amerikah, je leta 1975 ljudstvo Vietnama vojaško porazilo ZDA in zaveznike. Sile, ki si prizadevajo za osvoboditev človeštva, so zmagovale v narodnoosvobodilnem boju proti imperializmu in se organizirale v gibanje neuvrščenih. Številne države, ki so se osvobodile kolonialne vladavine, so se usmerile v graditev socializma.

Leta 1970 je v Čilu na volitvah zmagala Ljudska enotnost in začela z antiimperialističnimi ter socialističnimi reformami. Leta 1973 so ZDA z vojaškim udarom zrušile socialistično vlado in pučisti so leta 1975 uvedli politiko, ki ji zdaj pravimo neoliberalizem (privatizacija državnih podjetij, naravnih bogastev, zdravstva, šolstva, pokojninskega sistema, deregulacija gospodarstva). Neoliberalna politika je sicer dosegla kratkotrajno povečanje gospodarske rasti, a v splošnem je povzročila hudo gospodarsko nestabilnost, povečala družbene neenakosti in močno osiromašila prebivalstvo (leta 1988 je 48 % prebivalstva živelo pod pragom revščine). Ko so v 80. letih 20. stoletja z neoliberalno politiko reševali krizo v središču kapitalističnega sistema, so bili rezultati podobni kakor v Čilu, krize pa niso odpravili. Ko so v letih 2007–2011 z neoliberalno politiko reševali krizo celotnega svetovnega kapitalističnega sistema, so bili rezultati podobni in tudi niso odpravili krize. Kapitalističnim državam in aparatom kolektivnega imperializma »Zahoda« ne gre za to, da bi prebivalstvo planeta rešili kriz – temveč rešujejo kapitalizem.

Preloma, do katerih je v delovanju kapitalističnega sistema prišlo sredi 70. let prejšnjega stoletja, sta bila posledici dveh različnih dolgoročnih procesov. Iztekel se je zgodovinski potencial »fordističnega« režima akumulacije kapitala (ki se je začel po prvi svetovni vojni), hkrati pa se je v »padajočo fazo« prevesil dolgi stoletni akumulacijski ciklus pod hegemonijo ZDA (ki se je začel po državljanski vojni v ZDA).

V središču kapitalističnega sistema so upadali kapitalski donosi, hkrati se je v zahodni Evropi krepila antikapitalistična politika. Antikapitalistična gibanja

so se razvila v več pogosto protislovnih smereh: tradicionalni delavski sindikati in socialistične ter komunistične stranke; novo avtonomno delavsko gibanje, ki je bilo močno zlasti v Italiji; podmladki socialističnih in komunističnih strank, ki so bili radikalnejši od strankarskih vodstev (zlasti »mladi socialisti« v Nemčiji); »zunajparlamentarna opozicija«, ki je ocenjevala, da so se tradicionalne parlamentarne leve stranke preveč približale buržoaznim strankam; študentska gibanja, v glavnem v Leninovem pomenu »levičarska«, anarhična in spontanistična; naposled levi terorizem v Nemčiji in Italiji.

Imperialistične sile so se na delavske boje in na krizo kapitalizma odzvale z neoliberalno globalizacijo. Poskusile so spet vzpostaviti pet monopolov, ki so po Samirju Aminu podlaga za imperialistično vladavino: tehnološki in finančni monopol, nadzor nad naravnimi viri, nadzor nad komunikacijami (tj. prevlada v transportnih povezavah in sistemih pa tudi v ideoloških aparatih in iz tega izhajajoča prevlada v znanosti, kulturi in množičnih občilih) ter vojaško nadvlado (Amin 2020b; Kržan 2020).

Glavne spremembe pri rekonstrukciji kapitalističnega sistema

Da bi vzpostavili teh pet osnovnih monopolov ter tako rešili »zahodni« kapitalizem in njegovo imperialistično vladavino, je bilo treba spremeniti upravljanje kapitala in upravljanje države na notranjem ter na mednarodnem področju.

Kapitalistično podjetje se je iz velikanskih »fordističnih« firm, ki so obsegale celoten proizvodni proces, skrčilo na najnujnejše upravne postopke, druge dejavnosti, zlasti proizvodnjo in celo razvoj, pa je prepustilo podizvajalcem ali odvisnim »partnerjem«, pri katerih je bilo mogoče izrabiti posebne ugodnosti, zlasti slabše plačano in neorganizirano delovno silo. Državne meje so se morale odpreti za gibanje kapitala in blaga, ne pa za gibanje ljudi (od tod »migrantska kriza«). Kapital iz središča si je s tem omogočil, da je presežno izkoriščal delovno silo na obrobju in si prisvajal presežno vrednost v obliki imperialistične rente. Omogočil si je tudi, da je zniževal cene kmetijskih proizvodov, surovin in polproizvodov, ki jih je pridobival na obrobju, ter si prisvajal presežno vrednost z neenako menjavo.

Za padajočo fazo sistemskega akumulacijskega cikla je značilno, da se kapital preusmerja iz produkcije v finančne operacije. Obvladovanje svetovnih finančnih ustanov (dolar kot svetovni denar, borze, Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka) je kolektivnemu imperializmu »Zahoda« omogočilo, da okrepi svetovno gospostvo in s politiko investicij, z dolgovi ter s pogojevanjem finančne »pomoči« uniči še tisto malo suverenosti, ki so je odvisne države imele v preteklosti.

Nov tip kapitalistične države

Z zaostrenim razrednim bojem se je spremenil tudi način, kako kapitalistična država uveljavlja vladavino kapitala. V središču svetovnega kapitalizma je buržoazni parlamentarizem prenehal biti pravno-politična forma razrednega kompromisa pod vladavino nacionalnega kapitala. Buržoazna država odtlej tudi v središču deluje, kakor je že ves čas delovala na obrobju:

- uvaja »nestandardna« (presežno izkoriščevalska) delovna razmerja in tako povečuje delež presežne vrednosti, ki si jo prisvaja kapital; z davčno politiko privilegira kapital in bogate; zmanjšuje državne izdatke za javne storitve in socialo (s politiko »varčevanja, strogosti« (angl. *austerity*) in »fiskalne vzdržnosti«);
- zagotavlja ugodne razmere za kapitalske naložbe in akumulacijo kapitala;
- uravnava odnose med lokalnim in transnacionalnim kapitalom.

V preteklosti je veljalo, da moderna država ne more uveljavljati koristi vladajočega razreda, če hkrati ne zagotavlja vsaj minimuma »splošnih koristi« celotne družbe. To je bila ideologija »socialne države«, ki je temeljila na razrednem kompromisu pod vladavino kapitala. Kapital tega kompromisa pod pritiskom delavskih bojev in zaradi strukturne krize ni več zmogel vzdrževati, zato že dobrega pol stoletja pospešeno predeluje državo v golo orodje svojega razrednega boja.

Iz te preobrazbe pravno-politične družbene sfere je nastala sedanja buržoazna država. S »pravno državo« kriminalizira delovanje zunaj veljavne ureditve. S strankarskim parlamentarizmom zagotavlja, da ni mogoče politično organiziranje, ki bi segalo onkraj kapitalističnega obzorja. Z aparati »civilne družbe« (nevladnimi organizacijami, civilnimi iniciativami) sega preko omejitev, s katerimi liberalna pravna ureditev zadržuje državno nasilje. Z ideološkim, s pravnim in finančnim uravnavanjem »nevladnih organizacij« že vnaprej zapira v buržoazni okvir morebitne pobude »od spodaj«, jih nadzoruje in disciplinira.

Najočitnejša značilnost sedanje buržoazne države je vladavina »državne partije«, kakor jo je imenoval Nicos Poulantzas (1978; 1980; 1981; 2000). To je lahko enotna stranka, ki stalno zmaguje na volitvah (npr. Fidezs na Madžarskem). Lahko pa sta »državna partija« nominalno dve stranki, ki se izmenjujeta na oblasti (npr. konservativna stranka in laburistična stranka v Združenem kraljestvu). (Slovenija ima »dvojni« sistem, ki je nekoliko poseben: stabilna državna stranka je SDS z zanesljivim deležem volilnih glasov, nominalno druga državna stranka pa je »virtualna« in se sestavi tik pred volitvami na »protijanševski« platformi.)

Nadaljnja značilnost je, da se krepi moč izvršne veje oblasti in državne administracije, tako da je parlament samo še ideološka ustanova, ki daje legitimnost

vladnim ali celo zgolj upravnim odločitvam. Hkrati se stranke in administracija vse bolj spajajo v enoten blok politične birokracije.

Politična birokracija izvršuje odločitve, ki so bile sprejete na nadnacionalni ravni, v nejasnih in slabo dokumentiranih okoliščinah, in teži k vladanju s pomočjo izrednega stanja. Ilustrativna je sedanja vojna slovenske države proti Ruski federaciji: vlada nas je obvestila, da se bojujemo proti Rusiji, s sankcijami je prizadela celotno prebivalstvo, rekordno povečala vojaški proračun – brez javne razprave, natančneje: z blokiranjem javne razprave, pač po diktatu ZDA in pakta Nato.

Strateška zmota evrokomunistov

Vladajoči buržoaziji se je v 70. letih 20. stoletja v središču kapitalističnega sistema posrečilo predelati državo iz politične forme razrednega kompromisa pod vladavino kapitala v golo orodje razrednega boja kapitala predvsem zaradi strateških napak, ki so jih zagrešile organizacije delavskega razreda. Socialdemokratske stranke so se že od razcepa s komunisti vse bolj utapljale v enotnem bloku buržoazne politične birokracije. Razredni boj delavstva so do sredine 70. let dvajsetega stoletja v središču kapitalističnega sistema vodile komunistične stranke. A pod vtisom vojaškega udara v Čilu se je Komunistična partija Italije leta 1973 odločila za »zgodovinski kompromis« z domnevno demokratičnimi frakcijami buržoazne politične birokracije. Ko je sredi 70. let postalo očitno, da vladavina kapitala opušča politično formo buržoazne demokracije, so komunistične partije Italije, Francije in Španije ocenile, kakor je povedal generalni sekretar KP Italije Enrico Berlinguer, da je »razredni sovražnik prisiljen, da se na terenu demokracije umika« – hkrati pa so menile, da je »demokracija univerzalna vrednota, na kateri je treba utemeljiti socialistično družbo«.

Ocena, na kateri je temeljil »evrokomunizem«, nova politika zahodnoevropskih komunističnih partij, je bila dvakrat napačna. Buržoazni parlamentarizem so zmotno imeli za »univerzalno demokracijo« – v zgodovinskem trenutku, ko že ni bil nič drugega kot institucionalna opora za enotni blok buržoazne politične birokracije. Nadalje so menile, da demokracija obstaja neodvisno od razmerij razrednega boja, da je nekakšen samostojen »teren«, ki ga je mogoče zasesti, potem ko ga je razredni sovražnik zapustil. Fetišistično umevanje »demokracije« jim je onemogočilo, da bi si prizadevale za vzpostavitev specifično *socialistične* forme demokracije.

Obnova kapitalizma v deželah s socialističnim projektom

Večina držav s socialističnim projektom (ali »postkapitalističnih« držav, kakor jih opisuje Catherine Samary (2017)) se ni zmogla upreti svetovni ofenzivi kapitalizma.

Večina se jih je ujela v dolžniško past: mednarodni kapital je z oderuškimi obrestmi iz njih črpal presežno vrednost in jim onemogočil nadaljnji razvoj (Breznik in Močnik 2015). Zadolžene postkapitalistične države so se za odplačevanje dolga dodatno zadolževale pri Mednarodnem denarnem skladu, ki je za svoja posojila zahteval »družbene reforme« in »restrukturacijo gospodarstva« – obnovo kapitalizma. Hkrati so se v postkapitalističnih državah zaostrili razredni boji, saj so zašle v nestabilnost in nenehno krizo po reformah v 60. letih, s katerimi so hotele kombinirati plansko gospodarstvo z večjo samostojnostjo podjetij. Poseben primer je Jugoslavija, ki je prav s kombinacijo planiranja in samoupravljanja delovnih kolektivov v poznih 50. letih dosegla izjemno gospodarsko rast ter splošni družbeni napredek, potem pa je z uvedbo »tržnega socializma« leta 1965 zašla v krizo, iz katere se ni rešila vse do konca.

V večini držav »zgodovinskih socializmov« so se vladajoče birokratske koalicije pod temi pritiski odločile za obnovo kapitalizma. Vse se niso odločile za kapitalistično pot – ali natančneje, v vseh političnih birokracijah niso prevladale frakcije, ki so se zavzemale za obnovo kapitalizma.

Kjer se je politična birokracija odločila za obnovo kapitalizma, si je obetala, da bo z modelom »državne partije« ohranila oblast v »partitokratski« različici buržoaznega parlamentarizma, ki je v 70. letih 20. stoletja prevladala v središču kapitalizma. Ekonomska birokracija (visoki menedžment) si je obetala, da si bo s privatizacijo prisvojila produkcijska sredstva, se sestavila v nacionalni kapitalistični razred in končno zavladala družbi. Kulturna birokracija si je obetala, da bo z buržoazno nacionalno državo prevzela ideološko vladavino in se z avtonomijo buržoazne nacionalne kulture rešila podrejenosti politični birokraciji.[8]

Vladajoče skupine v vzhodnoevropskih in postsovjetskih družbah so izvršile kapitalistično kontrarevolucijo z edinim orodjem, ki jim je bilo na voljo – z državo. Aktivirale so, kakor bi rekel Antonio Gramsci, »piemontsko funkcijo države« (Soave 2015). Gramsci je s tem konceptom opisal nacionalno zedinjenje Italije. V 19. stoletju je bila italijanska buržoazija razdrobljena in šibka, zato ni zmogla izvršiti buržoazne nacionalne revolucije. Namesto nje je vlogo revolucionirajočega razreda prevzela piemontska monarhija in »združila« Italijo.[9] V deželah »realnih socializmov« konec 20. stoletja ni bilo razreda, ki bi lahko izvršil

8 »Programe« birokratskih frakcij rekonstruiramo na podlagi njihovih praks, ne njihovega govora. Obnavljali so kapitalizem, govorili pa so, da »uvajajo tržno gospodarstvo«; vzpostavljali so odvisno državo, govorili pa so, da ustanavljajo »samostojno in neodvisno državo«; vzpostavljali so buržoazni parlamentarizem, govorili pa so, da uvajajo »demokracijo«. – Ta narodno prebudniški program je bil tako v govorici kakor v praksi ne samo zastarel (datira iz leta 1848), temveč anahronističen – bil je v protislovju s svojim časom: ekonomijo je tedaj že obvladoval transnacionalni kapital, v politiki so odločale (nad)nacionalne instance, v kulturi so vladali ideološki aparati kolektivnega imperializma »Zahoda«. Zdaj je izraz »suverenizem« v žargonu Evropske unije zmerljivka.

9 »'Funkcija Piemonta' v italijanskem Risorgimentu je funkcija 'vladajočega razreda'. [...] Piemont je imel funkcijo, ki jo lahko z določenih zornih kotov primerjamo z vlogo stranke, tj. družbene skupine [...]: z dodatno značilnostjo, da je bila to dejansko država, z vojsko, diplomatsko službo itd.« (Soave 2015).

kontrarevolucijo. V Jugoslaviji, v vzhodnoevropskih in postsovjetskih družbah jo je izvršila koalicija vladajočih birokracij z državno prisilo.[10]

Zakaj je prišlo do razlik v reformiranju dežel s socialističnim projektom?

Marko Kržan (2022) je pokazal, da so v postkapitalističnih družbah frakcijski boji med politično in ekonomsko birokracijo določili, kako bodo potekale družbene reforme in kakšni bodo njihovi učinki.

Ekonomska birokracija se je po logiki svojega položaja zavzemala za obnovo kapitalizma. Lahko pa se je odločila, ali naj bosta obnova in z njo vključitev v svetovni kapitalizem takojšnji ali postopni ter nadzorovani. Naj so se tega zavedali ali ne, takojšnja obnova kapitalizma je povzročila takojšen padec na obrobje, takojšnjo podreditev kolektivnemu imperializmu »Zahoda« – in takojšen padec ekonomske birokracije na položaj lokalnega »podizvajalca« središčnega imperializma, se pravi na položaj »kompradorske« buržoazije.

Odločitev za takojšnjo obnovo kapitalizma je bila namreč odločitev za takojšnjo vključitev v kapitalistični svetovni sistem, ki je po svoji logiki hierarhičen, razcepljen na središče in obrobje. Imperialistični center obvladuje celotni sistem ter izkorišča in po potrebi (tudi z vojaško silo) zatira izkoriščano periferijo. Po objektivni sistemski logiki so se zato dežele »zgodovinskih socializmov«, ki so se scela in takoj vključile v svetovni kapitalizem, takoj in scela umestile na njegovo obrobje ter se scela in takoj podredile kolektivnemu imperializmu »Zahoda«. Pridružile so se (in se še pridružujejo) Evropski uniji s pogoji, ki jih diktira imperialistično »jedro« EU, včlanile so se v zvezo Nato, vojaško orodje zahodnega imperializma pod poveljstvom ZDA.

Vzvode za začetek reform in za njihovo izhodiščno usmeritev je obvladovala nacionalna politična birokracija v koaliciji, kakor pravi Tomaž Mastnak, s »postsocialističnimi povzpetniki« in njihovimi političnimi omrežji. Upravljala je z državo, tj. z »orodjem«, ki je lahko sprožilo reforme in jih usmerjalo. Temeljna politična odločitev, ali država nadaljuje s socialistično usmeritvijo ali preide v kapitalizem, je zato izšla iz frakcijskih bojev v politični birokraciji. Za nadaljevanje socialistične usmeritve so se sprva odločile samo Kitajska, Kuba in Vietnam. Osnovna odločitev sama pa še ni določila rezultata reform.

Tako pri odločitvi za socializem kakor pri obnovi kapitalizma je bilo treba določiti, kakšna naj bodo razmerja med raznimi oblikami lastnine produkcijskih sredstev in naravnih virov ter kakšen naj bo nadaljnji razvoj teh oblik lastnine in njihovih medsebojnih razmerij. V poštev so prišle tele oblike lastnine: državna nekapitalistična lastnina, državna kapitalistična lastnina in individualna kapitalistična lastnina.

10 Carlos González Villa (2017a; 2017b) je opozoril na ta moment, ko je analiziral osamosvojitev Slovenije.

Družbena lastnina[11] je obstajala samo v jugoslovanskem socializmu, a tu so se republiške politične birokracije že v prvi polovici 80. let odločile, da obnovijo kapitalizem, vendar ločeno vsaka posebej v okviru takratnih federalnih republik. Do tega odločilnega političnega obrata je prišlo pod pritiskom republiških ekonomskih birokracij, ki so gledale s stališča individualnih produkcijskih enot, te pa so dojemale kot individualne kapitale.[12] Vodilne managerske skupine in prevladujoče tendence v ekonomski znanosti so se postavile na stališče individualnih kapitalov – v tej perspektivi se notranje zakonitosti kapitalističnega produkcijskega načina (ideološko) prikazujejo kot naravni zakoni.[13] V Jugoslaviji so se tako v spontani ideologiji ekonomskih birokracij in ekonomske znanosti razlike med različno razvitimi deli federacije prikazovale kot naravna danost, ki objektivno določa njihove gospodarske politike – seveda le, kolikor so te politike bile kapitalistične in ne socialistične gospodarske politike. Republiške politične birokracije so v Jugoslaviji 80. let uveljavljale spontano kapitalistično ideologijo lokalnih ekonomskih birokracij, zato ker *niso bile sposobne izoblikovati vsejugoslovanske politike*. Vzrok za nacionalizem jugoslovanskih republiških zvez komunistov je bila njihova politična jalovost, zaradi katere so prakticirale po vsebini kapitalistično politiko (obnova kapitalizma), po obliki pa buržoazno – politiko kot uveljavljanje neposrednih interesov lokalnega kapitala. Buržoazna politika je v vsakodnevni praksi pisarniško spletkarjenje – in prav to je bila politika jugoslovanskih komunistov v kritičnih 80. letih.[14] Pisarniški spletkarji so brezmočni osupnili, ko so se prikazali politiki, ki so znali manipulirati z množicami z nejasnih in spreminjajočih se političnih pozicij ali z jasnim in trdnim antikomunističnim programom. Z jugoslovansko družbeno lastnino se je človeštvo najbolj približalo odpravi lastnine. S polomom jugoslovanske Zveze komunistov je družbena lastnina ostala brez političnega nosilca.[15]

Državna nekapitalistična lastnina je pravna oblika proizvodnih enot, ki proizvajajo uporabne vrednosti, njihov namen je zadovoljevanje potreb – potreb

11 Družbena lastnina je bila lastnina vseh državljank in državljanov Jugoslavije, z deli katere so v sistemu delavskega samoupravljanja upravljali delovni kolektivi, ki so »združevali svoje delo« s temi deli družbene lastnine (s produkcijskimi sredstvi v družbeni lasti). Na področju »družbenih dejavnosti« so z deli družbene lastnine upravljali delegatsko sestavljeni organi »družbenega upravljanja«.

12 Na ta moment me je opozoril Tomaž Mastnak. Takole piše (osebno sporočilo): »Temeljna značilnost kapitalizma, ki se je konsolidirala po 2. vojni (uveljavljati pa se je v veliki meri začela z Versaillesom), je, da ekonomska moč obvladuje kanale političnega odločanja (politično moč). Prehod iz socializma v kapitalizem je vključeval to temeljno strukturno spremembo, ki se je začenjala še pod socializmom.«

13 Managerska perspektiva je pogled s stališča individualnega kapitala, ki se v konkurenčni tekmi spopada z drugimi individualnimi kapitali, da bi si v obliki profita prisvojil čim večji delež presežne vrednosti, ki jo kapitalistični razred kot celota iztisne iz delavskega razreda kot celote. »Svobodna konkurenca stori, da veljajo za posameznega kapitalista *notranji zakoni kapitalistične produkcije kot zunanji prisilni zakon*« (Marx 1961, 304). Vulgarna ekonomska znanost prav tako gleda z »managerskega« stališča, tj. s stališča individualnega kapitala. Zato se ji specifične zakonitosti *kapitalističnega* produkcijskega načina prikazujejo kot večni naravni zakoni gospodarjenja nasploh.

14 O tem duhovito priča Boris Muževič v svojih spominih (2021).

15 O polomu Zveze komunistov Jugoslavije gl. Centrih (2016; 2021).

drugih gospodarskih sektorjev, kolektivnih potreb prebivalstva ali individualnih potreb prebivalk in prebivalcev. Proizvodne enote v državni nekapitalistični lastnini uravnava plan, ne trg.

Odločanje med raznimi oblikami lastnine je bilo onkraj dosega ekonomske birokracije: njeni pripadniki so se po logiki svojega položaja samodejno zavzemali za kapitalistično individualno privatno lastnino. Iz te omejenosti ekonomske birokracije je izhajala še ena strukturna prednost politične birokracije: njene pripadnice in pripadniki so se lahko kolektivno organizirali na političnih platformah (ki so se spopadale v frakcijskih bojih) – medtem ko so se pripadniki in pripadnice ekonomske birokracije lahko povezovali le v oportunistične *ad hoc* neformalne mafije. Prav zato je politična birokracija imela strukturno možnost, da se samostojno odloči, kako se bo odzvala na sistemske pritiske svetovnega kapitalizma in na neokolonialni pohod kolektivnega imperializma »Zahoda«. Večina političnih birokracij ni bila sposobna, da bi to možnost izkoristila.

Z izjemo Kitajske in nemara Vietnama politične birokracije niso izkoristile objektivnih strukturnih prednosti, ki so jim omogočale, da reformirajo gospodarstvo, preobrazijo družbo in se *nadzorovano* vključijo v svetovni sistem, *ne da bi pri tem obnovile kapitalizem*.

Različne poti družbenih reform

Shematično lahko reforme v deželah s socialističnim projektom analiziramo tako, da upoštevamo tele značilnosti:

- narava lokalne birokracije: neodvisna *ali* kompradorska,
- kako delujejo proizvodna sredstva v državni lasti: produkcija uporabnih vrednosti (etatistični produkcijski način)[16] *ali* produkcija vrednosti (kapitalistični produkcijski način),
- kateri kapital prevladuje: državni *ali* zasebni,
  če zasebni: transnacionalni *ali* lokalni,
  če lokalni: veliki *ali* mali.

S pomočjo te sheme bomo predstavili značilne kombinacije odločilnih dejavnikov.

Kitajska

Na *Kitajskem* politična birokracija določa dolgoročno družbeno usmeritev (»socializem s kitajskimi značilnostmi«) in nekapitalistični državni sektor plansko

16 Koncept »etatističnega produkcijskega načina« je uvedel Marko Kržan za podjetja v državni lasti, ki na podlagi plana proizvajajo uporabne vrednosti za zadovoljitev potreb gospodarskih subjektov, kolektivnih družbenih potreb ali individualnih potreb.

podpira splošni gospodarski razvoj, vključno z razvojem privatnega kapitalističnega sektorja. »Etatistični produkcijski način«, kakor ga imenuje Marko Kržan (2024), podpira kapitalistični produkcijski način. Narava kitajske družbe je odvisna od tega, ali etatistični produkcijski način ob podpori, ki jo nudi kapitalističnemu produkcijskemu načinu, hkrati tudi *usmerja* razvoj kapitalističnega načina in celotne družbe.

Kombinacija dveh glavnih produkcijskih načinov v kitajski družbi bi nas lahko napeljala k temu sklepanju:

– če prevladuje etatistični način, je kitajska družba socialistična ali, natančneje, postkapitalistična;
– če, nasprotno, prevladuje kapitalistični način, ki ga etatistični samo podpira, medtem ko smeri razvoja določa kapitalistični način, je kitajska družba kapitalistična.

Vendar bi bilo takšno sklepanje pretogo. Protislovje med socialističnimi in kapitalističnimi procesi se nenehno giblje in privzema različne oblike – in prav zato je mogoče nanj vplivati s političnimi odločitvami. Odločilni spopad, kakor je pokazal Samir Amin, je zdaj v tem, ali bo uspelo ohraniti državno lastnino zemlje in s tem še naprej omogočati kmetstvu neposreden dostop do nje – ali pa bodo prevladale težnje po privatizaciji zemljišč (2002a). Če bi prišlo do obsežne privatizacije zemlje, bi kmetske množice ločili od osnovnega produkcijskega sredstva in ustvarili velikansko rezervno armado brezposelnih, iz katere bi kapital črpal in presežno izkoriščal mezdno delovno silo, glavnina pa bi obtičala v favelah velemest.[17]

Kitajski sistem je po kapitalističnih merilih zelo učinkovit in se zato uspešno brani pred pritiski svetovnega kapitalizma ter kolektivnega imperializma »Zahoda«.[18] Učinkovit je tudi po človeških merilih.[19]

Kitajska se ni scela in takoj vključila v svetovni kapitalistični sistem (Pocc, 1992; Ross 2008). Medtem ko se je od srede 70. let središčni kapitalizem »Zahoda« reševal iz krize z neoliberalnimi reformami, je Kitajska v istem času prešla

17 Podeželsko prebivalstvo na Kitajskem sicer strmo upada. Leta 1960 je na podeželju živelo 84 % celotnega prebivalstva, leta 2022 pa 34 %, a to je še zmerom 491 milijonov ljudi (za primerjavo: v Evropski uniji živi 448,4 milijona ljudi).

18 Bruto domači proizvod na prebivalko/prebivalca je leta 1960 znašal 89,5 dolarja, leta 2022 pa 12.720,2 dolarja. Dodana vrednost v industriji je leta 2004 znašala 625,22 bilijona (v ZDA 1,61 trilijona), leta 2022 pa 4,98 trilijona (v ZDA 2,5 trilijona). Strokovnjaki ocenjujejo, da je splošna inovacijska sposobnost Kitajske za približno 40 % večja od sposobnosti ZDA.

19 Leta 2000 je po nacionalnih merilih v revščini živelo 17,2 % prebivalstva, leta 2020 so revščino odpravili (tega leta je v Sloveniji po domačih merilih v revščini živelo 11,7 % prebivalstva). Bruto domači proizvod na prebivalko/prebivalca, preračunan v kupno moč, je leta 1990 znašal 1.424 dolarjev, leta 2022 pa 18.188 dolarjev (v Sloveniji leta 2022 42.175 dolarjev). Leta 1960 je bila pričakovana življenjska doba 33 let (v Sloveniji 69 let), leta 2021 pa 78 let (v Sloveniji 81 let). Še nazornejša je primerjava z ZDA: v ZDA je bila leta 1969 pričakovana življenjska doba 70 let, leta 2022 pa 76. Na Kitajskem je indeks človekovega razvoja leta 1990 znašal 0,484 (nizka raven; v Sloveniji leta 1995 0,760, visoka raven), leta 2021 pa 0,768 (visoka raven; v Sloveniji 0,918, zelo visoka raven).

iz prve faze izgradnje organskega nacionalnega gospodarstva v pospešeno industrializacijo. Od srede 80. let se je povezovala z naprednimi sektorji svetovnega gospodarstva, kar ji je omogočilo, da je izkoristila vse večjo odprtost in neoliberalno deregulacijo mednarodnega gospodarstva ter se pospešeno, a nadzorovano vključevala v svetovni sistem. Po letu 2000 je razširila svoj izvoz na tehnološko napredne izdelke in po letu 2010 prevzela glavno vlogo na strateških področjih svetovne ekonomije (Rosenberg in Boyle 2016).

V poznih 90. letih 20. stoletja je Kitajska vzpostavila »trikotne« industrijske procese, v katerih uvaža polproizvode in sestavne dele iz okoliških držav (Japonske, Južne Koreje, Tajvana, Vietnama, Laosa, Kambodže), končne proizvode pa izvaža v središčne države »Zahoda«. Od leta 2010 je med vodilnimi državami v skupini BRICS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska, Južna Afrika), ki si je postavila program, da vzpostavi nov »multipolaren« svetovni red, ki bo alternativa sedanji imperialistični ureditvi.

Belorusija

V *Belorusiji* državni kapitalistični sektor strukturno in količinsko prevladuje nad privatnim kapitalističnim sektorjem. Politična birokracija in privatni kapital delujeta enotno na platformi razvojne kapitalistične države (Becker 2018). Uspešnost Belorusije je razvidna, denimo, iz njenega indeksa človekovega razvoja: leta 1995 je znašal 0,679 (srednja raven), leta 2021 pa 0,808 (zelo visoka raven). (V istem obdobju se je indeks človekovega razvoja v Sloveniji zvišal z 0,760 na 0,918.) Belorusiji je uspelo, da je znižala indeks dohodkovne neenakosti z 32 leta 1998 na 24,4 leta 2020 (v Sloveniji je bil 24,8 leta 2004 in 24 leta 2020; s Češko in Slovaško je Slovenija med tremi državami z najnižjo dohodkovno neenakostjo v EU). Odstotek prebivalstva, ki je živel pod nacionalnim pragom revščine, je v Belorusiji leta 1999 znašal 46,7 %, do leta 2020 pa jim ga je uspelo znižati na 4,8 %. (V Sloveniji je leta 2004 znašal 12,2 %, leta 2020 pa še zmerom 11,7 %.)

Madžarska

Na *Madžarskem* prevladuje transnacionalni privatni kapitalistični sektor, vendar dolgoročni družbeni razvoj usmerja domača politična birokracija, vsaj kolikor ji dopuščajo pravno-politične omejitve Evropske unije (ki se jim sicer do neke mere uspešno upira). Politični birokraciji je uspelo, da je sama določila, s katerimi frakcijami transnacionalnega kapitala sodeluje (zlasti z nemško avtomobilsko industrijo). Politična birokracija na razne načine ustvarja nacionalni kapitalistični razred. Madžarsko gospodarstvo se tako deli na transnacionalni in »nacionalni« privatni sektor. Politična birokracija je z zakonsko prisilo pospešila

presežno izkoriščanje delavstva.[20] Slednje je zlasti hudo v domačem privatnem sektorju, a se delavstvo ne upira, ker je razcepljeno na delavke in delavce v transnacionalnem sektorju ter na tiste v domačem sektorju. Delovnimi pogoji v transnacionalnem sektorju so videti ugodni glede na »suženjske« razmere, ki veljajo pod domačimi kapitalisti. Madžarska je po kapitalističnih merilih uspešna družba, po človeških pa katastrofalna (Koltai 2018; Stubbs in Lendvai-Bainton 2019; Močnik 2019).

Rusija

V *Rusiji* je politična birokracija najprej razpadla in je že začela s podrejenega položaja sodelovati s kolektivnim imperializmom »Zahoda«. Državno politiko je določal domači velekapital (»oligarhi«) in deželo usmeril v odvisni kapitalizem.

Po letu 1999 je vodilno vlogo prevzela birokracija varnostnih in represivnih aparatov in poenotila politično, ekonomsko ter kulturniško birokracijo. Politična birokracija si je okoli leta 2000 do neke mere podredila domači veliki kapital, ki je pretežno rentniški, saj parazitira na izvozu naravnih bogastev. Državna politika pa se ni bistveno spremenila. Rusija se je še zmerom poskušala vključiti v kapitalistični sistem pod vladavino »Zahoda«, le da si je hotela zagotoviti neodvisnost na notranjepolitičnem področju in pod svojim vodstvom sestaviti gospodarski ter varnostni blok z azijskimi postsovjetskimi državami.

Po utrditvi vladavine politične birokracije se je Rusija razvila v značilno podrejeno kapitalistično družbo: izvaža poljedelske pridelke, energente, minerale in druge surovine, polizdelke, uvaža visoko tehnološko in potrošniško blago. Izjeme, ki odstopajo od matrice podrejene obrobne kapitalistične družbe, so mednarodno konkurenčne naprave za proizvodnjo jedrske energije in vojaška industrija.

Zaradi značilne dvojnosti odvisnega gospodarstva, ki je razcepljeno na mednarodno konkurenčne izvozne sektorje (energenti, surovine, poljedelski pridelki, polizdelki, vojaška industrija, jedrska energija) in na lokalne nekonkurenčne sektorje s »hibridnim postsovjetskim« produkcijskim načinom, je delavstvo razdrobljeno, slabo organizirano in brez pravih političnih zastopnikov (Clarke 2008). V nasprotju s Kitajsko, kjer etatistični produkcijski način v nekapitalističnem državnem sektorju poganja razvoj celotne družbe, je »hibridni postsovjetski« produkcijski način dejansko neuspešen kapitalistični produkcijski način, pa naj bo v državni ali v privatni lasti.

20 Koncept »presežnega izkoriščanja, superekspoatacije« (port. *superexploração*, šp. *superexplotación*) je vpeljal Ruy Mauro Marini (1973). Besedilo je v celoti prevedeno v slovenščino (Marini 2023). Gl. tudi uvodno besedo Maje Breznik (2023). Marini (2023, 98) takole definira presežno izkoriščanje in njegovo vlogo v produkcijskem načinu odvisnega kapitalizma: »[T]rije […] mehanizmi – povečevanje intenzivnosti dela, podaljševanje delovnega dne in razlastitev kosa dela, ki je delavcu potreben, da si obnovi delovno silo – tvorijo produkcijski način, ki temelji zgolj na večjem izkoriščanju delavca, ne pa na razvoju njegove produktivne zmožnosti.«

Pred napadom na Ukrajino je bilo videti, kakor da politika Ruske federacije notranji razredni kompromis med politično birokracijo in (večinoma rentniškim) domačim velikim kapitalom prenaša na mednarodno prizorišče. Kompradorski oligarhi so svoje blago izvažali na »Zahod« in svoje dobičke prenašali v davčne oaze prav tako na »Zahodu«, v vrednostne papirje zahodnih bank in delnice zahodnih podjetij, v špekulacije na zahodnih borzah. Politična birokracija pa se je, nasprotno, povezovala s Kitajsko in Srednjo Azijo (Kagarlitsky 2016).

Poseg v notranjo vojno v Ukrajini je že nakazal, da se je politična birokracija toliko okrepila, da lahko vsaj kratkoročno ignorira interese domačega kompradorskega kapitala. »Zahod« se je odzval militantno, vpeljal sankcije proti Rusiji in zamrznil premoženje Ruske federacije, a tudi premoženje kompradorske buržoazije. S tem je bil spopad med politično birokracijo in kompradorji odločen, neizbežno pa je bilo tudi konec ruskega omahovanja med usmerjenostjo na »Zahod« in sodelovanjem z azijskimi področji. Rusija se je z vzpenjajočimi se državami lotila oblikovanja nove svetovne ureditve.

Ukrajina

V *Ukrajini* je, kakor povsod drugod, obnovo kapitalizma sprožila politična birokracija, a pobudo je takoj prevzela ekonomska birokracija in si prisvojila družbeno bogastvo (Šahin 2011). Domači kapitalisti so si podredili državo in jo spremenili v polje spopadov med oportunističnimi povezavami oligarhov. Obnova kapitalizma je tudi v Ukrajini povzročila padec na položaj podrejene obrobne kapitalistične družbe. Sestava ukrajinskega izvoza je tipično periferna: kmetijski proizvodi, surovine, polproizvodi. Domači kapital, ki proizvaja periferne izvozne proizvode, ne more delovati, če se ne povezuje s kapitalom, ki predeluje kmetijske proizvode in surovine, uporablja polproizvode. Povezovati se mora s kapitalom, ki je »višje« v svetovni proizvodni verigi. Ko se domači ukrajinski kapital na ta značilno obroben način povezuje s kapitalom na višjem položaju v proizvodni verigi, se temu kapitalu hkrati tudi podreja. Ukrajinski kapital je nadrejenega partnerja našel predvsem v zahodnem transnacionalnem kapitalu. To je bila delno posledica pritiska kolektivnega imperializma »Zahoda« (ki je dosegel višek z državnim udarom leta 2014), a v tem ni bil edini vzrok.

Ukrajinska ekonomija pa tudi celotna družba sta bili zgodovinsko tesno povezani z rusko družbo in njenim gospodarstvom. Ker pa ruski kapitalisti svojih profitov v glavnem niso vlagali v proizvodnjo (temveč v vrednostne papirje, finančne špekulacije, davčne oaze, luksuzno potrošnjo), Rusija nima zadosti kapitala, da bi ga vlagala v obrobne dežele, kjer bi si bilo mogoče prisvajati imperialistično rento (Buzgalin idr., 2016). Od tod paradoks: *ukrajinski vladajoči razred je »prozahodno« usmerjen zato, ker Rusija ni imperialistična država.* Ukrajinski

kapitalisti se po logiki svojega položaja »organsko« usmerjajo v podrejanje »zahodnemu« imperializmu.

Podrejanje »zahodnemu« kapitalu je povzročilo hude pretrese v ukrajinski družbi. Ukrajinsko gospodarstvo je, denimo, zašlo v desetletno stagnacijo leta 2012, prav tedaj, ko je zunanjetrgovinska menjava z EU presegla menjavo z Rusko federacijo. V splošnem je Ukrajina med najmanj uspešnimi postsocialističnimi deželami, po padcu bruto domačega proizvoda v obdobju 1991–2012 (35 %) pa je celo prva na svetu. Kakor opozarja Marko Kržan (2022), »ukrajinski bruto domači proizvod na prebivalko-prebivalca v stalnih cenah v času po osamosvojitvi nikoli ni dosegel ravni iz sovjetskega obdobja«. Po osamosvojitvi se je prebivalstvo Ukrajine zmanjšalo za 15 odstotkov, vključno s Krimom in z Donbasom.

Rentniški kapital, edina gospodarska in politična sila v Ukrajini, ni mogel vzpostaviti nikakršnega odnosa z Rusijo prav zaradi njene nezmožnosti za imperializem. Domači kapital, ki ni hotel ali zmogel organizirati proizvodnje, se je obrnil na Evropsko unijo kot konstrukt »zahodnega« kolektivnega imperializma in omogočil zahodnim transnacionalnim monopolom, da si prisvojijo proizvodna sredstva, uvedejo napredno tehnologijo in s pomočjo ukrajinske kompradorske države izkoriščajo ukrajinsko delovno silo ter naravne vire. V vojni je ukrajinska vlada iz te politike naredila svoj edini gospodarski program in je to tudi izrecno razglasila.[21]

Vojna

Po obnovi kapitalizma si je ruska politična birokracija sprva prizadevala, da bi se vključila v »mednarodno ureditev« pod vladavino ZDA. Na podrejenem položaju se je povezala z EU, zlasti z Nemčijo, ki je z Rusijo vzpostavila pravi neokolonialni odnos. ZDA so ves čas ovirale povezovanje EU in Rusije. Zlasti agresivno so spodkopavale ruska prizadevanja, bržkone iz bojazni, da bi s tesnejšo povezavo Rusije in EU nastal politično-gospodarski blok, ki bi ogrozil še ostanke njihove vladavine.

Ta politika ZDA je glavni vzrok vojne v Ukrajini, a je v resnici jalova. ZDA so zgubile vodilno vlogo zaradi globljih in dolgoročnejših procesov, ki so »motor« svetovnega gospodarstva že premaknili iz severnoatlantskega bazena

21 Predsednik Volodimir Zelenski je 5. septembra 2022, ko je ukrajinska vlada začela razprodajati ukrajinsko narodno bogastvo, na newyorški borzi, v *Wall Street Journal* objavil poziv tujim vlagateljem, v katerem je med drugim zapisal: »Vabim tuje vlagatelje in podjetja z ambicijo, da uvidijo prednost vlaganja v prihodnost Ukrajine in prepoznajo velikanski potencial za rast, ki ga ima naša država. Identificirali smo že možnosti za več kot 400 milijard dolarjev potencialnih naložb, od javno-zasebnih partnerstev do privatizacije in zasebnih podjetij. S podporo Ameriške agencije za mednarodni razvoj smo oblikovali projektno skupino investicijskih bankirjev in raziskovalcev, ki jih je imenovalo Ministrstvo za gospodarstvo Ukrajine in ki bodo sodelovali s podjetji, ki jih zanimajo naložbe.« – Gl. tudi Breznik (2025); avtorica (str. 130) takole sklepa svoje poročilo: »[V]ojna v Ukrajini se je razširila v vojno proti revnemu in delovnemu prebivalstvu v Ukrajini, v Evropi in v vseh drugih regijah sveta.«

v tihooceansko Azijo, središče svetovne politike pa prestavili s svetovnega Severa na svetovni Jug. Samo še politične birokracije natovskih držav vidijo svoj interes v podrejanju ZDA, drugače pa ZDA rešujejo svoj vpliv s prisilnimi sredstvi, kakršna so sankcije in sodni pregoni na podlagi problematičnih obtožb, z vojaškimi posegi, ki uničujejo države in cele svetovne regije (Zvezno republiko Jugoslavijo, Afganistan, Irak, Libijo, Sirijo, Bližnji vzhod, zahodno Afriko …).

Rusija je večkrat protestirala proti širitvi pakta Nato k svojim mejam. Opozarjala je, da so ZDA obljubile, da se Nato ne bo širil proti vzhodu. Zlasti pa se je sklicevala na načelo »nedeljivosti varnosti«, po katerem varnostni ukrepi nobene države ne smejo ogrožati varnosti kakšne druge države.[22]

Z vojno je konec te politike Ruske federacije. Zdaj se je preusmerila v vzpostavljanje nove svetovne ureditve, pri čemer bo veliko dejavnejša, kakor je bila v preteklosti, ko se je poskušala povezati zgolj z zahodno in s srednjo Evropo.

Sklepi

Iz zgornje shematične analize lahko razberemo, kakšna je objektivna narava vojne, ki jo bojuje vsaka od vojskujočih se strani.[23]

Na začetku vojne se je *Rusija* bojevala za nov varnostni sistem v Evropi, ki bi ji zagotovil dolgoročno varnost, je ne bi vpletel v oboroževalno tekmo in bi ji omogočil nadaljevanje sodelovanja z EU.[24] Nova mednarodna ureditev v Evropi bi vključevala tudi novo ureditev v Ukrajini, v kateri bi ukrajinska država prenehala z vojno proti ljudstvu Donecka in Luganska ter ne bi več zatirala svojega prebivalstva na narodni, jezikovni in politični podlagi. A s tem, da so ZDA in EU takoj po začetku ruskega posega dvignile vojaško sodelovanje z Ukrajino na najvišjo raven z izjemo neposrednega sodelovanja vojaških enot na bojišču in ko so marca 2022 minirale že doseženi okvirni mirovni sporazum, se je narava vojne spremenila: zdaj je ena izmed razsežnosti nove svetovne ureditve.

Vojna, ki jo v Ukrajini bojujejo *Združene države Amerike,* je imperialistična vojna, s katero hočejo ohraniti prevlado v kapitalističnem svetovnem sistemu. Želijo izčrpati Rusijo in si podrediti Evropsko unijo. Pretrgale so neokolonialni

22 Načelo »nedeljivosti varnosti« so izrecno razglasili v osnovnem dokumentu Konference za varnost in sodelovanje v Evropi (leta 1975) in v Pariški listini za novo Evropo (leta 1990). Pozneje so ga še večkrat potrdili na sestankih Organizacije za varnost in sodelovanje v Evropi.

23 Ernest Mandel (2013) je v študiji o drugi svetovni vojni pokazal, kako v velikih vojnah poteka hkrati več vojn, saj prav zgostitev več različnih protislovij pripelje do oboroženega spopada. S to metodo se tudi tukaj lotevamo vojne v Ukrajini.

24 To diagnozo je na začetku vojne postavil Rade Pantić (Pulig 2023): »Rusija s poskusom, da prikaže svojo vojaško moč, ni hotela sprožiti ne antiimperialistične ne medimperialistične vojne proti ZDA, saj ne za eno ne za drugo strategijo nima strukturnih pogojev. Pač pa je hotela odvrniti ZDA od njihovih prizadevanj, da izključijo Rusijo iz kapitalističnega svetovnega sistema, ki ga nadzorujejo. Vladajoči razred v Rusiji tako ni želel omajati vladavine ZDA, pač pa je hotel ohraniti svoj položaj v mednarodni delitvi dela pod vladavino ZDA.«

odnos, s katerim so si evropski vladajoči razredi podredili Rusijo. ZDA so si politično, vojaško in celo ekonomsko podvrgle EU ter jo prisilile, da od njih kupuje energente po cenah, ki so višje od svetovnih tržnih cen, in vojaško opremo, ki je ne potrebuje. ZDA hočejo doseči, da Rusija ne bi bila več pomemben dejavnik na svetovnem prizorišču, in rekrutirati EU za odločilni spopad s Kitajsko.

Za *Ukrajino* je to vojna vladajočega razreda proti lastnemu ljudstvu[25] in vazalska vojna proti Rusiji za koristi kolektivnega imperializma »Zahoda« pod vodstvom ZDA.

V Ukrajini torej potekajo tri različne vojne,[26] njihov skupni rezultat pa ne ustreza »programu« nobene izmed njih. ZDA so okoli sebe strnile natovske zaveznike in satelite, nagnale so jih, da izvršujejo sankcije proti Rusiji (kakor že prej proti Iranu, Rusiji in Kitajski), da oskrbujejo z orožjem in ekspertizo ukrajinske oborožene sile, da sprejemajo begunke in begunce itn. – vse, da bi osamile Rusijo in ustvarile blok proti Kitajski. S tem je okoli severnoatlantskega jedra nastal otoček držav v recesiji, napadalnih navzven in zatiralskih navznoter – medtem ko v Aziji, Afriki in Latinski Ameriki delajo svetovno zgodovino.

Literatura

Althusser, Louis. 2023. *Za Marxa.* Prevedla Maja Breznik in Slavoj Žižek. /*cf.

Amin, Samir. 2020a. »Kitajska 2013.« V Samir Amin, *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji.* Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Amin, Samir. 2020b. *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji.* Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Becker, Joachim. 2018. »Divergent Political-Economic Trajectories: Russia, Ukraine, Belarus.« V *Crises in the Post-Soviet Space: From the Dissolution of the Soviet Union to the Conflict in Ukraine,* uredili Felix Jaitner, Tina Olteanu inTobias Spöri. Routledge.

Breznik, Maja. 2023. »Branje Dialektike odvisnosti: (uvodna beseda).« *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo* 75 (817/819): 67–82.

Breznik, Maja. 2025. »Za kakšno svobodo se bori Ukrajina?« V *Vojna in mir,* uredil Igor Ž. Žagar. Pedagoški inštitut.

25 Maja Breznik (2025) ugotavlja, da je vojna omogočila proces prvotne akumulacije kapitala in ponudila priložnost za privatizacijo državnih bank in podjetij, za preoblikovanje fiskalne, davčne in carinske politike po zgledu davčnih oaz in za razlaščanje ukrajinskega prebivalstva delavskih in socialnih pravic. Česar vladajoča stranka Sluga narodu ni uspela doseči pred vojno, je uresničila med vojno, ko je lahko prepovedala opozicijske stranke, neodvisne medije in javne proteste.

26 Kakor poroča Boris Kagarlicki (2016, 522), je na začetku spopadov leta 2014 potekala še četrta vojna – ljudska vstaja v Donecku in Lugansku: »V Donecku in Lugansku se je dvignila prvinska moč ljudskega gibanja, ki ga preprosto ni bilo mogoče uravnavati od zunaj. To decentralizirano gibanje je znova in znova ustvarjalo nove, dotlej neznane voditelje. Izoblikovalo je svoj lastni program in ga razvijalo sproti, kakor so se odvijali dogodki.«

Breznik, Maja, in Rastko Močnik, ur. 2015. *Javni dolg: kdo komu dolguje; Portugalska, Španija, Francija, Grčija, Argentina, Slovenija.* /*cf.

Buzgalin, Alexander, Andrey Kolganov in Olga Barashkova. »Russia: A New Imperialist Power?« *International Critical Thought* 6 (4): 645–660.

Centrih, Lev. 2016. *Put do sloma: smrt Saveza komunista Jugoslavije.* Edicija Nove Perspektive 1. Prevedla Marija Mrčela. Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.

Centrih, Lev. 2021. »Zakaj ni nihče branil socializma?: dve teoretski in ideološki konjunkturi v sodobni slovenski zgodovini.« V *Med majem ,68 in novembrom ,89: transformacije sveta, literature in teorije,* uredil Marko Juvan. Založba ZRC, ZRC SAZU.

Clarke, Simon. 2008. »Globalisation and the Uneven Subsumption of Labour under Capital in Russia.« V *Global Economy Contested: Power and Conflict across the International Division of Labor,* uredil Marcus Taylor. Routledge.

Godelier, Maurice. 1992. *L'idéel et le matériel.* Fayard.

Godelier, Maurice. 2012. *The Mental and the Material: Thought Economy and Society*. 2. izd. Prevedel Martin Thom. Verso.

González Villa, Carlos. 2017a. *Nova država za nov svetovni red: mednarodni vidiki osamosvojitve Slovenije.* Prevedel Gašper Kralj. /*cf.

González Villa, Carlos. 2017b. »Passive Revolution in Contemporary Slovenia.« *Tiempo devorado* 2 (4): 339–362.

Kagarlitsky, Boris. 2016. »Ukraine and Russia: Two States, One Crisis.« *International Critical Thought* 6 (4): 513–533.

Koltai, Mihaly. 2018. »The Economics of 'Orbánism'.« Lefteast, 2. april. https://lefteast.org/the-economics-of-orbanism/.

Kržan, Marko. 2020. »Zastopnik tretjega sveta v marksistični družbeni teoriji (spremna beseda).« V Samir Amin, *Sodobni imperializem: spisi o kapitalizmu, imperializmu in revoluciji.* Prevedel Marko Kržan. /*cf.

Kržan, Marko. 2022. »Vladajuće klase, rat i razvojni modeli.« *Bilten*, 8. junij. https://www.bilten.org/?p=42226 .

Kržan, Marko. 2024. »Vojna v dobi sodobnega imperializma.« *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo* 76 (823/825): 53–75.

Mandel, Ernest. 2013. *Pomen druge svetovne vojne.* Prevedel Marko Kržan. Sophia.

Marini, Ruy Mauro. 1973. *Dialéctica de la dependencia.* Era.

Marini, Ruy Mauro. 2023. »Dialektika odvisnosti.« *Borec: revija za zgodovino, literaturo in antropologijo* 75 (817/819): 85–124.

Marx, Karl. 1961. *Kapital: kritika politične ekonomije.* Zv. 1, knj. 1: *Proces produkcije kapitala.* Prevedli Stane Krašovec idr. Cankarjeva založba.

Močnik, Rastko. 2019. »What Is New in the New Forms of Nationalism? The case of Hungary.« V *Xenophobia, Identity and New Forms of Nationalism,* uredila Vladimir Milisavljević in Natalija Mićunović. Institut društvenih nauka.

Muževič, Boris. 2021. *Z dežja pod kap in nazaj: Ljubljana–Beograd–Ljubljana, 1985–1990*. Sophia.

Poulantzas, Nicos. 1978. *L'Etat, le pouvoir, le socialisme.* Presses Universitaires de France.

Poulantzas, Nicos. 1980. *State, Power, Socialism*. Prevedel Patrick Camiller. Verso.

Poulantzas, Nicos. 1981. *Država, vlast, socijalizam.* Prevedla Dubravka Celebrini. Globus.

Poulantzas, Nicos. 2000. *State, Power, Socialism*. Prevedel Patrick Camiller. Nova izd. Verso.

Pulig, Srećko. 2023. »Zaduži pa vladaj.« *Novosti,* 16. januar. https://www.portalnovosti.com/zaduzi-pa-vladaj.

Rosenberg, Justin, in Chris Boyle. 2019. »Understanding 2016: China, Brexit and Trump in the History of Uneven and Combined Development.« *Journal of Historical Sociology* 32 (1): e32–e58.

Росс, Джон. 1992. »Почему экономическая реформа потерпела крах в Восточной Европе и России, а в Китае увенчалась успехом?« *Вопросы Экономики* 11. http://old.vopreco.ru/rus/archive.files/n11_1992.html.

Ross, John. 2008. »Why the Economic Reform Succeeded in China and Will Fail in Russia and Eastern Europe?« Learning from China. https://www.learningfromchina.net/why-the-economic-reform-succeeded-in-china-will-fail-in-russia/.

Samary, Catherine. 2017. *Komunizem v gibanju: zgodovinski pomen jugoslovanskega samoupravljanja.* Prevedla Maja Breznik in Rastko Močnik. /*cf.

Soave, Alberto. 2015. »Risorgimento italiano. Quaderno 15 (II) 1933, § (59).« Antonio Gramsci, *I quaderni del carcere,* 26. januar. https://quadernidelcarcere.wordpress.com/2015/01/26/risorgimento-italiano-9/.

Stubbs, Paul, in Noémi Lendvai-Bainton. 2019. »Authoritarian Neoliberalism, Radical Conservatism and Social Policy within the European Union: Croatia, Hungary and Poland.« *Development and Change* 51 (2): 540–560.

Šahin, Jurij. 2011. »Pljačkaška privatizacija u Ukrajini.« V *Kroz tranziciju: prilozi teoriji privatizacije,* uredila Željko Popović in Zoran Gajić. AKO.

Theses and Resolutions of the VI. World Congress of the Communist International. 1928. »Theses on the Revolutionary Movement in the Colonies and Semi-Colonies.« *International Press Correspondence* 8 (88), 12. december. https://www.marxists.org/subject/india/1928-comintern-resolution.pdf.

Троцкий, Лев Д. 1930. »Царская россия в войне.« V *История русской революции*. https://www.marxists.org/russkij/trotsky/1930/trotlo07.htm.

Tse-tung, Mao. 1939. »The Chinese Revolution and the Chinese Communist Party.« V Selected Works of Mao Tse-tung. https://www.marxists.org/reference/archive/mao/selected-works/volume-2/mswv2_23.htm.

Zelenski, Volodymyr. 2022. »Invest in the Future of Ukraine.« *Wall Street Journal,* 5. september.

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.127-136

Za kakšno svobodo se bori Ukrajina?[1]

Maja Breznik

Povzetek: Članek predstavlja načrt povojne obnove Ukrajine, ki so ga zahodni zavezniki sprejeli julija 2022 na luganski konferenci v Švici. Luganska deklaracija razgalja pomen svobode, za katero je Ukrajina zastavila strašljive žrtve. Preprosto povzeto, za povojno obnovo Ukrajine je vojna nadaljevanje »biznisa« z drugimi sredstvi.

Severnoatlantski zavezniki in ukrajinska vlada so pripravili načrt povojne obnove Ukrajine. Načrt je z vsebino napolnil nedoločni pojem svobode, o kateri se nenehno govori. A svoboda ni le plemeniti vzgib, je tudi materialna nuja. Svoboda je materialna potreba, ker se udejanja v načinih, kako organiziramo življenje in zadovoljujemo nujne potrebe, kako delamo in ustvarjeno bogastvo delimo, kako organiziramo medgeneracijsko solidarnost in živimo s sosedi v naravnem okolju, ki nam je bilo zaupano. Te okvire določa načrt za povojno obnovo Ukrajine, ki ga je na začetku julija 2022 podprlo 42 držav zahodnega zavezništva. Tudi Slovenija se je udeležila konference v švicarskem Luganu in podpisala zaključno deklaracijo. Kaj je ta načrt, naravnost pove parafraza, da je vojna nadaljevanje »biznisa« z drugimi sredstvi.

Kdor je prebral Lugansko deklaracijo, se ne bo strinjal z zgornjo trditvijo o vojni in »biznisu«. Deklaracija nenazadnje poudarja digitalno preobrazbo, zeleni energetski prehod in vzdržno financiranje. Govori tudi o »transparentnem« procesu obnove, ki naj bo »odgovoren do ukrajinskega ljudstva«.

1 Članek z naslovom »Za kakšno svobodo se bori Ukrajina?« je bil objavljen 11. novembra 2022 na spletnih portalih Mešanec (https://mesanec.si/za-kaksno-svobodo-se-bori-ukrajina/) in Cedra (https://www.cedra.si/prispevki/komentarji/za-kaksno-svobodo-se-bori-ukrajina) ter ponatisnjen v *Sobotni prilogi Dela* 14. decembra 2022 (https://www.delo.si/sobotna-priloga/za-kaksno-svobodo-se-bori-ukrajina/). Nadaljevanje reform je avtorica opisala v članku »Povojna obnova Ukrajine: svoboda biznisu, mezdno suženjstvo ljudem« na spletnem portalu Mešanec 29. novembra 2023 (https://mesanec.si/povojna-obnova-ukrajine-svoboda-biznisu-mezdno-suzenjstvo-ljudem/).

Ne vsebuje pa ničesar vsebinskega razen splošnih načel. Vsebino je prinesel šele dokument, ki ga je predložila ukrajinska vlada. Zahteve držav, ki pošiljajo milijardne pomoči in verjetno hočejo imeti kakšno besedo pri obnovi, so se tako skrile za »prostovoljno in svobodno odločitev« ukrajinskega ljudstva. Niso pa čakale na »demokratični« proces niti niso počakale, da Ukrajina prekliče prepoved opozicijskih strank in neodvisnih medijev, o čemer je pisal ukrajinski novinar Serhij Guz (2022a; 2022b). Na kongresu so si dale predložiti Nacionalni načrt obnove. Tega je pripravil svet, ki ga je ustanovil predsednik Zelenski sam in ga skupaj s predsednikom vlade, Denisom Šmihalom, vodi vodja njegove pisarne Andrij Jermak, nekdanji filmski producent.

Načrt je seznam ukrepov za privabljanje tujih investicij: privatizacija državnih bank, državnih podjetij in celo jedrskih elektrarn, kapitalu prijazna fiskalna, davčna in carinska politika, odprava »zastarele« delavske zakonodaje ter »ciljana« socialna pomoč namesto univerzalne. Ob teh nekaj poudarkih je jasno, da je načrt v resnici paket reform za države v težavah, t. i. »washingtonski konsenz«, ki se uporablja že od 80. let 20. stoletja in države preizkušeno pelje v spiralo revščine ter gospodarske odvisnosti.

Ta dokument naj bi si napisalo ukrajinsko ljudstvo?

Po konferenci v Luganu je ukrajinska vlada pripravila seznam državnega premoženja za prodajo in 1. septembra začela z »veliko privatizacijo«. Investitorji lahko nakup in prenos premoženja opravijo kar po internetu.[2] Dne 6. septembra je newyorško borzo odprl Zelenski z videonagovorom, da je Ukrajina »open for business«. Povabil je ameriške investitorje, da kupijo premoženje v skupni vrednosti več kot 400 milijard dolarjev. Prodajo je podprla Agencija za humanitarne dejavnosti Združenih držav (United States Agency for International Development – USAID), katere naloga v poslu je jamčiti za varnost investicij. Newyorška borza je bila tistega dne okrašena z oglasnimi tablami: »We are free. We are strong. We are open for business.«[3]

Tri mesece po sprejetju Luganske deklaracije lahko ugotovimo, da načrt povojne obnove organizira plenjenje civilnega prebivalstva med okupacijo. Ženevska konvencija o zaščiti civilnih oseb med vojno ima za to dejanje en sam kratek in jedrnat stavek: »Plenjenje je prepovedano.« Tako se glasi 33. člen. Nesprejemljivo je, da Slovenija pri tem sodeluje.

Svobodo drugačnega okusa so okušali ukrajinski delavci in delavke, ki jim je načrt povojne obnove pripravil peklensko prihodnost. 14 dni po konferenci v Luganu je ukrajinski parlament potrdil dva zakona. Prvi, št. 5371, določa, da zaposlene v majhnih in srednje velikih podjetjih – z 250 delavci ali manj –

2 To lahko opravijo preko portala ukrajinske vlade: https://advantageukraine.com/.

3 Slovenski prevod: »Svobodni smo. Močni smo. Odprti smo za posel.«

več ne varujejo Zakon o delu in kolektivne pogodbe. Ti delavci in delavke, ki predstavljajo med 70 in 80 odstotkov vseh zaposlenih v Ukrajini, naj bi sklepali samo še individualne pogodbe o zaposlitvi. Ukrajinski pravnik George Sandul je razložil, da bi taka pogodba teoretično lahko določala celo 100-urni delavnik na teden (Rowley in Guz 2022a).

Drugi zakon, št. 5388, je uzakonil »pogodbo z nič urami«, po kateri morajo biti delavci in delavke vedno na voljo, ko jih delodajalec pokliče. Zakon zahteva le, da je minimalni obseg dela 32 ur tedensko in da se v pogodbi določi, kako delodajalec pokliče delavca ali delavko na delo in kdaj najpozneje se ta mora odzvati. Zakona sta pripravljena za čas po vojni, kot vaba za tuje investitorje v deželi nizkocenovne in pravno nezaščitene delovne sile.

Zakonska predloga sta bila resda pripravljena že leta 2021, toda vladajoča stranka Sluga narodu, katere član je predsednik Zelenski, takrat ni zbrala dovolj podpore. V škandalu leta 2020 se je tudi razkrilo, da je British Foreign Office stranki svetovala, kako prepričati parlament, da potrdi zakon o liberalizaciji dela (Rowley 2021). Kar stranki ni uspelo pred vojno, je lahko izpeljala sedaj, v izrednih vojnih razmerah. Po prepovedi opozicijskih strank je imela dovolj glasov v parlamentu. Iz zakonodajnega postopka je izključila socialne partnerje. Vojne razmere s prepovedjo shodov in z ukinitvijo neodvisnih medijev so sindikatom otežile tudi javno nasprotovanje.

Zakona pa sta sprožila mednarodni protest. Protestirali sta evropska in mednarodna konfederacija sindikatov. Mednarodna organizacija dela (International Labour Organization b. l.) je objavila »tehnično strokovno mnenje«, da zakon št. 5371 krši mednarodne pogodbe in je v nasprotju s splošnimi načeli evropskega prava ter prakse. Strokovnjak Mednarodne organizacije dela António Rabalo Santos je reformo imenoval à la ukrainienne, ker za večino delavcev in delavk odpravlja delovnopravno varstvo, predpise o varstvu in zdravju pri delu, ukinja nenapovedane obiske inšpekcije za delo in omejuje pristojnosti inšpektorjev.

Pozivi mednarodnih sindikatov predsednici Evropske komisije Ursuli von der Leyen in drugim predstavnikom EU, da naj Ukrajino opozorijo na kršenje evropskih in mednarodnih predpisov, niso pomagali. Oba zakona sta bila sprejeta po hitrem postopku in avgusta letos, ko ju je podpisal predsednik Zelenski, postala dokončno veljavna. Poziv sindikatov je bil obsojen na neuspeh. Predsednica komisije je bila med tistimi, ki so na konferenci v Luganu podprli ukrajinsko vlado, da odpravi »zastarelo« delovno zakonodajo. Pričakovanje sindikatov, da bodo evropski politiki poskušali preprečiti sprejem obeh zakonov, je bilo preprosto samozaslepitev.

MOD ni bila nič manj uslužna do ukrajinske vlade, čeprav je predlagateljica zakonov, poslanka Galina Tretjakova, javno napadla organizacijo, da je zastarela in da Ukrajincem preprečuje »sklepati individualne zaposlitvene pogodbe« (Rowley in Guz 2022b). Avgusta 2022 bi moral generalni direktor MOD Guy Ryder

odpotovati v Ukrajino, da prenese sporočila svojih strokovnjakov in sindikalnih združenj. Toda sestanek je bil odpovedan zaradi »zahtevne logistike« in »varnostnih razmer«. Ukrajinski sindikalist Mihajlo Volinec je odpoved obiska komentiral kot priročno rešitev za obe strani, ker bi se ukrajinska vlada težko zagovarjala pred kritikami, MOD pa se je izognila javni klofuti, potem ko je parlament zavrnil njena priporočila (Rowley in Guz 2022b).

Ukrajinska zakona uvajata reformo, ki je po drugi svetovni vojni verjetno najradikalnejši poseg v delovnopravno zakonodajo, saj delovno pravo nadomešča s civilnim za veliko večino delovne populacije. Delavec in delavka imata sicer svobodo, da sklepata individualno pogodbo o zaposlitvi z delodajalcem, toda pogodbena svoboda je zanju svet »namišljene enakosti«. Vitalij Dudin (2022), član ukrajinske organizacije Družbeno gibanje, je povedal, da reforma ni »pravična«. To je blag izraz za zakona, ki sredi vojne morije pripravljata razmere za ljudi po vojni, v katerih jim bodo »strojili kožo« domači oligarhi in tuji kapital.

Treba je še dodati, da bo ukrajinski ultraliberalni režim akumulacije negativno vplival tudi na evropsko delavstvo, ki bo za delovna mesta tekmovalo z ljudmi iz Ukrajine, kjer je minimalna plača pol nižja od najnižje med članicami EU v Bolgariji. Po zadnji reformi v Ukrajini tudi ne bo več ovir delovnopravne zakonodaje, ki bi delodajalce zadrževale pri izkoriščanju delavk in delavcev. To stanje bo delavskim organizacijam onemogočilo, da bi se uprle nadaljnji liberalizaciji delovne zakonodaje tako v Evropi kot drugod. Brez špekulacij o drugih razsežnostih te vojne eno gotovo drži: vojna v Ukrajini se je razširila v vojno proti revnemu in delovnemu prebivalstvu v Ukrajini, v Evropi in v vseh drugih regijah sveta.

Ukrajina, nova davčna oaza?

Ukrajinska vlada se ni ustavila pri omenjenih protidelavskih in antisocialnih zakonih, ki sta že v veliki meri odpravila delovnopravno varstvo v Ukrajini. Pavlo Holota iz Neodvisnega sindikata rudarjev je v pogovoru za Ukraine Solidarity Campaign (2023) povedal, da je do marca 2023 Vrhovna rada potrdila že šest zakonov, ki so posegali v delovnopravno varstvo. V času pogovora je bilo v obravnavi še 30 drugih zakonov, za katere Pavlo Holota ni dvomil, da jih bo parlamentarna večina brez težave potrdila. Po Holotovih besedah bodo ti zakoni ustvarili »diktaturo delodajalcev«.

Medtem ko se po anketah Mednarodne organizacije za migracije (International Organization for Migration 2023) velik delež prebivalstva težko oskrbuje s hrano in z obleko, se je vlada lotila tudi socialne reforme, da bi modernizirala »sovjetski« sistem. Natalia Lomonosova (2022) je opisala reformo za portal Commons. Zakon o socialnem varstvu št. 2620, potrjen oktobra 2022, je omejil

socialno pomoč na najrevnejše, vrh tega pa morajo upravičenci izpolnjevati tudi pogoj »aktivnosti«, kot da ne bi bili sredi vojne. Denimo, družina z majhnim otrokom ima lahko nizke dohodke, vendar ni upravičena do socialne pomoči, če starši niso delali ali študirali v zadnjih treh mesecih. Prav tako se spodbuja privatni trg socialnih storitev po zgledu ukrajinskega zdravstvenega sistema, ki že deluje po načelu, da »javni denar hodi z bolnikom«. To pomeni, da javni in zasebni ponudniki hkrati konkurirajo za paciente ter s tem za denar iz javnih sredstev. Socialno reformo je sicer zahteval Mednarodni denarni sklad (Euractiv.com in Reuters 2023) ob odobritvi posojila v višini 15,6 milijarde dolarjev marca 2023.

Državni proračun največ prihodkov pridobi iz davka na dodano vrednost, ki najbolj bremeni revnejše prebivalstvo. Namesto prerazporeditve bremena in višje obdavčitve premožnejših urad predsednika Zelenskega razmišlja ravno nasprotno, zavzema se za enotno davčno stopnjo po formuli »10/10/10«. To bi pomenilo, da bi na 10 odstotkov znižali DDV (ki je trenutno 20-odstoten), dohodnino (trenutno 18-odstotna) in davek na dobiček podjetij (tudi 18-odstoten). S tem bi se Ukrajina spremenila v davčno oazo, si spodkopala gospodarsko stabilnost in še povečala revščino. Luke Cooper (2022) je v poročilu Tržna ekonomija v vsesplošni vojni? opozoril, da je to ravno nasprotno od tega, kar bi pričakovali od vojne ekonomije, ki mora povečati davke premožnejšim, zato da lahko zagotavlja najosnovnejšo socialno varnost. Pri tem vprašanju ima Mednarodni denarni sklad drugačno stališče od vlade, ki bi rada privabila investitorje z nizkimi davki. Nižanje davkov lahko ogrozi zmožnost države za odplačevanje posojil. Septembra 2022 so po dogovoru Pariškega kluba in G7, kot je pisala Julija Jurčenko za Commons (Yurchenko 2022), upniki odložili odplačevanje treh četrtin ukrajinskega dolga za (največ) dve leti, toda Mednarodni denarni sklad zahteva redno odplačevanje tudi med vojno.

Ameriški plenilski sklad za upravitelja ukrajinskega razvojnega sklada

Po oktobru 2022 so zavezniki razkrili tudi organizacijo povojne obnove. Junija 2023 je Združeno kraljestvo organiziralo konferenco v Londonu, zato da se, kot je poročal *Financial Times* (The Editorial Board 2023), vzpostavi »institucionalni okvir za obnovo«. Organizatorji so želeli vzpostaviti okvir, ki bi donatorje prepričal, da bo denar »dobro porabljen«. Menili so, da se zaradi korupcije ne more zaupati Ukrajini.

Zaupajo pa ameriškima podjetjema BlackRock in JPMorgan, ki sta na londonski konferenci predstavili projekt Ukrajinskega razvojnega sklada. Po informacijah predsednikovega urada je Zelenski BlackRock povabil že septembra 2022 (President of Ukraine 2022). Februarja 2023 so povabili še ameriško banko JPMorgan, da skrbi za upravljanje ukrajinskega dolga. Kot je poročal

Financial Times (The Editorial Board 2023), sta si BlackRock in JPMorgan zamislila Ukrajinski razvojni sklad, v katerem je javno financiranje »zibelka prizadevanj za obnovo« (iz tega vira naj bi prišlo 90 odstotkov sredstev), »osrednjo vlogo« v obnovi pa naj bi imel zasebni sektor. Srž je v tem, da naj bi »javni« kapital »absorbiral prve izgube« (The Editorial Board 2023), zasebni sektor pa prebiral projekte z visoko donosnostjo. Investicije bo nadziral BlackRock, ki se uradno ukvarja z (nereguliranim) »bančništvom v senci«. BlackRock je veliki zmagovalec finančne krize leta 2008, po kateri je podvojil svoje premoženje in postal največje podjetje za upravljanje premoženja na svetu. Svoje naložbe ima v vseh gospodarskih dejavnostih in v vseh svetovnih regijah, vključno z Indijo in Kitajsko.

Zahodni danajski darovi

Pri skladu pa bodo imele besedo tudi države donatorke, kot opozarja poročilo »Toward a Marshall Plan for Ukraine« (Inayeh idr. 2023). Običajno donatorke pogojujejo donacije in posojila s tem, da mora prejemnica pomoči porabiti sredstva v državah darovalkah. Ker bo po vojni Ukrajina postala največje gradbišče na svetu, se med podjetji že poraja mrzlično lobiranje. V tekmo za naročila so se vključila tudi slovenska podjetja, kot je poročalo Delo s slovensko-hrvaškega poslovnega foruma marca 2023 (»V Opatiji soorganizirali Slovensko-hrvaški poslovni forum«, 2023).

Toda slaba usluga Ukrajini bi bila, če bi darovalke zahtevale, da mora pri njih kupovati gradbeni material in najemati njihova podjetja. Thomas Rowley (2023) je za Open Democracy navedel izračune iz poročila USAID, da je ukrajinsko gospodarstvo sposobno proizvesti 90 odstotkov gradbenega materiala za obnovo. Če bi Ukrajina lahko proizvajala cement, železo in drug gradbeni material, bi to ustvarilo 100.000 delovnih mest, skoraj šest milijard dolarjev za plače in dobre štiri milijarde davčnih prihodkov za državo. Toda evropski interesi so jasni, je povedal direktor Global Justice Now Nick Dearden za Labour Hub (»People Overthrow Tyranny and Win Their Freedom Only to Have It Snatched away Again by the Debt Collectors« 2023): »Evropa hoče uvažati žito in energijo iz Ukrajine in si zagotoviti izvoz v Ukrajino.«

Londonska konferenca še ni pozvala držav ali zasebnih investitorjev k donacijam. Evropska unija je ob tej priložnosti vseeno napovedala, kot je poročal *The Guardian* (O'Carroll 2023), 50 milijard evrov posojil in donacij za »stabiliziranje javnih financ« (poleg 20 milijard, ki jih je že dala v preteklem letu). »Pomoč« je v resnici namenjena vzdrževanju vojske in nujnim državnim stroškom v naslednjih štirih letih ter dopolnjuje posojilo Mednarodnega denarnega sklada v višini 15,6 milijarde dolarjev. Iz tega je mogoče sklepati, da so zahodni zavezniki odločeni podpirati ukrajinski vojaški stroj vsaj še štiri leta. A donacije močno

zaostajajo za potrebami ukrajinske vlade (stroški za vojsko in druge nujne potrebe znašajo od tri do štiri milijarde evrov na mesec), ki še moleduje za pomoč pri zahodnih vladah.

»Velikodušne« zahodne pomoči Ukrajini so v resnici danajski darovi. Petdesetmilijardna pomoč EU, denimo, vsebuje eno tretjino donacij in dve tretjini posojil. Večina pomoči v vojaški opremi je prav tako posojil, kar pomeni, da se strošek vojne prenaša na v prihodnosti ustvarjeno vrednost.

Ropanje tujih rezerv in rušenje mednarodnega reda

Po rekordnih državnih subvencijah za gospodarstvo med finančno krizo, pandemijo in energetsko krizo so se zahodne državne blagajne spraznile. Zato zavezniki preučujejo možnost, kje vzeti denar za obnovo, in se igrajo z idejo, kako bi »odtujili« zamrznjeno rusko premoženje. Ta možnost je na prvi pogled videti brezupna, saj je odtujitev premoženja v očitnem nasprotju z »na pravilih temelječim mednarodnim redom«. A samo v Evropski uniji je, kot je napisal Intellinews, 24 milijard evrov ruskih državljanov in 200 milijard evrov javnih sredstev Ruske federacije, večinoma Ruske centralne banke (Aris 2023). Zato bi zamrznjeno rusko premoženje lahko napolnilo ukrajinski sklad za obnovo, ki bi po raznih ocenah potreboval med 411 in 750 milijard dolarjev (kar pa je veliko višji znesek od vojne škode, povzročene do konca leta 2022, ki jo je Kijevska ekonomska šola (Kyiv School of Economics 2023) ocenila na 138 milijard dolarjev).

Zaveznice so že napravile prve korake za odtujitev ruskega premoženja. Pri Evropski komisiji delovna skupina Freize and Seize pripravlja predloge za zamrznitev in zaseg ruskega premoženja (European Commission 2022). Kanadska vlada (Governmen of Canada 2022) je sprejela zakon, ki omogoča odtujitev zamrznjenega premoženja, in je že zasegla prva premoženja. ZDA so nekaj podobnega storile pri afganistanskih denarnih rezervah. Kot je poročal *The Guardian* (Lakhani in Graham-Harrison 2022), so zasegle sedem milijard dolarjev, ki jih je Afganistanska nacionalna banka hranila v ZDA, čeprav lahko s tem povzroči zlom afganistanskega bančnega sistema in poglobi humanitarno krizo. Z dekretom so ustregle žrtvam napada 11. septembra 2001, ki bodo dobile polovico afganistanskih denarnih rezerv. Drugo polovico so ZDA namenile za poseben sklad, iz katerega se bosta financirali hrana in druga humanitarna pomoč za Afganistan. S tem ukrepom so nedvomno spodnesle enega izmed stebrov mednarodnega reda.

Obnova Ukrajine: pot v podrazvitost

Kritiki svarijo pred plenjenjem ukrajinskega premoženja med vojno, neoliberalno vojno ekonomijo in povojno obnovo, ki bo koristila velikemu kapitalu,

iz Ukrajine pa naredila propadlo državo (angl. *failed state*). Sprašujejo se, kakšen smisel imajo žrtve za »svobodo«, če bo ljudstvo po koncu vojne obsojeno na mezdno in dolžniško suženjstvo za globalni kapital. Obnova ne bo nadomestila niti vse obstoječe javne infrastrukture. Kot je za *The Guardian* (Wintour 2023) povedal vodja ukrajinske državne agencije za obnovo in razvoj infrastrukture, Ukrajina »ne potrebuje vseh šol, univerz in bolnišnic, ki so bile zgrajene v času Sovjetske zveze«.

Ob ukrajinski vojni se pogosto omenja imperializem, ne da bi se spraševali, kaj sodobni imperializem je. V javnih razpravah se imperializem pojavlja v zgolj banalnem pomenu, kot sla po tujem ozemlju in ozemeljski širitvi. V članku pa se je nakazal imperializem, katerega analizo je razvila teorija odvisnosti. S to analizo vidimo, da se Ukrajina vključuje v svetovni kapitalistični sistem s podrejanjem, ki v Ukrajini ustvarja tip odvisnega gospodarstva. V tej dinamiki, kjer se razvoj vodilnih gospodarstev opira na podrejanje perifernih gospodarstev, je Ukrajina obsojena na razvoj podrazvitosti ali na »osiromaševalno rast«. To pomeni, da lahko država v prihodnosti doseže visoko gospodarsko rast, a bo vseeno tonila v siromaštvo, ker bodo tuja podjetja, skladi ali banke iz Ukrajine črpali večino novoustvarjene vrednosti.

Literatura

Aris, Ben. 2023. »BlackRock and JPMorgan Will Help Ukraine Launch a Recovery Bank to Raise Hundreds of Billions of Reconstruction Money.« Intellinews, 20. junij. https://www.intellinews.com/blackrock-and-jpmorgan-will-help-ukraine-launch-a-recovery-bank-to-raise-hundreds-of-billions-of-reconstruction-money-282229/.

Cooper, Luke. 2022. *Market Economics in an All-Out-War?: Assessing Economic and Political Risks to the Ukrainian War Effort.* Researh Report. Edinburgh: University of Edinburgh, School of Law; London: The London School of Economics and Political Science.

Dudin, Vitalij. 2022. »Ukraine's Recovery Must Benefit the People: The West has Other Ideas.« Open Democracy, 4. julij. https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-rebuild-liberal-reforms-trade-unions/.

Euractiv.com in Reuters. 2023. »IMF Reaches Agreement with Ukraine for $15.6 Billion Program.« Euractiv, 22. marec. https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/imf-reaches-agreement-with-ukraine-for-15-6-billion-program/.

European Commission. 2022. »Enforcing Sanctions against Listed Russian and Belarussian Oligarchs: Commission's "Freeze and Seize" Task Force Steps up Work with International Partners.« 17. marec. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_1828.

Government of Canada. 2022. »Canada Starts First Process to Seize and Pursue the Forfeiture of Assets of Sanctioned Russian Oligarch.« 22. december. https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2022/12/canada-starts-first-process-to-seize-and-pursue-the-forfeiture-of-assets-of-sanctioned-russian-oligarch.html.

Guz, Serhii. 2022a. »The Minimum Task Is to Restore, without Losses, All the Civil, Political, and Social Rights that We Had before the War: Interview with Serhii Guz.« LeftEast, 4. oktober. https://lefteast.org/the-minimum-task-is-to-restore-without-losses-all-the-civil-political-and-social-rights-that-we-had-before-the-war/.

Guz, Serhiy. 2022b. »Ukraine's New Labour Law Could 'Open Pandora's Box' for Workers.« Open Democracy, 20 maj. https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraines-new-labour-law-wartime/.

Inayeh, Alina, Jacob Kirkegaard, Thomas Kleine-Brockhoff, Josh Rudolph, Bruce Stokes in Norman L. Eisen. 2023. »Toward a Marshall Plan for Ukraine.« German Marshall Fund, 22. maj. https://www.gmfus.org/news/toward-marshall-plan-ukraine-0.

International Labour Organization. B. l. »Technical Note.« https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_802222.pdf.

International Organization for Migration. 2023. »Ukraine Internal Displacement Report: General Population Survey; Round 12.« 23. januar. https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023.

Kyiv School of Economics. 2023. »The Total Amount of Damage Caused to Ukraine's Infrastructure Due to the War Has Increased to Almost $138 Billion.« 24. januar. https://kse.ua/about-the-school/news/the-total-amount-of-damage-caused-to-ukraine-s-infrastructure-due-to-the-war-has-increased-to-almost-138-billion/.

Lakhani, Nina, in Emma Graham-Harrison. 2022. »Biden Releases $7bn in Frozen Afghan Funds to Split between 9/11 Families and Aid.« *The Guardian,* 11. februar. https://www.theguardian.com/world/2022/feb/11/biden-7bn-frozen-afghan-reserves-taliban.

Lomonosova, Natalia. 2022. »Together in Trouble: Social Policy for Just Reconstruction in Ukraine.« Commons, 28. november. https://commons.com.ua/en/razom-u-bidi-solidarna-socialna-politika-dlya-vidbudovi/.

O'Carroll, Lisa. 2023. »How Much Has Been Pledged to Help Rebuild Ukraine – And Is It Enough?« *The Guardian,* 21. junij. https://www.theguardian.com/world/2023/jun/21/how-much-has-been-pledged-to-help-rebuild-ukraine-and-is-it-enough.

»People Overthrow Tyranny and Win Their Freedom Only to Have It Snatched away Again by the Debt Collectors.« Labour Hub, 21. junij. https://labourhub.org.uk/2023/06/21/people-overthrow-tyranny-and-win-their-freedom-only-to-have-it-snatched-away-again-by-the-debt-collectors/.

President of Ukraine. 2022. »Volodymyr Zelenskyy and CEO of BlackRock Discussed How to Drive Investments into Ukraine.« 12. september. https://www.president.gov.ua/en/news/volodimir-zelenskij-i-golova-blackrock-obgovorili-zaluchenny-77861.

Rowley, Thomas. 2021. »UK Sponsors Deregulation of Labour Rights in Ukraine.« Open Democracy, 10 november. https://www.opendemocracy.net/en/odr/uk-sponsors-deregulation-of-labour-rights-in-ukraine/.

Rowley, Thomas. 2023. »Ukrainian Manufacturers Should Rebuild Ukraine, Report Says.« Open Democracy, 25. maj. https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-russia-reconstruction-localisation-building-materials/.

Rowley, Thomas, in Serhiy Guz. 2022a. »Ukraine Uses Russian Invasion to Pass Laws Wrecking Workers' Rights: Zero-Hours Contracts Set to be Legalised and 70% of Workforce Exempted from Workplace Protections.« Open Democracy, 20. julij. https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-draft-law-5371-workers-rights-war-russia/.

Rowley, Thomas, in Serhiy Guz. 2022b. »Ukraine could abandon key labour principle as part of EU drive.« Open Democracy, 9. avgust. https://www.opendemocracy.net/en/odr/ukraine-new-labour-law-social-dialogue/.

The Editorial Board. 2023. »How to Support the Reconstruction of Ukraine.« *Financial Times,* 20. junij. https://www.ft.com/content/a7e0dc4e-1478-48e6-ab6f-39c04eed1839.

Ukraine Solidarity Campaign. 2023. »Victory over Russia Is a Priority, But We Cannot Be Silent about Workers.« 4. marec. https://ukrainesolidaritycampaign.org/2023/03/04/victory-over-russia-is-a-priority-but-we-cannot-be-silent-about-workers/.

»V Opatiji soorganizirali Slovensko-hrvaški poslovni forum.« *Delo,* 13. april. https://info.delo.si/v-opatiji-soorganizirali-slovensko-hrvaski-poslovni-forum/.

Wintour, Patrick. 2023. »Ukraine Lacks Capacity to Process Huge Sums in Aid, Official Admits.« *The Guardian,* 20. junij. https://www.theguardian.com/world/2023/jun/20/ukraine-lacks-capacity-to-process-huge-sums-in-aid-official-admits.

Yurchenko, Yuliya. 2023. »Ukrainian Economy And Society: Whither the (Postwar) Country?« Commons, 8. junij. https://commons.com.ua/en/ukrayinska-ekonomika-i-suspilstvo/#footnote-2.

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.139-153

Kako razumeti Gazo, »mirovni proces iz Osla«, Hamas in delovanje Izraela[1]

Primož Šterbenc

Povzetek: Palestinsko islamistično gibanje Hamas je 7. oktobra 2023 izvedlo smrtonosen napad na Izrael, judovska država pa je odgovorila z več kot enoletnim ultradestruktivnim bombardiranjem Gaze. Razlog za napad Hamasa ni bilo ontološko sovraštvo do Izraela, temveč prvenstveno izjemno težak položaj, v katerem se je zaradi izraelske krute blokade znašlo prebivalstvo Gaze. Izrael vse od leta 1967 izvaja okupacijo Zahodnega brega, Gaze in Vzhodnega Jeruzalema, ob tem pa s kršitvijo mednarodnega prava uničuje možnosti za nastanek palestinske države. Paradoksalno je, da je Izrael odločilno uničeval palestinsko državnost v času »mirovnega procesa iz Osla«, in sicer zaradi kolaboracije stare garde Fataha. Brez razumevanja tega konteksta ni mogoče razumeti političnega vzpona Hamasa, pri čemer je nujno poudariti, da vse od leta 2005 poteka proces deradikalizacije islamističnega gibanja, ki Izraelu ne ustreza.

Pripadniki palestinskega islamističnega gibanja Hamas so 7. oktobra 2023 prebili izraelski visokotehnološki zid, postavljen ob celotni meji Izraela z Gazo, vdrli na ozemlje Izraela ter pobili 300 izraelskih vojakov, masakrirali več kot 800 civilistov in zajeli približno 250 talcev (Shlaim 2024a). To je sprožilo šok v mednarodni skupnosti, potem ko svet pred napadom že več let ni namenjal (večje) pozornosti izraelsko-palestinskemu konfliktu. Izraelska desničarska vlada je na Hamasov napad odgovorila z ultradestruktivnimi vojaškimi napadi na Gazo in blokado območja, kar je do danes povzročilo smrt več kot 41.000 palestinskih civilistov, humanitarno katastrofo in širše regionalno zaostrovanje.

Za ustrezno razumevanje 7. oktobra 2023 in dogajanj po njem je treba opredeliti zgodovinski, politični ter mednarodnopravni kontekst izraelsko-palestinskega konflikta, poleg tega pa zavrniti nekatere »konvencionalne resnice«, ki so se uveljavile v zahodnem političnem, medijskem in širšem

1 Prvič objavljeno 12. oktobra 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

družbenem diskurzu, predvsem glede »mirovnega procesa iz Osla«, gibanja Hamas in motivacij Izraela.

Zgodovinski, politični in mednarodnopravni kontekst

Obdobje britanskega mandata, dogajanje v Organizaciji združenih narodov in izraelsko osvajanje ozemelj

Velika Britanija je v času svojega mandata v Palestini (1923–1948) na podlagi Balfourjeve deklaracije, ki je bila izdana 2. novembra 1917,[2] gibanju političnega sionizma[3] omogočila, da je lahko organiziralo množično imigracijo Judov na ozemlje med Sredozemskim morjem in reko Jordan ter tam zgradilo (bistveni del) judovske (para)države. London je aprila 1947 zaradi vse konfliktnejšega stanja v Palestini (spopadi med Arabci, Judi in Britanci) palestinski problem predal novoustanovljeni Organizaciji združenih narodov (OZN) (Tessler 1994; United Nations 1949).

Generalna skupščina OZN je 15. maja 1947 ustanovila Posebni odbor ZN za Palestino (United Nations Special Committee on Palestine – UNSCOP), ki naj bi preučil razmere na območju mandatne Palestine in priporočil rešitve. Večina držav članic UNSCOP (sedem) je podprla delitev mandatne Palestine na judovsko in arabsko državo, medtem ko naj bi Jeruzalem prišel pod mednarodno skrbništvo, manjšina (tri) pa je podprla ustanovitev zvezne arabsko-judovske države z glavnim mestom v Jeruzalemu. Generalna skupščina je 29. novembra 1947 sprejela resolucijo 181 (II), s katero je potrdila večinski predlog.[4] Resolucija je določala, da bosta v Palestini nastali neodvisni judovska in arabska država, zelo natančno pa je določila njuno ozemlje. Judovski državi je bilo dodeljeno 56 odstotkov, arabski državi pa 42 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Mesto Jeruzalem s širšo okolico je bilo opredeljeno kot *corpus separatum,* prišlo

2 Svet Društva narodov je 24. julija 1922 na podlagi člena 22 Pakta Društva narodov sprejel Mandatno pogodbo za Palestino, s katero je Veliki Britaniji kot mandatni sili poveril upravljanje Palestine. V preambuli Mandatne pogodbe je bilo navedeno, da je mandatna sila odgovorna za vzpostavitev nacionalnega doma za judovski narod v Palestini. V memorandumu britanske vlade, ki ga je Svet Društva narodov odobril 16. septembra 1922, je bilo kot »Palestina« opredeljeno območje med Sredozemskim morjem in reko Jordan (Mazzawi 1997; Van de Craen 1997).

3 Gibanje političnega sionizma, ki je bilo ustanovljeno na prvem sionističnem kongresu, sklicanem avgusta 1897 v Baslu, je dominanten in hegemonski tok znotraj Svetovne sionistične organizacije (World Zionist Organization – WZO). Za cilj si je zadalo ustanovitev in konsolidacijo suverene judovske države v Palestini, ki naj bi na ozemljih pod svojim nadzorom z ukrepi pravne in praktične narave vzpostavila demografsko večino judovskih plemen (Davis 2003).

4 Za resolucijo je glasovalo 33 držav, proti 13, deset pa je bilo vzdržanih (United Nations 1949). Na ta način je za resolucijo glasovala dvetretjinska večina članic, ki so bile prisotne in ki so glasovale, kot to za sprejem sklepov o pomembnih vprašanjih zahteva člen 18(2) Ustanovne listine OZN. Thomas W. Mallison in Sally V. Mallison (1986) poudarjata, da je resoluciji tovrstno glasovanje dalo visoko stopnjo pravne veljavnosti.

pa naj bi pod poseben mednarodni režim oz. v upravljanje OZN (Petrič 1986; Tessler 1994; United Nations 1949).

Vodstvo judovske skupnosti v Palestini je 14. maja 1948 razglasilo ustanovitev države Izrael, dan kasneje, ko je bil tudi uradno končan britanski mandat v Palestini, pa so vojske petih arabskih držav napadle judovsko državo. Vojskovanje je trajalo do 7. januarja 1949, Izrael pa je porazil armade arabskih držav ter osvojil še dodatnih 20 odstotkov ozemlja mandatne Palestine, ki jih je delitvena resolucija namenila arabski državi, in Zahodni (novi, judovski) Jeruzalem, tako da je skupaj začel nadzorovati 77 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Preostali del ozemlja mandatne Palestine, ki je bil določen za arabsko državo (22 odstotkov), sta zasedla Transjordanija (Zahodni breg) in Egipt (Gaza); Transjordanija je zasedla tudi Vzhodni Jeruzalem. V času vojskovanja je ozemlje, ki ga je zasedel Izrael, zaradi strahot bojevanja in izraelskega načrtnega etničnega čiščenja zapustilo 750.000 Palestincev (Davis 2003; Flapan 1987; Khalidi 2001; Pappe 2007; Tessler 1994).[5]

V tretji arabsko-izraelski vojni, ki je potekala od 5. do 10. junija 1967, je Izrael povsem porazil armade treh arabskih držav (Egipta, Jordanije in Sirije) ter poleg Sinaja in Golanske planote okupiral tudi Gazo, Zahodni breg in Vzhodni Jeruzalem oz. preostalih 23 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Judovska država je že 27. junija 1967 anektirala Vzhodni Jeruzalem, česar pa mednarodna skupnost ni nikoli priznala.[6]

Izraelske kršitve mednarodnega prava in trpljenje Palestincev

OZN je po letu 1967 status ozemelj, ki so v resoluciji 181 (II) predvidena za palestinsko državo, vendar pa jih je nadzoroval Izrael (Zahodni breg in Gaza), ter tudi status Vzhodnega Jeruzalema (ki ga je prav tako nadzoroval Izrael) jasno opredelila kot »okupirana ozemlja«, in sicer v smislu člena 2(2) Ženevske konvencije za zaščito civilnih oseb med vojno (četrte ženevske konvencije), ki določa: »Konvencijo naj se uporablja tudi v vseh primerih delne ali popolne okupacije ozemlja visokih pogodbenic, tudi če okupacija ni naletela na oborožen odpor« (Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo 1996, 720).[7]

5 Resolucija 181 (II) je vse do danes ohranila temeljni pravni pomen. Tako Thomas W. Mallison in Sally V. Mallison (1986) ter Mazzawi (1997) poudarjajo, da se pravna veljavnost resolucije, kljub temu' da leta 1948 v bistvenem delu ni bila uresničena, ni v ničemer zmanjšala in da še naprej predstavlja temeljni pravni napotek v smislu nastanka dveh držav (judovske in arabske) na ozemlju mandatne Palestine.

6 Izrael je anektiral 6,5 kvadratnih kilometrov Vzhodnega Jeruzalema in 64,5 kvadratnih kilometrov Zahodnega brega ter oboje združil v občino Jeruzalem (to območje se označuje kot anektirani Vzhodni Jeruzalem) (Pacheco 2001).

7 Konvencija (besedilo v Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo 1996, 720–780) je bila sprejeta leta 1949 zaradi travmatičnih izkušenj iz druge svetovne vojne oz. z namenom, da bi zaščitila civilno prebivalstvo okupiranih ozemelj in okupacijski sili preprečila, da bi svojo začasno prisotnost na okupiranem ozemlju spremenila v trajno (Pacheco 2001).

Izrael je leta 1968 začel izvajati proces naseljevanja Judov oz. gradnje judovskih naselij na okupiranih ozemljih Zahodnega brega, Gaze in anektiranega Vzhodnega Jeruzalema, ki neprekinjeno poteka vse do danes.[8] Judovska država (je) z gradnjo judovskih naselij na okupiranih ozemljih jasno krši(la) mednarodno pravo oz. četrto ženevsko konvencijo. Ta v členu 49(6) namreč določa, da »okupacijska sila ne sme pregnati ali preseliti dela svojega prebivalstva na ozemlje, ki ga je okupirala« (Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo 1996, 736). Ker je gradnja judovskih naselij temeljila na odvzemanju zemlje v lasti Palestincev, je pomenila tudi kršitev člena 33(2), ki prepoveduje rop, in člena 147, ki med hude kršitve konvencije uvršča »uničenje ali prisvojitev lastnine, ki ni opravičeno z vojaškimi potrebami in je storjeno protizakonito ter brezobzirno« (Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo 1996, 771; Imseis 2003).

Medtem ko je bilo leta 1972 na Zahodnem bregu 1.182, v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu pa 8.649 judovskih naseljencev, jih je bilo leta 2010 na Zahodnem bregu že 314.132, v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu pa 198.629. Leta 2014 je bilo na obeh območjih skupaj okoli 700.000 judovskih naseljencev. Že leta 2007 je bilo na Zahodnem bregu in v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu okoli 149 judovskih naselij, medtem ko je infrastruktura, povezana z naselji, zavzemala skoraj 40 odstotkov ozemlja Zahodnega brega (Šterbenc 2016).

Izrael s kršitvijo mednarodnega prava nepovratno uničuje možnosti za nastanek palestinske države, saj je palestinska entiteta postala povsem fragmentirana in ne izpolnjuje kriterija efektivne oblasti, ki ga mednarodno pravo predpisuje za nastanek države.[9] Izrael je z naseljevanjem tudi odrezal Vzhodni Jeruzalem s širšo okolico, ki je *conditio sine qua non* palestinske države, od ostalega Zahodnega brega.[10] Nenazadnje Izrael s kršitvijo četrte ženevske konvencije povzroča vse večje trpljenje Palestincev, vključno z vzpostavitvijo apartheida na Zahodnem bregu, ki je v treh elementih (diskriminacija, represija in ozemeljska fragmentacija) analogen apartheidu v nekdanji rasistični Južni Afriki (de Jong 2018; Dugard 2018a; Šterbenc 2016).[11]

8 Izjema je Gaza, kajti Izrael je avgusta 2005 umaknil tamkajšnja judovska naselja. Vendar pa Gaza predstavlja zgolj okoli 1,5 odstotka ozemlja mandatne Palestine, v njej pa je bilo le 8.000 judovskih naseljencev.

9 Po mednarodnem pravu so za obstoj države nujni trije elementi: 1. ozemlje, 2. prebivalstvo in 3. organizacija, neodvisna od druge države oz. suverenost (Andrassy 1990; Degan 2000).

10 V Vzhodnem Jeruzalemu s širšo okolico, ki obsega vso palestinsko aglomeracijo med Ramalo in Betlehemom, se nahajajo uradi, stanovanjske enote, industrijske in trgovinske kapacitete, vitalna infrastruktura in prometna vozlišča, ki jih palestinska država neizogibno potrebuje za svoj obstoj (de Jong 2018).

11 Izrael med drugim s prilaščanjem vode z Zahodnega brega (tudi za judovske naseljence) povzroča izjemno pomanjkanje vode za Palestince. Na Zahodnem bregu 400.000 judovskih naseljencev porabi približno šestkrat več vode kot 2,6 milijona Palestincev. Pod Zahodnim bregom je 80 odstotkov gorskih izvirov, ki vsebujejo največje rezervoarje vode, medtem ko je znotraj (tiho) priznanih meja Izraela zgolj 20 odstotkov izvirov vode. Izrael je vodne vire Zahodnega brega in Gaze povezal z vodnimi viri

Mirovni proces iz Osla, izginjanje možnosti za nastanek palestinske države in vzpon Hamasa

Mirovni proces in izraelsko uničevanje možnosti za nastanek palestinske države

Paradoksalno je, da je Izrael možnost nastanka palestinske države v odločilni meri uničil ravno v času mirovnega procesa iz Osla (1993–2000), ko je vsa mednarodna skupnost verjela v razrešitev izraelsko-palestinskega konflikta. Vse do danes vztrajajo razlage, ki poudarjajo, da je mirovni proces spodletel zaradi uboja izraelskega premiera Jicaka Rabina (4. november 1995) in/ali Hamasovega spodkopavanja procesa.[12] Vendar pa je bil celoten mirovni proces iz Osla strukturno zasnovan v nasprotju z najvitalnejšimi nacionalnimi interesi Palestincev. V Deklaraciji o načelih glede prehodne samouprave (sporazumu iz Osla), ki je bila podpisana 13. septembra 1993, in poznejših izvedbenih sporazumih namreč nista niti enkrat omenjena pojma »okupirano ozemlje« in »mednarodno pravo«, poleg tega pa ti dokumenti ne vsebujejo nobene resne varovalke pred izraelskimi kršitvami mednarodnega prava.[13] V sporazumih kot končni cilj ni navedena palestinska država, temveč sta kot referenčni točki zapisani resoluciji Varnostnega sveta OZN 242 in 338, ki sta v angleški jezikovni različici, ki jo upoštevata Izrael in ZDA, izrazito ambivalentni in posledično ne moreta služiti kot garant nastajanja palestinske države (Louwerse 2024; Šterbenc 2006).[14]

Tako ni naključje, da je Izrael v sedmih letih poteka procesa, ki je bil koncipiran v Oslu, na ozemlju Zahodnega brega, ki ga je polno nadzoroval

Izraela v en sam centraliziran vodni sistem – kot da ne bi obstajala meja med Izraelom in okupiranim palestinskim ozemljem (Abu-Laban in Bakan 2020; Dugard 2018b).

12 Tako npr. Vojko Volk, svetovalec slovenskega premiera Roberta Goloba za nacionalno varnost, poudarja, da je Hamas uničil možnost nastanka palestinske države, ki je obstajala v času »mirovnega procesa iz Osla« (Kramžar 2024).

13 S sporazumom iz Osla je Izraelu med drugim uspelo doseči, da je bila izključena možnost uporabe specifičnega jezika, ki bi zahteval zamrznitev gradnje judovskih naselij (Finkelstein 2014).

14 V mednarodni skupnosti in strokovnih krogih nikoli ni obstajala enotna razlaga glede natančne vsebine resolucije 242, ki je bila sprejeta 22. novembra 1967 (resolucija 338 se sklicuje na resolucijo 242). Bistvo razlikovanja razlag je (bilo) v vprašanju, s katerih okupiranih ozemelj se mora umakniti Izrael. Judovska država je trdila (trdi), da ni obvezana k umiku z vseh okupiranih ozemelj oz. na črte premirja, ki so obstajale 4. junija 1967 (sama naj bi imela pravico določiti, s katerih ozemelj se bo umaknila). Izrael se je pri tovrstni razlagi skliceval (se sklicuje) na dejstvo, da besedilo resolucije v angleški verziji ne govori o umiku z vseh oz. točno določenih ozemelj (angl. *from the territories* ali *from all the territories*), temveč zgolj z ozemelj (angl. *from territories*) (McHugo 2002, 851–853).
Tudi Eugene V. Rostow, ki je bil ameriški državni podsekretar v času, ko je bila sprejeta resolucija, poudarja (1993), da je Izrael zahteve resolucije uresničil že s tem, da se je v skladu z mirovno pogodbo z Egiptom (1979) do aprila 1982 umaknil s Sinaja, ki je ozemeljsko sestavljal več kot 90 odstotkov okupiranih ozemelj. Kot pojasnjuje Neff (1994), je ameriška administracija v času ob in po sprejetju resolucije zagovarjala stališče, da so možne zgolj majhne in recipročne spremembe črt premirja z dne 4. junija 1967, in sicer z namenom zagotavljanja večje varnosti. Vendar pa so administracije to stališče natančno, uradno in javno izrazile zgolj enkrat samkrat (9. decembra 1969), kasneje pa nikoli več, tako da je zaradi tovrstne nejasnosti uradnih ameriških stališč Izrael lahko uveljavljal svoje ekspanzionistično motivirane razlage.

(območje C),[15] v Gazi in v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu neprekinjeno ter intenzivno gradil (nova) in širil (stara) judovska naselja oz. naseljeval judovske naseljence. Poleg tega je zgradil široko razvejeno omrežje modernih obvoznih cest.[16] Z obema dejavnostma si je brezobzirno prilaščal palestinsko zemljo.[17] Med letoma 1993 in 2000 je število judovskih naseljencev na palestinskih okupiranih ozemljih (brez anektiranega Vzhodnega Jeruzalema) naraslo s 110.000 na 195.000 (za 77 odstotkov). Zgodovinsko gledano je prav v obdobju 1994–2000 povprečno letno število judovskih naseljencev, naseljenih na Zahodnem bregu in v Gazi, doseglo najvišjo stopnjo (več kot 12.000). V letih 1993–1999 je število judovskih naseljencev v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu naraslo s 144.000 na 170.000 (Hammami in Tamari 2001; Pacheco 2001; Pappe 2004; Rabbani 2001).

Odgovornost stare garde Fataha (vodstva PLO) in vzpon Hamasa

Glede na očitno pomanjkljivost in celo škodljivost določil v podpisanih sporazumih za palestinski narod se zastavlja vprašanje vloge vodstva Palestinske osvobodilne organizacije (Palestine Liberation Organization – PLO), ki je te sporazume podpisalo.[18] Pri tem je pomembno poznavanje ozadja, ki je privedlo do koncipiranja in podpisa Deklaracije o načelih. Palestinska delegacija z okupiranih ozemelj, ki se je v okviru mirovnih konferenc v Madridu in Washingtonu uradno pogajala z izraelsko stranjo, namreč nikakor ni hotela popustiti izraelskim zahtevam pri najpomembnejših vprašanjih, povezanih z izraelsko okupacijo, zato so pogajanja kmalu zašla v slepo ulico. Izraelska vlada je po drugi strani navezala stike z vodstvom PLO, lociranim v Tuniziji, in spoznala, da bo slednje mnogo manj nepopustljivo pri vprašanjih, vitalnega pomena za Palestince.[19] Večja pripravljenost vodstva PLO, stare garde Fataha, na popuščanje je bila posledica tega, da je v času prve intifade (1987–1993) začelo izgubljati stik z uporom na okupiranih ozemljih, ki so ga vodili lokalni Fatahovi politiki, zato se je naglo zmanjševal njegov politični pomen. Poleg tega se je znašlo v hudih

15 Zahodni breg je bil razdeljen na območja A (palestinska mesta in druga obljudena območja), B (manj gosto obljudena območja) in C (območja, ki jih je Izrael od leta 1967 zaplenil za judovska naselja in ceste). Območje A naj bi prišlo pod izključni palestinski nadzor; območje C naj bi prišlo pod izključni izraelski nadzor; na območju B pa naj bi Palestinci izvajali civilno oblast, medtem ko naj bi Izrael še naprej skrbel za varnost (Shlaim 2001).

16 Ceste, ki povezujejo judovska naselja med sabo in z Izraelom, in sicer na tak način, da povsem obidejo območja, na katerih živijo Palestinci.

17 Izrael je v letih 1993–1999 z namenom širitve naselij zaplenil 273.000 hektarjev palestinske zemlje (Bishara 2001).

18 Več avtorjev (Chomsky 1996; Khalidi 2004; Pacheco 2001; Said 1995; Shehadeh 1994) je opozarjalo na škodljivo ravnanje vodstva PLO.

19 Vodilno vlogo v PLO, ki je krovna palestinska politična organizacija, je v letih 1968–1969 prevzelo gibanje Fatah, ki ga je vodil Jaser Arafat (Tessler 1994).

finančnih težavah, ker so mu zaradi Arafatove podpore Sadamu Huseinu med zalivsko krizo (1990–1991) zalivske države odtegnile pomoč.[20] Sklenitev sporazuma iz Osla je vodstvo PLO zopet postavila v središče palestinskega nacionalnega predstavništva (Pacheco 2001; Shlaim 1994). Pri obravnavi procesa sklepanja Deklaracije o načelih se tudi ni mogoče izogniti oceni posredniške vloge Norveške.[21]

Vodstvo PLO (Fataha), ki se je leta 1994 vrnilo iz izgnanstva v Tuniziji na palestinska okupirana ozemlja, je prevzelo oblast v obliki Palestinske oblasti. Ta se je v sedmih letih poteka procesa iz Osla v očeh Palestincev na okupiranih ozemljih v precejšnji meri diskreditirala, saj največkrat ni niti poskušala preprečiti negativnih procesov, ki jih je generiral Izrael. Tako npr. jeseni 1995, ko so izraelski buldožerji po vsem Zahodnem bregu začeli uničevati palestinsko kmetijsko zemljo in pripravljati teren za gradnjo omrežja obvoznih cest, ni niti uradno protestirala pri izraelski vladi, poleg tega pa ni bila pripravljena uradno podpreti tožb palestinskih lastnikov zaplenjene zemlje na izraelskih sodiščih. Palestinska oblast zaradi lastnih privilegijev tudi nikoli ni poskušala resno ustaviti zmeraj restriktivnejše izraelske politike zapiranja (Pacheco 2001; Hass 2002).[22]

V času, ko naj bi v Palestino prihajal mir, je Izrael najintenzivneje uničeval možnosti za miroljubno rešitev. Palestinsko prebivalstvo, ki je bilo ob začetku »mirovnega procesa« zelo optimistično in je široko podpiralo Arafata ter Fatah in zavračalo islamistično gibanje Hamas,[23] je zaradi izginjanja možnosti za vzpostavitev palestinske države postajalo vedno jeznejše in posledično tudi naklonjenejše Hamasu. Zaradi tega je septembra 2000 izbruhnil drugi palestinski upor (intifada), ki je bil zelo krvav in je trajal do februarja 2005.[24] V izjemno težkem

20 Več avtorjev (Bishara 2001; Chomsky 1996; Kimmerling in Migdal, 2003; Tessler 1994) izpostavlja tedanje naglo zmanjševanje političnega vpliva vodstva PLO oz. Arafatov izjemno slab politični položaj. Shlaim (1994) opisuje, da je Jicak Rabin v času skrivnih pogajanj na Norveškem od izraelske vojaške obveščevalne službe dobil podatke o izjemno težkem položaju in možnem skorajšnjem političnem kolapsu Arafata.

21 Norveška raziskovalka Hilde Henriksen Waage opozarja (2005), da je na norveško delovanje odločilno vplivalo dejstvo, da je šlo za pogajanja, v katerih je obstajala izrazita asimetrija moči med pogajalskima stranema. Norveška diplomacija, ki si je izjemno želela doseči politični preboj, je posledično morala prevzeti stališča Izraela kot neprimerno močnejše pogajalske strani. V praksi je to pomenilo, da je minister Holst od julija 1993 naprej pritiskal (zgolj) na palestinsko stran.

22 Člani Palestinske oblasti so imeli status pomembnih oseb, ki jim je zagotavljal prosto gibanje z Zahodnega brega in iz Gaze v Jordanijo in Egipt, v Izrael ter med Zahodnim bregom in Gazo (Hass 2002).

23 Gibanje Hamas se je razvilo iz organizacije Muslimansko bratstvo, ki jo je leta 1928 v Egiptu ustanovil Hasan Al Bana. Leta 1946 je bila v Gazi ustanovljena prva uradna veja Muslimanskega bratstva v Palestini, kmalu pa je v Gazi in na Zahodnem bregu reke Jordan nastalo več dodatnih vej organizacije. Muslimansko bratstvo v Gazi je leta 1984 sprejelo odločitev o prehodu k oboroženemu boju proti izraelski okupaciji in se tri leta vojaško pripravljalo. Kmalu po začetku prve palestinske vstaje na okupiranih ozemljih (intifade) decembra 1987 v Gazi je tamkajšnje vodstvo Muslimanskega bratstva pod vodstvom šejka Ahmeda Jasina sprejelo odločitev o ustanovitvi Islamskega odporniškega gibanja (Harakat Al Mukavama Al Islamija – s kratico Hamas) (Hroub 2000; Milton-Edwards 1996).

24 Javnomnenjske raziskave, ki jih je v letih 1994–1996 opravil Center za raziskovanje in študije Palestine iz Nablusa, so pokazale, da so Palestinci zelo podpirali mirovni proces in večinsko zavračali vojaške napade na Izraelce. V raziskavi avgusta–septembra 1995 je celo 71 odstotkov respondentov podpiralo mirovni proces. Po drugi strani je bilo indikativno, da se je podpora mirovnemu procesu zmanjšala

položaju, v katerem so se zaradi destruktivne izraelske politike znašli Palestinci, se je zaradi politike odločnega odgovora povečevala priljubljenost Hamasa. Tako so bili samomorilski napadi, h katerim je po začetku druge intifade pristopilo gibanje, v bistvu zgolj odsev stališč Palestincev: kadar je med prebivalstvom obstajalo upanje glede miru, je gibanje zmanjševalo ali celo ustavilo napade (Hroub 2004; Šterbenc 2006).[25]

Ker je Fatah podpiral »mirovni proces iz Osla«, ki je za palestinske nacionalne interese pomenil katastrofo, poleg tega pa so Fatahovi politiki (kolaborantsko) izvajali varnostne naloge za Izrael,[26] so Palestinci na prvih parlamentarnih volitvah januarja 2006 večino v palestinskem parlamentu podelili Hamasu. Islamistično gibanje je skušalo oblikovati vlado narodne enotnosti, vendar pa je Fatah le-to zavrnil in na podlagi tajnih dogovarjanj z ZDA ter Izraelom pripravljal vojaški poseg s ciljem odstranitve Hamasa z oblasti. Slednji je načrt zaznal in junija 2007 preventivno vojaško premagal Fatahove enote v Gazi ter tam prevzel oblast (Hroub 2024; Louwerse 2024).

Evolucija stališč (deradikalizacija) Hamasa

Na tej točki se je treba posvetiti izrazito negativnemu slikanju Hamasa v zahodnem političnem in medijskem diskurzu. Praviloma se poudarja, da je Hamas »skrajno gibanje« ali »teroristična organizacija« in da »želi uničiti Izrael«.[27] Toda takšna opredelitev ne upošteva evolucije, ki jo je naredilo islamistično gibanje. Po koncu druge intifade je sprejelo tri pomembne odločitve – enostransko se je odreklo izvajanju samomorilskih napadov, začelo vključevati v PLO, ki jo vodi Fatah, in se udeležilo palestinskih volitev. Hamas je tudi eksplicitno izrazil pripravljenost za sprejetje palestinske države v mejah iz leta 1967, s čimer je posredno priznal obstoj Izraela. To se je zgodilo v okviru pogajanj s Fatahom o oblikovanju vlade narodne enotnosti po januarju 2006, poleg tega pa je bilo zapisano v »zaporniškem dokumentu«, ki ga je maja 2006 v izraelskem zaporu kot posrednik med Fatahom in Hamasom izposloval Marvan Barghouti, eden redkih

vselej, ko je prišlo do zastoja v pogajanjih ali zamud pri uresničevanju dogovorjenega (Shikaki 1996). Julija 2001 (deset mesecev po izbruhu druge intifade, ki je bila posledica razočaranja nad procesom iz Osla) je oborožene napade na izraelske cilje podpiralo kar 85,9 odstotka respondentov, 69 odstotkov pa jih je menilo, da je Palestincem oboroženi boj prinesel večje pravice kot pogajanja (Kjorlien 2001).

25 Hamas v letih 1998, 1999 in 2000 ni izvedel samomorilskih napadov. Zgodaj marca 2001 je gibanje izvedlo svoj prvi samomorilski napad po letu 1997 (Hroub 2004).

26 Palestinska oblast je v skladu z določili podpisanih sporazumov izvajala brutalne ukrepe proti pripadnikom islamističnih gibanj in vsem drugim Palestincem, ki so kakor koli kritizirali potek procesa iz Osla (Šterbenc 2006).

27 Takšno je npr. stališče Vojka Volka, svetovalca slovenskega premiera Roberta Goloba za nacionalno varnost (Kramžar 2024). Shlaim (2024c) poudarja, da zahodni komentatorji palestinski protikolonialni boj navadno razlagajo z religijskim fanatizmom in iracionalnim sovraštvom do Judov.

Fatahovih voditeljev, ki so ohranili kredibilnost med Palestinci (Baconi 2018; Gunning 2007; Hroub 2024; Louwerse 2024; Pelham 2024).[28]

V letih 2006–2016 je Hamas redno poudarjal sprejemanje palestinske države v mejah iz leta 1967. To stališče je 1. maja 2017 formaliziral s sprejemom nove *de facto* ustanovne listine (Dokument o splošnih načelih in politikah),[29] v kateri je tudi poudaril, da se ne konfrontira z Judi zaradi njihove vere, temveč s sionističnim gibanjem, ki izvaja projekt okupacije.[30] Poleg tega se gibanje pri legitimiranju svojega odporniškega (vojaškega) delovanja ni (več) sklicevalo na islam, temveč na mednarodno pravo. V tem smislu je dokument jasno kazal (kaže) premik od islamizma k palestinskemu nacionalizmu in od dogme k pragmatičnosti.[31] Vso to preobrazbo Hamasa sta Izrael in ZDA dosledno ignorirala. Res je, da Hamas ni (bil) pripravljen izrecno priznati Izraela, vendar pa je to posledica izjemno slabih izkušenj s PLO, ki je v 90. letih prejšnjega stoletja priznala Izrael, vendar pa v zameno ni dobila ničesar, temveč je Izrael, nasprotno, uničil možnosti za nastanek palestinske države (Hamas 2017; Baconi 2018; Hroub 2017; 2018; Louwerse 2024).

Hamasov napad 7. oktobra 2023 in izraelski ultrabrutalni odgovor

Kontekst Hamasovega napada

Evolucijo Hamasa je nujno upoštevati pri poskusu razumevanja razlogov za masaker, ki ga je gibanje izvedlo 7. oktobra 2023. Z veliko gotovostjo je mogoče

28 Hamas je pripravljenost na sodelovanje (kompromis) pokazal tudi s pogostim razglašanjem in discipliniranim ohranjanjem premirja z Izraelom. Tako je gibanje od junija do avgusta 2003 vzdrževalo enostransko razglašeno trimesečno premirje, in to kljub temu, da je Izrael že junija na več kot pozitivno potezo odgovoril z aretacijo 300 njegovih aktivistov in ubojem najmanj treh. Avgusta 2003 je Hamas razglasil enostransko premirje za nedoločen čas, vendar pa je Izrael 14. avgusta najprej usmrtil poveljnika Islamskega džihada v Hebronu, 21. avgusta pa je dokončno razbil premirje z ubojem enega od najzmernejših Hamasovih voditeljev, Ismaila Abu Šanaba. Izrael je premirja s Hamasom razbil še ob koncu leta 2005, po januarju 2006 in novembra 2008. Pri vsem skupaj je bistveno, da je Hamas idejno sprejel koncept dolgoročnega premirja, ki bi lahko trajalo tudi 50 let. To pomeni, da je gibanje pripravljeno *de facto* zaživeti v dolgotrajnem miru z judovsko državo, če bi se slednja umaknila na črte premirja iz leta 1967 (Baconi 2018; Finkelstein 2014; Gunning 2007; Hroub 2004; Milton-Edwards in Crooke 2004).

29 V novi *de facto* ustanovni listini je zapisano (Hamas 2017): »Hamas meni, da je ustanovitev polno suverene in neodvisne palestinske države, z Jeruzalemom kot njenim glavnim mestom, v mejah z dne 4. junija 1967, z vrnitvijo beguncev in razseljenih na njihove domove, s katerih so bili izgnani, formula nacionalnega konsenza.«

30 Hamasova ustanovna listina, ki je bila sprejeta 18. avgusta 1988, Izraelu nedvoumno odreka pravico do obstoja. Tako je že v preambuli dokumenta zapisana naslednja misel Hasana Al Bane: »Izrael se bo dvignil in bo ostal trden, dokler ga islam ne bo eliminiral, kot je eliminiral tisto, kar je bilo prej.« V členu 11 je zapisano: »Islamsko odporniško gibanje verjame, da je dežela Palestina islamska dežela, ki je bila poverjena muslimanskim generacijam do sodnega dne. Nihče se ne more odpovedati celoti ali celo delu te dežele« (Besedilo Hamasove ustanovne listine v Hroub 2000, 267–291).

31 Hamas v preambuli nove *de facto* ustanovne listine poudarja, da so stališča, zapisana v tem dokumentu, rezultat poglobljene notranje razprave in močnega konsenza (Hamas 2017).

trditi, da napada ni generiralo ontološko sovraštvo do Izraela, temveč prvenstveno dejstvo, da je Izrael po juniju 2007 izvajal izjemno kruto in brutalno blokado Gaze.[32] Sara Roy (2024) govori o ekonomski vojni in »ekonocidu«.[33] Blokada je povzročila eno od najvišjih stopenj brezposelnosti v svetu in trpljenje tamkajšnjega prebivalstva: štiri petine prebivalstva so bile odvisne od humanitarne pomoči, tri četrtine so bile odvisne od pomoči v hrani, več kot polovica prebivalstva se je soočala z »akutno prehransko ogroženostjo«, desetina vseh otrok je bila podhranjena in več kot 96 odstotkov vode je bilo neprimerne za človeško uporabo.[34] Izrael si je tudi vse agresivneje prilaščal Plemenito svetišče v Vzhodnem Jeruzalemu, izraelsko-palestinski konflikt pa je izginil z dnevnega reda mednarodne skupnosti. Poleg tega so se Palestinci čutili zapuščene zaradi »abrahamskih sporazumov«, ki jih je Izrael v letih 2020-2021 sklenil s štirimi arabskimi državami. Povedano drugače, Izrael je ustvaril stanje, ki ga Hamas in prebivalstvo Gaze preprosto nista mogla več prenesti. Šel je predaleč in predolgo je to počel (Hroub 2024; Rabbani 2024; Shlaim 2024b).[35]

Izraelski ultrabrutalni odgovor

Izraelsko ultrabrutalno bombardiranje Gaze[36] in ustvarjanje humanitarne katastrofe je (ob želji izraelske vlade po ohranitvi oblasti in njenem sovraštvu do Palestincev) mogoče razlagati z namenom izgona Palestincev iz Gaze. Etnično čiščenje je vgrajeno v sam DNK političnega sionizma[37] in je bilo v letih 1947–1949 tudi že izvedeno na območjih Palestine, ki so jih zavzele sionistične/izraelske vojaške enote.[38] Poleg tega želi Izrael reradikalizirati Hamas, podobno

32 To poudarjajo tudi Hroub (2024), Rabbani (2024) in Shlaim (2024a).

33 Sara Roy (2024: 39) ekonocid definira kot »celovito uničenje ekonomije in njenih sestavnih delov, še posebej jasno določene ekonomske identitete ter organizirane in delujoče ekonomske skupnosti«.

34 OZN je leta 2015 posvarila, da bi kumulativen učinek izraelsko vsiljene »humanitarne eksplozije« lahko povzročil, da v Gazi čez pet let ne bi bilo več mogoče živeti (Shlaim 2024b, 2).

35 V javnomnenjski raziskavi, ki jo je na Zahodnem bregu in v Gazi novembra ter decembra 2023 opravil Palestinski center za politiko in raziskavo mnenj (PSR), je 72 odstotkov respondentov izrazilo stališče, da je bila odločitev Hamasa za napad pravilna (82 odstotkov na Zahodnem bregu in tudi 57 odstotkov v Gazi) (Palestinian Center for Policy And Survey Research 2023).

36 Izrael je zgolj v prvem tednu svojega oboroženega odgovora na napad Hamasa na Gazo odvrgel skoraj 6.000 bomb, kar je več, kot so jih ZDA v svojem napadu na radikalno islamistično organizacijo Islamska država v obdobju 2014–2017 v povprečju odvrgle v celem letu (»Destruction in Gaza« 2023).

37 Cilj doseganja demografske večine judovskih plemen na območjih pod nadzorom judovske države v Palestini, ki si ga je zadal politični sionizem, je ob ogromni večini arabskega prebivalstva neizogibno impliciral etnično čiščenje. V razmišljanju vodstva političnega sionističnega gibanja je bil vseskozi prisoten koncept »transferja« palestinskega prebivalstva, vendar pa so ga vodilni politični sionisti skrbno prikrivali (Davis 2003; Morris 2001; White 2009).

38 Vodstvo političnega sionističnega gibanja je 10. marca 1948 sprejelo načrt Dalet, na podlagi katerega so sionistične/izraelske vojaške in paravojaške enote sistematično izvajale etnično čiščenje Palestincev na ozemljih pod svojim nadzorom. Med decembrom 1947 in januarjem 1949 so sionistične/izraelske enote z namenom zastraševanja Palestincev izvedle 31 pobojev palestinskega prebivalstva.

kot je v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja želel s smrtonosnimi napadi na palestinske civiliste reradikalizirati PLO, ki je jasno sporočala, da sprejema obstoj Izraela.[39] Izraelu ustreza radikalizem Palestincev, ker lahko argumentira, da na drugi strani nima sogovornikov za mir. Šel je celo tako daleč, da je 30. julija 2024 umoril izrazito spravljivega voditelja Hamasa Ismaila Hanijo.[40]

Nujno je dodati, da se Izrael ne more sklicevati na pravico do samoobrambe, saj se ta pravica, ki jo podeljuje 51. člen Ustanovne listine OZN, lahko uporabi le v primeru oboroženega napada ene države na drugo – Gaza ni suverena država, temveč ozemlje, ki ga (od leta 2005 posredno) okupira Izrael.[41] Nujnost napada države na državo je poudarilo Meddržavno sodišče v svetovalnem mnenju Pravne posledice gradnje zidu na okupiranem palestinskem ozemlju, izdanem 9. julija 2004, ko je presojalo izraelsko argumentacijo glede gradnje »varnostnega zidu« na Zahodnem bregu (139. člen) (International Court of Justice 2004).

Diplomati nekaterih zahodnih držav po 7. oktobru 2023 veliko govorijo o »nujnosti obuditve mirovnega procesa« z namenom »vzpostavitve dveh držav«, vendar pa je bolj ali manj jasno, da resnično suverena in življenjsko sposobna palestinska država ne more več nastati. Tudi »mirovni proces« je povsem diskreditiran pojem. Če bi ZDA in članice EU res želele vsaj v določeni meri razreševati izraelsko-palestinski konflikt, bi morale v skladu s svojo pravno obvezanostjo po 1. členu četrte ženevske konvencije pritisniti na Izrael, da ne bi več kršil konvencije in s tem trpinčil Palestincev.[42] Ker tega očitno niso pripravljene

Najbolj znani poboji so bili zagrešeni v vaseh Deir Jasin (9. april 1948), Tantura (22. in 23. maja 1948) in Davajmeh/Davajima (28. oktober 1948) (Pappe 2007; White 2009).

39 Izrael je med letoma 1976 in 1982 na vsako sporočilo PLO, da sprejema obstoj Izraela v mejah iz leta 1967, odgovarjal s smrtonosnimi napadi na palestinske civiliste. Šlo je za strateško politiko Izraela, in sicer v skladu z razmišljanjem, da ljudje s teboj ne bodo želeli skleniti miru, če boš pobijal njihove družine. Izrael je prvenstveno s tem namenom junija 1982 tudi izvedel destruktivno invazijo na Libanon. Celo ameriški diplomati so ugotavljali, da želi Izrael z napadi reradikalizirati zmerne Palestince, z namenom, da se ZDA ne bi pogovarjale z njimi (Chomsky 1999; Finkelstein 2014; Louwerse 2024).

40 Finkelstein (2014) argumentira, da je bila tudi izjemno destruktivna izraelska vojaška operacija proti Gazi decembra 2008 in januarja 2009 (Vlivanje svinca), v kateri je bilo ubitih 1.400 ljudi, od tega štiri petine civilistov, deloma izvedena z namenom reradikalizacije Hamasa, ki je predhodno vse jasneje sporočal, da sprejema palestinsko državo v mejah iz leta 1967, poleg tega pa je večkrat disciplinirano ohranjal premirje, sklenjeno z Izraelom (kljub temu da Izrael ni izpolnil svojega dela dogovora in sprostil ekonomske blokade Gaze).

41 Izrael argumentira, da od avgusta 2005, ko je umaknil judovske naseljence in svoje kopenske vojaške enote iz Gaze, ne izvaja več okupacije slednje. Toda mednarodna skupnost ne sprejema tega stališča – OZN, Mednarodni odbor rdečega križa (International Committee of the Red Cross – ICRC), Amnesty International, Human Rights Watch in večina mednarodnih diplomatskih posrednikov Izrael še vedno obravnavajo kot okupacijsko silo. Izrael namreč izvaja »dejansko okupacijo«, saj še vedno nadzoruje kopenski, zračni in pomorski dostop do Gaze. Tudi Yoram Dinstein, vodilni izraelski strokovnjak s področja mednarodnega prava, je izrazil stališče, da se izraelska okupacija Gaze ni končala (Bashi 2018; Finkelstein 2014; Shlaim 2024c).

42 1. člen četrte ženevske konvencije določa (Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo 1996, 720): »Visoke pogodbenice se obvezujejo, da bodo spoštovale to Konvencijo in poskrbele, da bo upoštevana ob vsaki priložnosti.«. Komentar četrte ženevske konvencije poudarja, da sta bili vključitev določila in zagotovitev, da bo upoštevano, zavestni in storjeni z namenom poudariti odgovornost

storiti, se bo izraelsko-palestinski konflikt verjetno spremenil v trajno krizo, ki bo periodično vse bolj eskalirala ter grozila z regionalno destabilizacijo, kot se sedaj dogaja v Libanonu in širše vse do Irana.

Literatura

Abu-Laban, Yasmeen, in Abigail B. Bakan. 2020. *Israel, Palestine and the Politics of Race: Exploring Identity and Power in a Global Context*. I. B. Tauris.

Andrassy, Juraj. 1990. *Međunarodno pravo.* Školska knjiga.

Baconi, Tareq. 2018. »Against Anti-Hamas Dogmatism.« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Bashi, Sari 2018. »Can Gaza Survive?« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Bishara, Marwan 2001. *Palestine/Israel: Peace or Apartheid: Prospects for Resolving the Conflict.* Zed.

Chomsky, Noam. 1999. *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians.* Posodobljena izd. Pluto.

Chomsky, Noam. 1996. *World Orders: Old and New.* Columbia University Press.

Davis, Uri. 2003. *Apartheid Israel: Possibilities for the Struggle within.* Zed.

de Jong, Jan. 2018. »Response to Shaul Arieli: It's Quality, not just Quantity.« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Degan, Vladimir Đuro. 2000. *Međunarodno pravo*. Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.

»Destruction in Gaza.« 2023. *The Economist,* 21.–27. oktober.

Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo, ur. 1996. *Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov*. Zv. 2, *Univerzalni dokumenti. 1996.* Društvo za združene narode za Republiko Slovenijo.

Dugard, John. 2018a. »Apartheid in South Africa and the Occupied Palestinian Territory: A Useful Comparison?« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Dugard, John. 2018b. »Rejoinder.« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Flapan, Simha. 1987. *The Birth of Israel: Myths and Realities.* Pantheon.

Finkelstein, Norman G. 2014. *Method and Madness: The Hidden Story of Israel's Assaults on Gaza.* OR.

pogodbenic. Tako člen 1 ni zgolj prazna forma besed, temveč mu je bila zavestno dana imperativnost. Nujno ga je brati dobesedno (Pictet 1994).

Gunning, Jeroen. 2007. *Hamas in Politics: Democracy, Religion, Violence*. Hurst.

Hamas. 2017. »A Document of General Principles and Policies.« 1. maj.

Hammami, Rema, in Salim Tamari. 2001. »The Second Uprising: End or New Beginning?« *Journal of Palestine Studies 30 (2): 5–25.*

Hass, Amira. 2002. »Israel's Closure Policy: An Ineffective Strategy of Containment and Repression.« *Journal of Palestine Studies* 31 (3): 5–20.

Henriksen Waage, Hilde. 2005. »Norway's Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent.« *Journal of Palestine Studies* 34 (4): 6–24.

Hroub, Khaled. 2000. *Hamas: Political Thought and Practice.* Institute for Palestine Studies.

Hroub, Khaled. 2004. »Hamas after Shaykh Jasin and Rantisi.« *Journal of Palestine Studies* 33 (4): 21–38.

Hroub, Khaled. 2017. »A Newer Hamas? The Revised Charter.« *Journal of Palestine Studies* 46 (4): 100–111.

Hroub, Khaled. 2018. »The PLO as Cautinary Tale.« V *Moment of Truth: Tackling Israel-Palestine's Toughest Questions,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Hroub, Khaled. 2024. »Nothing Fails Like Success: Hamas and the Gaza Explosion.« V *Deluge: Gaza and Israel: From Crisis to Cataclysm,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Imseis, Ardi. 2003. »On the Fourth Geneva Convention and the Occupied Palestinian Territory.« *Harvard International Law Journal* 44 (1): 65–138.

International Court of Justice. 2004. »Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Summary of the Advisory Opinion of 9 July 2004.« http://www.icj-cij.org/icjwww/ipressc.../ipresscom2004-2_summary_mwp_20040709.ht.

Khalidi, Rashid. 2001. »The Palestinians and 1948: the underlying causes of failure.« V *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948,* uredila Eugene L. Rogan in Avi Shlaim. Cambridge University Press.

Khalidi, Rashid. 2004. *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East*. I. B. Tauris.

Kimmerling, Baruch, in Joel S. Migdal. 2003. *The Palestinian People: A History.* Harvard University Press.

Kjorlien, Michele L. 2001. »Peace Monitor.« *Journal of Palestine Studies* 31 (1): 103–125.

Kramžar, Barbara 2024. »Vojko Volk: Cel svet bo šel v maloro, če se ne zbudimo.« *Delo,* 30. september. https://www.delo.si/novice/svet/cel-svet-bo-sel-v-maloro-ce-se-ne-zbudimo.

Louwerse, Colter. 2024. »Is Hamas to Blame for the Failure to Resolve the Israel-Palestine Conflict?« V *Deluge: Gaza and Israel: From Crisis to Cataclysm,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Mallison, Thomas W., in Sally V. Mallison. 1986. *The Palestine Problem in International Law and World Order*. Longman.

Mazzawi, Musa E. 1997. *Palestine and the Law: Guidelines for the Resolution of the Arab-Israel Conflict.* Garnet.

McHugo, John. 2002. »Resolution 242: A Legal Reappraisal of the Right-wing Israeli Interpretation of the Withdrawal Phrase with Reference to the Conflict between Israel and the Palestinians.« *International and Comparative Law Quarterly* 51 (4): 851–82.

Milton-Edwards, Beverley. 1996. *Islamic Politics in Palestine.* I. B.Tauris.

Milton-Edwards, Beverley, in Alastair Crooke. 2004. »Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process.« *Journal of Palestine Studies* 33 (4): 39–52.

Morris, Benny. 2001. »Revisiting the Palestinian Exodus of 1948.« V *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948,* uredila Eugene L. Rogan in Avi Shlaim. Cambridge University Press.

Neff, Donald. 1994. »The Clinton Administration and UN Resolution 242.« *Journal of Palestine Studies* 23 (2): 20–30.

Pacheco, Allegra. 2001. »Flouting Convention: The Oslo Agreements.« V *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid,* uredil Roane Carey. Verso.

Palestinian Center for Policy And Survey Research. 2023. »Public Opinion Poll No 90.« 13. december.

Pappe, Ilan. 2004. *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples.* Cambridge University Press.

Pappe, Ilan. 2007. *The Ethnic Cleansing of Palestine.* Oneworld.

Pelham, Nicholas. 2024. »A Palestinian Mandela?« *The Economist,* 27. julij–9. avgust.

Petrič, Ernest. 1984. *Pravica do samoodločbe: mednarodni vidiki.* Obzorja.

Pictet, Jean S., ur. 1994. *IV Geneva Convention Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War: Commentary.* International Committee of the Red Cross.

Rabbani, Mouin. 2001. »A Smorgasbord of Failure: Oslo and the Al-Aqsa Intifada.« V *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid,* uredil Roane Carey. Verso.

Rabbani, Mouin. 2024. »All Shook Up: Regional Dynamics of the Gaza War.« V *Deluge: Gaza and Israel; From Crisis to Cataclysm,* uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Rostow, Eugene V. 1993 »The Drafting of Security Council Resolution 242: The Role of the Non-Regional Actors.« *New York University Journal of International Law and Politics* 25 (2): 489–503.

Roy, Sara. 2024. »Econocide in Gaza.« V *Deluge: Gaza and Israel; From Crisis to Cataclysm*, uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Said, Edward W. 1995. *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self-Determination 1969–1994*. Vintage.

Shehadeh, R. 1994. »Questions of Jurisdiction: A Legal Analysis of the Gaza-Jericho Agreement.« *Journal of Palestine Studies* 23 (4): 18–25.

Shikaki, Khalil. 1996. »The Peace Process, National Reconstruction, and the Transition to Democracy in Palestine.« *Journal of Palestine Studies* 25 (2): 5–20.

Shlaim, Avi. 1994. »The Oslo Accord.« *Journal of Palestine Studies* 23 (3): 24–40.

Shlaim, Avi. 2001. *The Iron Wall: Israel and the Arab World.* W. W. Norton.

Shlaim, Avi. 2024a. »Foreword.« V *Deluge: Gaza and Israel: From Crisis to Cataclysm,* uredil Jamie Stern. OR.

Shlaim, Avi. 2024b. »Introduction.« V *Deluge: Gaza and Israel: From Crisis to Cataclysm*, uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Shlaim, Avi. 2024c. »Israel's War on Gaza.« V *Deluge: Gaza and Israel: From Crisis to Cataclysm*, uredil Jamie Stern Weiner. OR.

Šterbenc, Primož. 2006. »Zmaga Hamasa na palestinskih volitvah kot posledica katastrofalnih razmer, v katerih živi palestinski narod.« *Teorija in praksa* 43 (5–6): 752–775.

Šterbenc, Primož. 2016. »OZN in vprašanje Palestine. « *Teorija in praksa* 53 (3): 659–675.

Tessler, Mark. 1994. *A History of the Israeli-Palestinian Conflict.* Indiana University Press.

United Nations. 1949. *Yearbook of the United Nations 1947-48.* Department of Public Information, United Nations.

Van de Craen, Frank L. M. 1997. »Palestine.« V *Encyclopedia of Public International Law*. Zvezek 3. Elsevier.

White, Ben. 2009. *Israeli Apartheid: A Beginner's Guide.* Pluto.

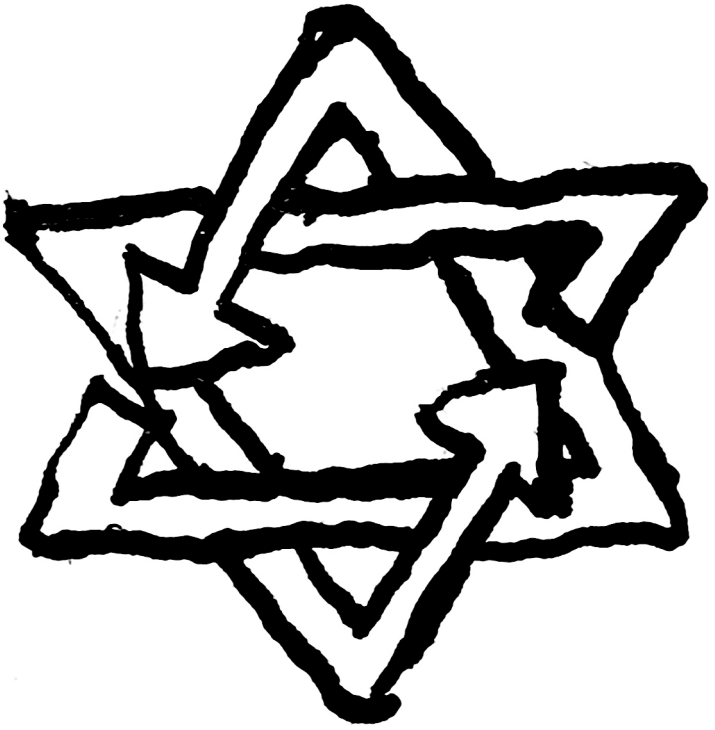

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.157-161

Zahajanje globalnega Zahoda, vzhod svetovnega Juga[1]

Uroš Lipušček

Povzetek: Prispevek na primeru rusko-ukrajinske vojne analizira razpad povojne bipolarne ureditve in možne perspektive vedno bolj uveljavljajoče se večpolarne ureditve. Pri tem posebno pozornost posveča vlogi globalnega juga, vodilni vlogi Kitajske, hitro rastoči skupini BRICS in vplivu Šanghajske organizacije za sodelovanje.

Svetovni globalni red, ki so ga ob koncu druge svetovne vojne v okviru OZN vzpostavile zmagovite države, kot najnazorneje potrjujeta vojna v Ukrajini in širjenje izraelske genocidne agresije na Bližnjem vzhodu, hitro in nepreklicno razpada. Začela se je nova faza zgodovine, s katero se končuje globalna dominacija ZDA oz. Zahoda. Po razpadu Sovjetske zveze leta 1991 in bloka socialističnih držav se je zdelo, da bodo ZDA postale hegemon brez kakršne koli konkurence. Znani ameriški politolog Francis Fukujama je takrat lansiral celo tezo o koncu zgodovine, ki je bila v nasprotju z dialektiko zgodovinskega razvoja. Ameriški »enopolarni ustroj« se je izkazal za zelo kratkotrajnega. Geopolitična prevlada ZDA in Zahoda se je namreč po nekaj letih končala s hitrim vzponom Kitajske, z okrevanjem Rusije po razpadu Sovjetske zveze in s pospešenim razvojem Indije ter še nekaterih drugih držav svetovnega juga, ki so se združile v skupino držav, poznanih pod kratico BRICS (Brazilija, Rusija, Indija, Kitajska in Južna Afrika), ki deluje od leta 2006. Stopili smo v novo večpolarno obdobje sveta. Odnos med državami, ki zagovarjajo ustaljeni red, in tistimi, ki terjajo radikalne spremembe, postaja temeljno vprašanje današnjega sveta. Morebiten neuspeh dogovora o novem globalnem sistemu bi lahko vodil v največjo katastrofo v zgodovini *človeštva*. Prvikrat doslej namreč obstaja možnost,

1 Prvič objavljeno 19. oktobra 2024 v *Sobotni prilogi Dela*.

da bi razpad vladajočega globalnega imperija poskušali preprečiti z uporabo jedrskega orožja.

Z dilemo vojne in miru se človeštvo sicer sooča vso zgodovino. Angleški zgodovinar Norman Angell je v delu *The Great Illusion* leta 1913, npr., trdil, da vojne, tudi zmagovite, niso več opravičljive, saj zasedanje tujih ozemelj ekonomsko ni več utemeljeno, zato bodo vojne postale preteklost. Prva svetovna vojna, ki je bila v veliki meri posledica hitre gospodarske rasti v Evropi, druga pa gospodarske stagnacije, sta omenjeno tezo demantirali. Vprašanje je, ali bosta sedanje relativno upadanje gospodarske moči Zahoda in hitra rast držav svetovnega juga, vodila v nove globalne pretrese. Dejstvo je namreč, da se ZDA kot še vedno najmočnejša globalna gospodarska, finančna, tehnološka in vojaška sila skupaj z ostalimi zahodnimi državami, kamor sodi tudi EU, niso pripravljene odpovedati hegemonističnemu položaju. Ob koncu druge svetovne vojne so ZDA ustvarjale skoraj polovico svetovnega bruto domačega proizvoda, danes pa pol manj. Po drugi strani pa države skupine BRICS ustvarjajo večji BDP kot skupina sedmih industrijsko najrazvitejših držav (G-7). Najnovejši vrh držav BRICS, ki bo od 22. do 24. oktobra potekal v Kazanu v Rusiji, bo velikega pomena, saj bodo odločali o nadaljnji širitvi te skupine. Interes za članstvo je izrazilo okoli 40 držav. Na zadnjem zasedanju so v to skupino sprejeli tudi Egipt, Etiopijo, Iran in Združene arabske emirate. V dejavnostih te skupine sodeluje tudi Savdska Arabija, ki je bila doslej pod ameriškim vojaškim in političnim dežnikom, vendar se skupini formalno ni pridružila. Vseh deset držav BRICS ustvarja 35,6 odstotka svetovnega BDP, kar je po pariteti kupne moči več kot skupina najrazvitejših držav G-7, ki ustvarja 30,3 odstotka. Na države BRICS odpade 45 odstotkov svetovnega prebivalstva, na države G-7 pa manj kot deset odstotkov.

Mednarodne finančne organizacije so kljub naraščajoči moči držav svetovnega juga ohranile sistem upravljanja, ki je bil uveljavljen ob koncu druge svetovne vojne, s čimer so ZDA in ostale zahodne države ohranile monopol pri odločanju. Kitajska kot druga svetovna gospodarska in finančna sila ima npr. v Mednarodnem denarnem skladu podobno število posebnih pravic *črpanja kot* srednje velike zahodne države. Poleg tega ostaja v veljavi staro pravilo, da Mednarodni denarni sklad vodi eden od evropskih bančnikov, Svetovno banko pa Američan, itd. Boj za demokratizacijo v mednarodnem finančnem sistemu so pred mnogimi leti začele neuvrščene države, vendar niso imele ustrezne gospodarske in politične moči, da bi dosegle spremembe sistema, ki favorizira razvite države. Vzpon držav BRICS je omogočila predvsem Kitajska s hitro rastjo, z globalnim projektom več kot tisoč milijard dolarjev vrednega projekta nove svilnate ceste in ustanovitvijo dveh razvojnih bank, ki sta začeli odobravati posojila članicam pod bistveno ugodnejšimi pogoji kot zahodne banke in mednarodne finančne ustanove. Posebej velika spodbuda za skupno akcijo je bila nacionalizacija okoli 300 milijard dolarjev ruskih deviznih rezerv v zahodnih,

predvsem evropskih bankah zaradi ruskega napada na Ukrajino. Ta ukrep je bil za države globalnega juga opozorilo, da lastnina v kapitalističnih državah ni več sveta in da njihove devizne rezerve, naložene na zahodu, niso več varne pred političnimi tveganji. Britanska vlada je npr. zaplenila devizne rezerve Venezuele, naložene v britanskih bankah, ZDA pa so Afganistanu zaplenile za šest milijard dolarjev finančnih sredstev, naloženih v ameriških bankah. Potem ko so ZDA izključile Rusijo iz sistema medbančnih poravnav SWIFT, so tako kitajski kot ruski bančniki začeli pripravljati svoj sistem medbančnih poravnav. V tem trenutku delujejo trije takšni sistemi – kitajski, ruski in Indijski. Pripravljajo pa tudi projekt skupne valute držav BRICS, s katerim bodo te države zaobšle monopol ameriškega dolarja. Nova valuta držav BRICS, ki naj bi začela delovati čez nekaj let, bo podprta z valutami vseh držav članic glede na njihov BDP, poleg tega pa naj bi bila podprta tudi z zlatom. Po nekaterih napovedih naj bi bilo v zlatu okoli 40 odstotkov deviznih rezerv. Kitajska in Rusija sta poleg tega iz svoje trgovinske izmenjave skoraj v celoti izključili ameriški dolar, podobne ukrepe pa napovedujejo tudi druge države. Celo Savdska Arabija je napovedala, da bo začela nafto postopoma prodajati za lokalne valute. Kitajska, npr., savdsko nafto že plačuje v juanih. Glede na to, da monopol ameriškega dolarja v veliki meri temelji na t. i. petrodolarju, bi preusmeritev trgovanja v lokalne valute zatresla ameriški dolar kot svetovno rezervno valuto, zato republikanski predsedniški kandidat Trump državam, ki bodo začele opuščati dolar, ni naključno zagrozil s prepovedjo trgovanja z ZDA. Dolar je namreč poleg orožja največji ameriški strateški adut. Kljub začetku dedolarizacije je to še vedno vodilna svetovna rezervna valuta. To mesto bo kljub postopnemu upadanja ohranil še precej let. Tudi dejstvo, da imajo ZDA astronomski zunanji dolg, ki presega 35 tisoč milijard dolarjev, po mnenju bivšega guvernerja Ameriške centralne banke Greenspana ne bo usodno vplivalo na ameriško in svetovno ekonomijo. ZDA namreč lahko v skrajnem primeru z obsežnim tiskanjem denarja, ki bi povzročilo visoko inflacijo, razvrednotijo astronomski ameriški dolg, ki ga bo na koncu plačal ves svet. Zaradi tega je nujna korenita sprememba mednarodnega finančnega sistema. Kitajska, ki je v zadnjih 40 letih v okviru sedanjega mednarodnega monetarnega in gospodarskega ustroja dosegla nesluten razvoj, na začetku ni načrtovala ustanavljanja novega globalnega finančnega sistema, ampak predvsem njegove popravke in demokratizacijo. Eden od vzrokov za to je bilo tudi dejstvo, da je Kitajska v določenem trenutku razpolagala s kar 1.200 milijardami dolarjev ameriških državnih obveznic. Ne dovolj premišljena obsežna prodaja teh obveznic bi lahko povzročila hudo mednarodno gospodarsko krizo, ki bi zelo prizadela tudi kitajsko gospodarstvo. Potem ko so ZDA Kitajsko uvrstile med strateške nasprotnike in začele s sankcijami na vse mogoče načine zavirati njen gospodarski razvoj, so se v Pekingu pridružili ruskemu načrtu za uvedbo novega alternativnega mednarodnega sistema. Kitajski predsednik Ši Džinping je na lanskem zasedanju

te skupine dejal, da ne bodo vazali in da morajo mednarodna pravila napisati vse države, na osnovi Ustanovne listine OZN, ne pa da jih narekujejo tisti z največjimi mišicami. Omenjena opazka je letela na (ameriški) sistem, ki temelji na pravilih, ki jih postavljajo v Washingtonu in ki v veliki meri odstopajo od sprejetih pravil mednarodnega prava. V končni posledici so omenjena pravila, ki veljajo predvsem za zaveznike, omogočila Izraelu, da izvaja svojo genocidno politiko.

Skupina držav BRICS ni povsem homogena, kar zavira njeno večjo učinkovitost, saj v njenem okviru delujeta dve skupini držav, ki nimata povsem identičnih pogledov. Ne eni strani sta Kitajska, ki je spiritus agens, in Rusija, na drugi strani pa Indija in Brazilija, ki vsaka iz svojih geostrateških razlogov nista posebej naklonjeni oblikovanju povsem novega globalnega finančnega in gospodarskega sistema, vendar sta se kljub pomislekom pridružili večini. Indija, ki ima tudi zaradi mejnega spora s Kitajsko z ZDA sklenjeno strateško partnerstvo, sedi v bistvu na dveh stolih, kar ovira usklajenejše delovanje držav BRICS, Brazilija pa je pod hudim pritiskom ZDA. Na zahodu, predvsem v Washingtonu ocenjujejo, da bo skupina držav BRICS na dolgi rok težko obdržala enotnost, še posebej, če se ji bo pridružilo najmanj 40 novih držav. Zanimivo je, da je interes za članstvo pokazala tudi Turčija, ki je sicer članica Nata, kar odpira vrsto pomembnih vprašanj. V EU, ki državam BRICS ni naklonjena, so že sporočili Ankari, da v tem primeru ne more več računati na članstvo v EU, kot da bi kdaj koli doslej imeli resen namen Turčijo sprejeti v EU. Podobno negativno ocenjujejo delovanje te skupine držav tudi v ZDA. Ameriški državni sekretar Antony Blinken npr. v svojem neformalnem političnem testamentu, ki ga je objavil v zadnji izdaji revije *Foreign Affairs,* držav BRICS sploh ni omenil. Ne glede na to pa zanimanje za BRICS še naprej narašča.

Center tega novega združevanja je v Aziji, ki bi lahko postala naslednji sod smodnika, saj vsebuje vse ključne elemente za nov globalni konflikt – prisotnost različnih interesov najmanj treh atomskih velesil, ZDA, Kitajske in Rusije, nastajanje »azijskega Nata«, ki bo zaščitil ameriške strateške interese, vojaško modernizacijo, razvoj najmodernejših tehnologij, nacionalizem, odsotnost sistema azijske kolektivne varnosti in nerešena mejna oz. ozemeljska vprašanja. ZDA, ki se očitno pripravljajo na to, da bodo Ukrajino, do katere nimajo posebnih strateško pomembnih interesov, prepustile Evropi, bodo postale ključni igralec v morebitnih novih vojnah v Aziji. Ameriški pogled je seveda usmerjen v Kitajsko, ki je edina sila, ki lahko ogrozi ameriški imperij in njegove vazale. Če bo Trump zmagal na predsedniških volitvah, bo poskušal čim hitreje končati vojno v Ukrajini in Rusijo odtrgati od Kitajske, ki bi bila v tem primeru strateško zelo oslabljena. V Washingtonu počasi spoznavajo, da je bila neokonzervativna politika zaostrovanja odnosov z Rusijo, ki je pripeljala do trdne osi Peking-Moskva, z ameriškega stališča največja možna strateška napaka. Politika *divide et impera* do Rusije in Kitajske ni več mogoča.

Bodočnost sveta se bo v novih strateških razmerjih med velikimi silami odločala v Aziji. Tu živi »60 odstotkov svetovnega prebivalstva, tu so tri od petih največjih nacionalnih gospodarstev, tu ustvarjajo več kot 40 odstotkov svetovnega BDP in približno dve tretjini svetovne gospodarske rasti, tu je polovica vseh vojakov, tu deluje šest od desetih največjih armad, pet od devetih držav z jedrskim orožjem in šest od desetih največjih onesnaževalcev okolja. S temi problemi se ukvarja tudi Šanghajska organizacije za sodelovanje, ki je politični sopotnik skupine BRICS. Organizacijo, ki sta jo pred 23 leti ustanovili Kitajska in Rusija, je osredotočena predvsem na vprašanja varnosti. V primeru, če reforma OZN ne bo uspela, nekateri komentatorji ne izključujejo možnosti, da bi lahko postala nukleus nove alternativne mednarodne organizacije, podobne OZN. Zelo vprašljivo je namreč, ali je temeljita reorganizacija svetovne organizacije, tako da ne bo (p)ostala plen zahodnih elit, ki načrtujejo globalni avtoritarni sistem, sploh možna. Ali se bo Zahod brez vojne sprijaznil s tem, da bo izgubil svetovno hegemonijo, bo Evropa pristala na to, da bo v varnostnem svetu izgubila eno mesto, bo mogoč dogovor, da bi bilo možno vsaj v določenih ključnih vprašanjih veto preglasovati s super večino glasov itd. Azija se soočа tudi z vprašanjem širjenja vojaških zvez, s čimer poskušajo ZDA obdati Kitajsko. Vojaški bloki vsaj v evropskem prostoru ne zagotavljajo več varnosti, ampak predvsem grožnjo. Brez nasilnega širjenja Nata na prostor bivše SZ se danes npr. ne bi soočali z vojno v Ukrajini. Glede na to, da se Nato širi tudi v Azijo, je povsem jasno, da vladajoče zahodne politične elite teh dejstev ne sprejemajo. Diplomacijo so zamenjale rakete in bombe, svobodo medijev pa vse manj prikrita cenzura, ki preprečuje odkrito razpravo o teh vprašanjih. Politiki in generali, tako kot v času prve svetovne vojne, očitno ne razumejo spremenjenega položaja, ki ga prinaša uporaba novih orožij. V Washingtonu odkrito razpravljajo o možnosti vojne med ZDA in Kitajsko, čeprav bi lahko taka vojna pomenila konec naše civilizacije. Mir je postal pogoj za obstanek človeštva. Še več orožja bo rodilo samo še več nasilja, na vseh straneh. Naraščajoč vpliv držav svetovnega juga in zoperstavljanje zahodnih držav pod vodstvom ZDA, ki se ne želijo odrečejo globalni hegemoniji, vodita v dvopolni globalni svet oz. v novo hladno vojno. Doktrini oddvajanja zahoda od Kitajske (*de-coupling* in *derisking*), ki ju razglašajo tako v Washingtonu kot v Bruslju, vodita prav v to smer. Prvič po več sto letih nadvlade Evropi grozi, da bo postala nepomembna sila, česar se predsednica Evropske komisije Ursula von der Leyen in njena »kompanija« očitno ne zavedata. Namesto za sodelovanje v okviru enotnega evroazijskega kontinenta se evropske elite, pod vplivom ZDA, zavzemajo za nadaljevanje globalne hegemonije. Posledice bodo hude.

genocidni dodatek

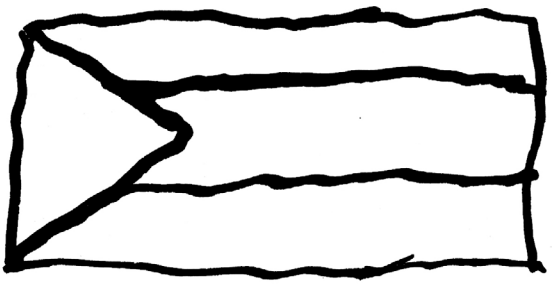

PLAY

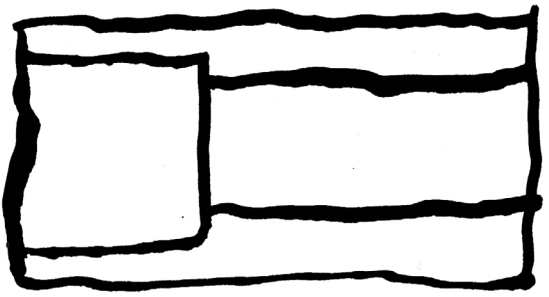

STOP

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.167-169

Resignirano odprto pismo slovenskim akademskim združenjem

Spoštovana Slovenska akademija znanosti in umetnosti, spoštovana Rektorska konferenca Republike Slovenije, spoštovana Koordinacija samostojnih raziskovalnih inštitutov Slovenija, spoštovane kolegice in kolegi!

Takole se glasi ena od trditev, ki jo že več kot štiri mesece poslušamo v slovenskih in tujih medijih, ne da bi jo kakor koli problematizirali, se vprašali po njeni verodostojnosti ali jo skušali preveriti: »Teroristična skupina Hamas je 7. oktobra zgodaj zjutraj vdrla iz Gaze in brutalno pobila 1.400 izraelskih civilistov.«

Je kaj narobe s to izjavo? Prav vse, razen datuma. Poglejmo dejstva, ki jih v javnih virih ni težko preveriti. Hamas je odporniško politično gibanje, ki je nastalo leta 1987, leta 2006 zmagalo na legalnih volitvah, ki jih je podprl tudi Izrael, in leta 2007 prevzelo oblast v Gazi. Je torej legalno izvoljena oblast v Gazi, ne nekakšna teroristična skupina, ki skače okoli in Izraelcem postavlja zasede.

Hamasov napad 7. oktobra ni bil usmerjen v civiliste, kar prav tako pogosto beremo, ampak, kakor poroča celo izraelski časnik *Haaretz,* zoper izraelske vojake in policiste (vsaj od leta 1967 torej okupacijske sile), pri čemer je prišlo tudi do številnih civilnih žrtev.

In koliko je bilo teh žrtev? Po natančnem štetju izraelskega časnika *Haaretz* nikakor ne 1.400, ampak občutno manj: 683. Dobra polovica teh žrtev naj bi bili pripadniki ali pripadnice izraelskih oboroženih sil in policije, preostala slaba polovica pa civilisti. V spopadih okupacijskih in odporniških sil kjer koli po svetu civilne žrtve pač niso nič nenavadnega, četudi so vredne vsega obžalovanja. Kakor je vsega obžalovanja vreden tudi apartheid, ki ga je uvedla izraelska država. Kar je nenavadno v primeru 7. oktobra, so poročila izraelskih

medijev, očividcev, celo izraelske policije, da so večino civilnih žrtev povzročili izraelski helikopterji in tanki, ki so v zmedi streljali vsevprek in se v želji pobiti čim več Hamasovih borcev niso izogibali izraelskim civilnim ciljem. Teh informacij v osrednjih zahodnih medijih ni mogoče najti. In marsikdo bo sklepal, da prav zato, ker jih v osrednjih zahodnih medijih ni mogoče najti, te informacije niso resnične.

Takšno je že dolgo uveljavljeno, stereotipno in pričakovano sklepanje povprečnih konzumentov medijskih vsebin v EU (pa tudi drugod po svetu) – če jih problemi, ki se ne nahajajo v njihovi najbližji soseščini, sploh zanimajo. Ne bi pa se s tako poprepreproščenim sklepanjem smeli zadovoljiti intelektualci, raziskovalci, univerzitetniki in akademiki, ki so šolani in usposobljeni – pogosto tudi plačani – za to, da mislijo. Da mislijo kritično. Da sistematično dvomijo. Da nekega problematičnega fenomena ne jemljejo le, kot se kaže in kot se želi kazati na prvi pogled, ampak ga znajo postaviti v kontekst, ga pogledati z različnih strani in vsaj oceniti, če že ne analizirati njegove vzroke in (potencialne) posledice. Namesto da bi pogledali vstran ali – v primeru Gaze – od sramu morda kar v tla. In bi molčali naprej. Kakor, na žalost, molči večina slovenske akademske skupnosti, na čelu z vodilnimi inštitucijami, kot so SAZU, RKRS in KOsRIS, ki od začetka masakra v Gazi niste zmogle niti skromne protestne izjave. Vzrokov zanjo pa je z vsakim dnem vojne vedno več, tudi če se ne strinjate z zgoraj zapisanimi trditvami o 7. oktobru in tudi če ste sveto prepričani, da je Hamas krvoločna teroristična organizacija. Poglejmo si nekaj teh vzrokov.

Še ena trditev, ki jo pogosto poslušamo v slovenskih in tujih medijih in je obenem tudi alibi za masaker, ki ga v Gazi izvaja Izrael, je: »Izrael ima pravico do samoobrambe.« Na prvi pogled zveni nekako samoumevno, kajne? Ampak, Izrael, ki je v Palestini okupacijska sila vsaj od leta 1967, po mednarodnem pravu te pravice preprosto nima. In do česa je ta »pravica do samoobrambe« pripeljala?

V Gazi je Izrael od 7. oktobra dalje pobil 28.000 ljudi (od tega skoraj polovico otrok; 260 jih še ni praznovalo niti prvega rojstnega dne), ranjenih je več kot 67.000 ljudi. To je 20-krat več, kot naj bi bilo pobitih Izraelcev 7. oktobra.

Prebivalcem Gaze so izraelske oblasti ukazale, da se umaknejo »na varno«, na jug Gaze – potem pa so ofenzivo preusmerile prav tja; preživeli so brez hrane, vode, medicinske ali katere koli druge oskrbe, celo brez strehe nad glavo, kmalu, verjetno, tudi brez življenja ...

Izrael cilje svojih napadov določa s pomočjo umetne inteligence, pri čemer je t. i. »kolateralna škoda« ubitih civilistov tudi do 100 civilistov za enega domnevnega pripadnika Hamasa. Primer tovrstne »samoobrambe« je uboj namestnika vodje Hamasa v Bejrutu (Libanon), kjer je Izrael v ta namen raketiral celoten stanovanjski blok.

Če to zahteva »samoobramba«, Izrael mirne vesti raketira tudi druga neizraelska ozemlja, npr. Sirijo ali Irak. Vzorčni primer izraelske »samoobrambe«

pa še vedno ostaja uboj ustanovitelja Hamasa, šejka Ahmeda Yassina, sicer tetraplegika, pred skoraj dvajsetimi leti: ko se je vračal z jutranje molitve, ga je skupaj z njegovim invalidskim vozičkom razstrelil izraelski helikopter z zdaj že zloglasno raketo Hellfire ...

Genocid v Gazi se s stopnjevanjem napadov na Rafo, zadnje zatočišče pregnanih Palestincev, stopnjuje in prehaja v zadnjo fazo »čiščenja«, kakor temu ljubkovalno pravijo okupacijske izraelske oblasti. Zgodovina za takšno »čiščenje« pozna ustreznejši izraz, ki je vse prej kot neznan tudi Izraelcem: »končna rešitev«. In ta se z masakrom v Rafi zdi zelo blizu ...

Seveda odziv slovenske akademske skupnosti in njenih inštitucij ne bi spremenil stanja na bojišču – »argument«, ki ga zasebno pogosto slišim –, pokazal pa bi vsaj nekaj empatije, ki presega ozke akademske okvire. Pokazal bi, da smo raziskovalci in raziskovalke, profesorji in profesorice del tega trenutka in del te družbe. Pokazal bi, da nam ni vseeno ...

Ljubljana, 13. februarja 2024

Prof. dr. Igor Ž. Žagar,
človek in direktor Pedagoškega inštituta

Post scriptum

Pozivu ni sledila nobena od nagovorjenih inštitucij. Kakor je pojasnil predsednik združenja raziskovalnih inštitutov: raziskovalne inštitucije se ne ukvarjamo z dnevno politiko ...

Konec avgusta, pred obiskom Cipi Livni, nekdanje izraelske zunanje ministrice na Blejskem strateškem forumu, in ob začetku predsedovanja Slovenije Varnostnemu svetu OZN, sem poizkusil še enkrat:

https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3.171-173

Izobešanje palestinske zastave pred Pedagoškim inštitutom

Spoštovani in spoštovane,

Pedagoški inštitut (PI) je ob začetku predsedovanja Republike Slovenije Varnostnemu svetu OZN in ob sramotnem povabilu množične morilke iz Gaze, nekdanje podpredsednice izraelske vlade in zunanje ministrice Cipi Livni na Blejski strateški forum pred stavbo PI izobesil palestinsko zastavo na pol droga.

Kot direktor PI pozivam vse akademske inštitucije, ki tega še niso storile, da v znak protesta proti genocidu v Gazi in v znak solidarnosti s palestinskim ljudstvom pred svojimi prostori izobesijo palestinsko zastavo. S tem bodo pokazale, da niso vpete le v ozke, znanstveno-raziskovalne probleme, ampak so odgovoreni del družbe in širših, globalnih prizadevanj za humanost ter pravičnost.

V nadaljevanju povzemamo poziv Pravnega centra za varstvo človekovih pravic in okolja k uvedbi kazenskega postopka proti Cipi Livni.

PIC – Pravni center za varstvo človekovih pravic in okolja skupaj z drugimi organizacijami poziva Državno tožilstvo Republike Slovenije in Policijo k uvedbi kazenskega postopka zaradi vojnih hudodelstev zoper Cipi Livni.

K uvedbi kazenskega postopka zoper Cipi Livni pozivamo v luči njenega napovedanega obiska v Sloveniji, kjer naj bi na povabilo Vlade RS nastopila kot govorka na Blejskem strateškem forumu 2. septembra 2024, in sicer na panelu »Preko meja: konflikt v Gazi in globalna odgovornost«.

Cipi Livni je izraelska političarka, ki je bila podpredsednica vlade in zunanja ministrica decembra 2008 in januarja 2009, ko je Izrael izvajal napade na Gazo v sklopu operacije Cast Lead. Izraelska vojska je v dvaindvajsetih dneh, kolikor

so napadi Cast Leada trajali, ubila vsaj 1.166 prebivalk in prebivalcev Gaze ter uničila domove več kot 100.000 ljudi.

Med operacijo so Združeni narodi ustanovili posebno preiskovalno skupino, ki je bila zadolžena za preiskavo vseh kršitev mednarodnega prava človekovih pravic in mednarodnega humanitarnega prava s strani okupacijske sile, torej Izraela, zoper palestinsko prebivalstvo. Posebno preiskovalno skupino je vodil južnoafriški sodnik in mednarodni pravnik Richard J. Goldstone. V javno dostopnem poročilu (A/HRC/12/48; 25. september 2009), ki je bilo prestavljeno septembra 2009, je preiskovalna skupina natančno popisala izvršena mednarodna hudodelstva, kolektivno kaznovanje in uporabo neproporcionalne sile ter pobijanje civilistov s strani izraelske vojske. V poročilu je med drugim zapisano: »V okoliščinah vse večje nepripravljenosti Izraela, da bi začel kazenske postopke, ki bi sledili mednarodnim standardom, skupina podpira uporabo univerzalne jurisdikcije kot načina, da države preiščejo hude kršitve Ženevskih konvencij iz leta 1949, da preprečijo nekaznovanost in krepijo mednarodno odgovornost.«

Zaradi vloge, ki jo je Cipi Livni odigrala tedaj – tudi kot članica vojaškega sveta –, je ob napovedanem obisku v Veliki Britaniji britanski sodnik decembra 2009 zoper njo potrdil nalog za njeno aretacijo na podlagi načela univerzalne jurisdikcije. Julija 2016 je britanska policija Cipi Livni posredovala uradni poziv na zaslišanje zaradi njene vloge v vojnih hudodelstvih, ki so bila izvršena med izraelskimi napadi v sklopu operacije Cast Lead. Januarja 2017 so belgijske oblasti opozorile, da bodo Cipi Livni pridržale in zaslišale, če bo obiskala Belgijo, saj je bila zoper njo odprta kazenska preiskava, maja 2017 pa je kazensko ovadbo zoper to izraelsko političarko obravnavalo tudi švicarsko državno tožilstvo.

Meddržavno sodišče je 19. julija letos odločilo, da je izraelska okupacija palestinskih ozemelj nezakonita in zajema sistematične kršitve človekovih pravic ter mednarodnega prava, ki predstavljajo hudodelstva zoper človečnost in vojna hudodelstva. Odločitev Meddržavnega sodišča natančno popisuje izraelske kršitve mednarodnega prava in človekovih pravic, izvajanje apartheida in kolektivno kaznovanje ter razlaščanje palestinskega prebivalstva pod izraelsko okupacijo. Cipi Livni je od leta 2001 do leta 2014 zasedala različne ministrske položaje v izraelskih vladah, med drugim je bila dvakrat ministrica za pravosodje ter je tako aktivno sooblikovala in sodelovala pri organiziranju ter izvajanju kršitev mednarodnega prava in mednarodnih hudodelstev.

Na podlagi dejstev, znanih o nekdanji izraelski ministrici, po vzoru Velike Britanije, Belgije in Švice pozivamo državno tožilstvo in policijo, da na podlagi univerzalne jurisdikcije, zajete v tretjem odstavku 13. člena KZ-1, nemudoma uvedeta kazenski postopek zoper Cipi Livni. Univerzalna jurisdikcija omogoča pregon oseb, odgovornih za kazniva dejanja, storjena kjer koli na svetu, ki zadevajo interese Republike Slovenije in mednarodne skupnosti. Gre za načelo mednarodnega kazenskega prava in zavezo držav, da se osebe, odgovorne za najhujša hudodelstva,

preganjajo v vseh državah – ne glede na to, kje so bila hudodelstva izvršena. Slovenski organi pregona so tovrstna dejanja dolžni preganjati po uradni dolžnosti.

Ukrepanje slovenskih organov pregona je nujno, da se prepreči nekaznovanost za najhujša mednarodna hudodelstva, ki se še vedno izvršujejo zoper palestinsko prebivalstvo.

Ker je za uporabo univerzalne jurisdikcije, v skladu s sedmim odstavkom 14. člena KZ-1, potrebno dovoljenje ministrice za pravosodje, pozivamo predstavnike izvršilne veje oblasti, da se vzdržijo ravnanj, ki bi posegla v strokovno presojo in avtonomijo državnega tožilstva, ter omogočijo pregon najhujših hudodelstev.

Z lepimi pozdravi,

prof. dr. Igor Ž. Žagar,
direktor PI

Post scriptum II

Tudi na ta poziv se ni odzvala nobena od institucij. Je pa direktor enega od večjih inštitutov pojasnil, da radi obiskujejo tako palestinske kot izraelske univerze, zato zastave ne bodo izobesili, saj Izraelci tega ne bi razumeli ...

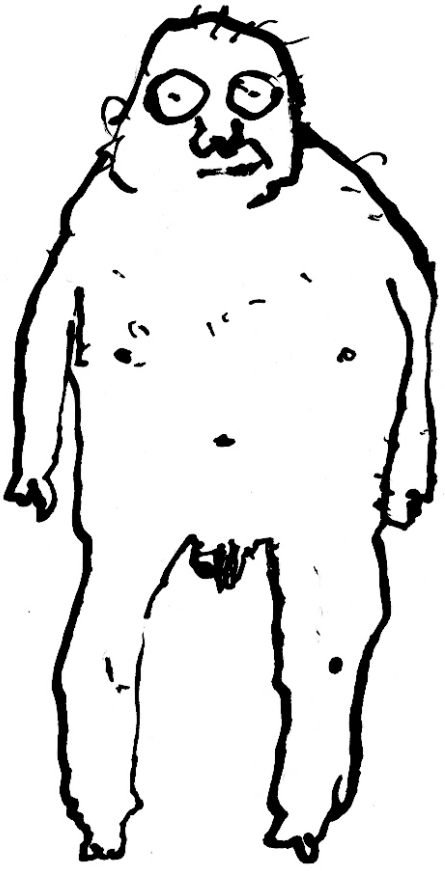

HOMO SAPIENS

HUMUS SAPIENS

Vojna in mir ali dežela svobodnih in dom pogumnih
uredil Igor Ž. Žagar

Zbirka Documenta, ISSN 1855-9646, 20

Založba Pedagoškega inštituta
Glavni urednik
Igor Ž. Žagar (Pedagoški inštitut)

Pomočnik glavnega urednika in izvršni urednik
Jonatan Vinkler (Univerza na Primorskem)

Uredniški odbor
Sabina Autor (Pedagoški inštitut), Igor Bijuklič (Pedagoški inštitut), Igor Grdina (ZRC SAZU, Alma mater europaea), Arlene Holmes-Henderson (University of Durham), Eva Klemenčič (Pedagoški inštitut), Ben Kotzee (University of Birmingham), Mitja Sardoč (Pedagoški inštitut), Harvey Siegel (v pokoju, University of Miami), Damijan Štefanc (Univerza v Ljubljani), Klaudija Šterman Ivančič (Pedagoški inštitut), Jonatan Vinkler (Univerza na Primorskem), Igor Ž. Žagar (Pedagoški inštitut), Janja Žmavc (Pedagoški inštitut in Univerza na Primorskem)

Uredniški svet
Tomaž Deželan (Univerza v Ljubljani), Fotini Egglezou (Hellenic Institute of Rhetorical and Communication Studies, Athens, Greece), Tomaž Grušovnik (Univerza na Primorskem), Ivanka Mavrodieva (Sofia University "St. Kliment Ohridski", Sofia, Bulgaria), Marcello Potocco (Univerza na Primorskem), Miloš Zelenka (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicich, České Budějovice, Czech Republic, and Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, Slovakia)

Ilustracije: Matej Stupica, risbe iz serije EPP (Ekonomsko propagandni program, 2020 -)
Lektura in tehnična ureditev: Davorin Dukič
Oblikovanje in prelom: Jonatan Vinkler

Izdal
Pedagoški inštitut, Založba Pedagoškega inštituta
Gerbičeva 62, Sl-1000 Ljubljana

Ljubljana 2025

Brezplačna elektronska izdaja
http://www.pei.si/ISBN/978-961-270-365-3.pdf
http://www.pei.si/ISBN/978-961-270-366-0/index.html
https://www.doi.org/10.32320/978-961-270-365-3

© 2025 avtorji

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani
COBISS.SI-ID 236809475
ISBN 978-961-270-365-3 (PDF)
ISBN 978-961-270-366-0 (HTML)

ZALOŽBA
PEDAGOŠKEGA
INŠTITUTA